REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

Tomul 37

3

1992

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Inv. 10131

https://biblioteca-digitala.ro

COLEGIUL DE REDACȚIE

Director :

Acad. ZOE DUMITRESCU BUȘULENGA

Redactor-șef :

ALEXANDRU DOBRE

Membri :

Prof. ALEXANDRU BALACI, membru corespondent al Academiei Române; TIBERIU ALEXANDRU; STANCA CIOBANU; ION H. CIUBOTARU; NICOLAE CONSTANTINESCU; CONSTANTIN COSTEA; ION CUCEU; IORDAN DATCU; GABRIEL GHEORGHE; ION GHINOIU; SABINA ISPAS (secretar responsabil de redacție); MARIN MARIAN; ILIE MOISE; I. OPRIȘAN; MIHAIL M. ROBEA; BORIS ZDERCIUC.

În țară vă puteți abona prin intermediul birourilor de poștă.

Toate comenzile externe pentru revistele apărute la Editura Academiei Române se vor adresa la ORION SRL, Splaiul Independenței 202A, București 6, Romania, PO BOX 74 — 19 București. Tx 11939 CBTxR. Fax (400) 424169.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa colegiului de redacție al „Revistei de etnografie și folclor".

La „Revue d'ethnographie et de folklore" paraît 6 fois par an. Toute commande de l'étranger pour les revues parues aux Editions de l'Académie Roumaine sera adressée à ORION SRL, Splaiul Independenței 202A, Bucharest 6, Roumanie, PO BOX 74 — 19 Bucharest. Tx 11939 CBTxR. Fax (400) 424169 Roumanie.

En Roumanie vous pouvez vous abonner par les bureaux de poste.

APARE DE 6 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI
71102 Calea Victoriei 125
București

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Tomul 37 1992 Nr. 3

SUMAR

EDITORIAL

ALEXANDRU DOBRE, *Contribuţia lui Mihai Eminescu la cristalizarea folcloristicii româneşti moderne* 213

STUDII

Pr. prof. DUMITRU STĂNILOAE, membru al Academiei Române, *Teme creştine în folclorul românesc* (II) 219

GH. OPREA, *Pentatonia în folclorul muzical românesc* 237

RESTITUIRI

D. CARACOSTEA, *Pentru un corpus al poeziei poporane.* Text stabilit, prezentare, note şi comentarii de Al. Dobre 267

MATERIALE

I. IONESCU, *Personajul doica ţigancă, roaba Gherghina, în „Cîntecul despre moartea lui Brâncoveanu"* 277

ALEXANDRU DOBRE, *Folclorişti la Academia Română*: Artur Gorovei . . 285

PUIA SILVIA IOSIPESCU, *Consideraţii privind studiul etnografic al populaţiei din România* (cu privire specială la rudari) 293

ROMÂNI DE PRETUTINDENI

IORDAN DATCU, *Un ambasador la Sorbona*: Paul H. Stahl 303

RECENZII

Academia Română. Anuar 1990. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991 *(Petre Florea)* 315

ELENA D. O. SEVASTOS, *Literatură populară.* Ediţie îngrijită şi prefaţă de Ioan Ilişiu. Ediţii critice, de folclor Bucureşti, Editura Minerva, 1990, I şi II *(Iordan Datcu)* 317

REF, tom 37, nr. 3, p. 209—326, Bucureşti, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

Papers from the III European Colloqvium on Malay and Indonesian Studies (Naples, 2 —4 June 1981). Edited by Luigi Santa Maria, Faizah Soenoto Rivai and Antonio Sorrentino. Istituto Universitario Orientale, Dipartimento di Studi Asiatici, Series Minor, XXX, Naples, 1988, 276 p. *(Constantin Negreanu)* 318

LAMBROS LIAVAS, *Catalogue du fonds Samuel Baud-Bovy*, redigé par. . . , Conservatoire du musique de Genève, Genève, 1989 ; SAMUEL BAUD-BOVY, *Chansons aroumaines de Thessalie. Koutsovlahika tragoydia tis Thessalias*, elliniki metaphrasi Despoinas Mazaraki, Thessaloniki, Ekdotikos oikos Adelphon Kyriakidi, 1990 *(Marin Marian)* 319

IN MEMORIAM

IORDAN DATCU, ERNEST BERNEA (1905 — 1990) 323

https://biblioteca-digitala.ro

REVUE D'ETHNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE

Tome 37 1992 N° 3

SOMMAIRE

ÉDITORIAL

ALEXANDRU DOBRE, La contribution de Mihai Eminescu à la cristallisation de la folkloristique roumaine moderne 213

ÉTUDES

DUMITRU STĂNILOAE, professeur théologien, prêtre, membre de l'Academie Roumaine, Thèmes chrétiens dans le folklore roumain (II) 219
GH. OPREA, Le système pentatonique dans le folklore roumain 237

RESTITUTIONS

D. CARACOSTEA, Pour un corpus de la poésie « poporane ». Textes choisis, présentation, notes et commentaires par Al. Dobre 267

MATÉRIELS

I. IONESCU, Le personnage « la nourrice tzigane », l'esclave Gherghina, dans la « Chanson de la mort de Brancovan » 277
ALEXANDRU DOBRE, Folkloristes à l'Académie Roumaine : Artur Gorovei 285
PUIA SILVIA IOSIPESCU, Considérations sur l'étude ethnographique de la population de Roumanie (en ce qui concerne particulièrement les « Rudari ») 293

ROUMAINS DANS LE MONDE

IORDAN DATCU, Un ambassadeur à la Sorbonne : Paul H. Stahl 303

COMPTES RENDUS

Academia Română. Anuar 1990. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991 *(Petre Florea)* 315
ELENA D. O. SEVASTOS, Literatură populară. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Ioan Ilişiu. Ediţii critice de folclor. Bucureşti, Editura Minerva, 1990, I şi II *(Iordan Datcu)* 317

REF, tome 37, n° 3, p. 209—326, Bucarest, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

Papers from the III European Colloqvium on Malay and Indonesian Studies (Naples, 2 — 4 June 1981). Edited by Luigi Santa Maria, Faizah Soenoto Rivai and Antonio Sorrentino. Istituto Universitario Orientale, Dipartimento di Studi Asiatici, Series Minor, XXX, Naples, 1988 *(Constantin Negreanu)* 318

LAMBROS LIAVAS, *Catalogue du fonds Samuel Baud-Bovy*, redigé par. . . , Conservatoire de musique de Genève, Genève, 1989; SAMUEL BAUD-BOVY, *Chansons aroumaines de Thessalie. Koutsovlahika tragoydia tis Thessalias*, elliniki metaphrasi Despoinas Mazaraki, Thessaloniki, Ekdotikos oikos Adelphon Kyriakidi, 1990 *(Marin Marian)* 319

IN MEMORIAM

IORDAN DATCU, ERNEST BERNEA (1905 — 1990) 323

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚIA LUI MIHAI EMINESCU LA CRISTALIZAREA FOLCLORISTICII ROMÂNEȘTI MODERNE

ALEXANDRU DOBRE

Publicarea ediției integrale a operei lui Mihai Eminescu a făcut posibilă o mai bună cunoaștere și înțelegere a creației acestei personalități de excepție a culturii românești și universale, a orizontului său științific neegalat în epocă și a contribuției însemnate pe care a avut-o în domeniile atît de variate în care și-a desfășurat activitatea.

După cum este cunoscut, o latură importantă a activității poetului național al românilor o constituie și preocupările sale pentru culegerea și tezaurizarea creației populare, pentru clarificarea unora dintre problemele cheie, de natură teoretică, ale folclorului românesc.

Specialiștii au apreciat, pe bună dreptate, că Mihai Eminescu a fost un cunoscător profund al culturii populare românești, fiind, în același timp, la curent cu cele mai noi teorii asupra folclorului ce se vehiculau în lumea savantă a Europei.

Cunoașterea acestei secvențe deosebit de importante din opera și activitatea lui Mihai Eminescu își are însemnătatea sa de netăgăduit atît pentru conturarea personalității sale complexe și multilaterale, pentru dimensionarea la adevăratele sale proporții a orizontului său științific și artistic, cît și pentru descifrarea, în măsura posibilului, a conținutului și mesajului operei sale literare, al cărei reazem folcloric este de necontestat.

Trei sînt, după opinia noastră, direcțiile în care se desfășoară activitatea de folclorist a lui Mihai Eminescu: 1) *culegerea și tezaurizarea creației populare*; 2) *intervențiile de natură teoretică asupra unora dintre problemele ce se aflau în atenția specialiștilor vremii* și, în sfîrșit, 3) *acțiunea de valorificare creatoare a acestui tezaur neasemuit*, prin utilizarea filonului folcloric, cu multiplelele sale semnificații și funcții, în opera sa poetică și în publicistică.

Această trăsătură caracteristică a operei și activității Poetului era sesizată încă de acum trei decenii de academicianul Perpessicius care preciza: „Interesul lui Eminescu pentru creația populară, în timpul studiilor de la Viena și Berlin, ca dealtminteri în toate celelalte perioade ale activității sale, se manifestă în triplul plan: al culegerii de texte populare, al inspirației folclorice, derivată în opere originale și al problemelor folclorului, așa cum se reflectă ele în manuscrisele poetului" [1].

[1] Perpessicius, *Eminescu și folclorul*, în M. Eminescu, *Opere*, VI, *Literatura populară*. Ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Editura Academiei, 1963, p. 14.

REF, tom 37, nr. 3, p. 213—217, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

Eminescu nu este primul, în istoria culturii și a folcloristicii românești, care ilustrează, concomitent, toate aceste trei direcții fundamentale ale dezvoltării folcloristicii și literaturii artistice românești. El se integrează și duce la desăvîrșire, apropiindu-l de sinteză, un mai vechi curent cultural românesc, ale cărui începuturi pot fi depistate în opera și preocupările lui Gheorghe Asachi, Ion Heliade Rădulescu și Timotei Cipariu. Pentru că, este acum deja cunoscut și unanim acceptat, cei trei mari întemeietori ai culturii și literaturii românești moderne au avut susținute preocupări pentru culegerea folclorului românesc, pentru dezbaterea unora dintre aspectele lui teoretice și utilizarea creației populare ca izvor de inspirație în propria lor operă.

Atît istoria literaturii, cît și istoria folcloristicii românești au stăruit într-o măsură suficientă asupra acestei laturi specifice a culturii noastre spre a mai fi necesară o reluare a tuturor argumentelor și a desfășurării demonstrației de rigoare. Ceea ce trebuie reținut este faptul că cele trei direcții de dezvoltare ale folcloristicii românești, folosite ca reazem și filon pentru conturarea unei literaturi originale autohtone, cu rădăcini în specificul național românesc și ca marcă a acestuia, deveniseră, pînă la Eminescu, un loc comun al culturii și literaturii noastre. Pentru că, pe aceeași direcție, cu nuanțările detectabile la fiecare cărturar în parte, se înscriu și opera și activitatea lui Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Filimon, George Barițiu etc., etc.

Răspunzînd, în primul rînd, unei chemări lăuntrice, integrîndu-se fără nici o rezervă curentului care dăduse originalitate și strălucire culturii și literaturii naționale, pe care o cunoștea ca nimeni altul, Mihai Eminescu, preocupat să dea operei sale caracterul lucrului desăvîrșit, dar pornind și purtînd pecetea solului românesc și a destinului neamului său, pe care le-a servit cu nestrămutată credință mergînd pînă la jertfa de sine, și-a perfecționat continuu cultura folclorică și folcloristică ajungînd la realizări și performanțe pe care puțini dintre contemporani le-au reușit.

Cultura folclorică a început s-o asimileze, în mod empiric, încă din copilărie, ascultînd, ori de cîte ori i se ivea ocazia, direct de la sursă, legende, basme, balade, cîntece. În opera sa Eminescu ne lasă nenumărate mărturii în acest sens, semnalate de altfel de exegeții creației sale. Întreaga lui viață, atît de scurtă și de zbuciumată, Mihai Eminescu a trăit și receptat în mod autentic faptul de folclor așa cum, din nou, stau mărturie documentele de care dispunem. A urmat un al doilea moment, de remarcabilă însemnătate. Conștient de valoarea și semnificațiile adînci ale creației populare, Mihai Eminescu trece la consemnarea acesteia în scris. Astfel ia naștere marea și importanta colecție de folclor a lui Mihai Eminescu, una dintre cele mai reprezentative din întreaga istorie a folcloristicii și culturii românești.

Concomitent, Mihai Eminescu vădește un interes crescînd pentru dezbaterile teoretice ce se desfășurau în lumea savantă a Europei, pe marginea unora dintre problemele fundamentale ale culturii populare. Manuscrisele, caietele sale de însemnări, intervențiile sale publicistice ni-l dezvăluie pe Mihai Eminescu la curent cu tot ceea ce însemna noutate în materie, dar și cu opinii și păreri personale, de ținută științifică.

https://biblioteca-digitala.ro

Colecția de folclor a lui Mihai Eminescu este alcătuită, sub raport metodologic, din două secțiuni : o secțiune în care sînt notate texte transcrise de poet și culese de el nemijlocit din gura povestitorilor și cîntăreților populari și o alta alcătuită din texte folclorice copiate din ziare și reviste sau colecții manuscrise ale altor cărturari interesați de folclor.

Ambele secțiuni își au importanța lor atît pentru istoria folcloristicii, cît și, mai ales, pentru propriul laborator de creație al poetului. În comentariile la ediția operelor integrale, Perpessicius, cunoscutul eminescolog, aduce argumente convingătoare prin care demonstrează că unele basme populare din colecția de folclor a lui Mihai Eminescu au fost culese direct de poet din gura povestitorilor populari, „cu fidelitatea unui magnetofon", ca să reproducem formularea exactă a lui Perpessicius. Este vorba, între altele, de basmele populare *Călin Nebunul*, *Frumoasa lumii*, *Borta vîntului*, *Finul lui Dumnezeu*, *Vasilie-Finul-lui-Dumnezeu*.

Trebuie notat — și această adnotare are o importanță științifică extraordinară —, Mihai Eminescu este acela care, pentru prima dată în folcloristica românească, folosește metoda culegerii și transcrierii textului direct după povestitor sau dictat, păstrînd și respectînd particularitățile de limbaj și stil ale creatorului popular, notîndu-le cu exactitatea despre care s-a vorbit. În acest fel, Mihai Eminescu înfăptuiește o operă de pionierat, introducînd o metodologie modernă, ce își va face loc tot mai insistent în practica culegerilor de folclor de mai tîrziu.

Cea de-a doua secțiune a colecției de folclor a lui Mihai Eminescu este alcătuită din lirică populară, balade, texte din ciclul obiceiurilor, proverbe și cimilituri, cîntece de lume și irmoase. Un loc aparte îl ocupă „Caietul anonim" aflat în manuscrisele poetului, o colecție de cîntece copiate de altcineva și transmise poetului de Vasile Conta prin intermediul lui Anastasie Fătu, cunoscutul autor al primei sinteze de istoria științelor în România.

În întregul său, colecția de folclor a lui Mihai Eminescu reprezintă una dintre culegerile cu caracter antologic, cu texte ce i s-au părut mai semnificative din toate categoriile folclorului românesc, îndeplinind, în primul rînd, o funcție estetică, dar și una documentară pentru fixarea întinselor cunoștințe ale lui Mihai Eminescu în materie de folclor.

Cu această colecție, cu inovațiile pe care le introduce în metodologia culegerii basmului popular, Mihai Eminescu își înscrie cu autoritate și definitiv numele în istoria folcloristicii românești.

La fel de interesante, deși nu foarte numeroase, sînt și contribuțiile teoretice ale lui Mihai Eminescu în domeniul folcloristicii.

Despre aceste contribuții s-a vorbit mai puțin și cu rețineri nejustificate, după cum tot nejustificate sînt și rezervele pe care unii dintre folcloriști le-au avut față de colecția de folclor.

Trebuie spus de la bun început și cu toată obiectivitatea necesară că opera teoretică a lui Mihai Eminescu în domeniul folcloristicii este una închegată, abordînd cultura populară din multiple unghiuri, aducînd elemente noi, contribuții originale, relevabile prin modernitatea lor.

Eminescu și-a exprimat opiniile despre folclor cu diferite prilejuri. Publicistica în mod deosebit ne oferă date convingătoare asupra contribuției teoretice de excepție a lui Eminescu la dezbaterea unora dintre problemele de fond cu care se confrunta folcloristica contemporană vremii

https://biblioteca-digitala.ro

lui, iar suita acestor probleme era, și atunci, ca și astăzi, de o rară bogăție și complexitate. Nu vom intra, așa cum s-ar cuveni, într-o expunere amănunțită a tuturor intervențiilor lui Eminescu în problemele culturii populare românești. Vom aminti totuși că, de pildă, Mihai Eminescu sesizează caracterul dinamic al evoluției folclorului, procesul de continuă adaptare la condițiile și mentalitatea epocii, de ceea ce numim actul de contemporaneizare pe care îl parcurge și înregistrează creația populară, punct de vedere nu numai modern, ci și foarte actual. Astfel, vorbind despre snoava populară, ca să dăm numai un exemplu din atîtea posibile, Mihai Eminescu era categoric în a afirma și pe bună dreptate, că „Anecdotele au îndealmintrelea proprietatea de a se schimba cu timpul și de a se adapta actualității; multe pot fi de tot moderne" [2].

Plină de noutate și de o actualitate ce se cere subliniată este interpretarea pe care Mihai Eminescu o dă esenței creației folclorice, care trebuie apreciată în lumina semnificațiilor sale adînci, iar nu ca un fapt luat în sine.

„E păcat, scria Eminescu la 1870, cumcă românii au apucat de-a vedea în basm numai basmul, în obicei numai obiceiul în formă numai forma, în formulă numai formula. Formula nu e decît manifestațiunea palpitabilă, simțită a unei *idei oarecari*. Ce face d.e. istoricul cu mitul? Îl lasă cum e or îl citează mecanic în compendiul său de istoric, pentru a face din el jucării mnemotecnice pentru copii? Nimica mai puțin decît asta. El caută spiritul, ideea acestor forme care ca atare sînt minciune, și arată cumcă mitul nu e decît un simbol, o hieroglifă, care nu e de agiuns că ai văzut-o, că-i ții minte forma și că poți s-o imiți în zugrăveli pe hîrtie, aceasta trebuie citită și *înțeleasă*" [3].

Este de prisos, credem, să atragem atenția că tocmai în acest spirit și în această direcție — enunțată de Eminescu acum mai bine de un secol — este interpretat textul folcloric, că ceea ce susținea Eminescu la 1870 este redescoperit în zilele noastre și prezentat ca o mare și modernă revelație științifică.

Comentariile și exemplele s-ar putea încă adăuga acestei demonstrații, dar și din cele deja amintite putem să observăm contribuția de substanță a lui Mihai Eminescu la îmbogățirea teoriilor despre folclor, caracterul modern, încă actual, al concepției sale asupra rosturilor și semnificațiilor culturii populare tradiționale.

În acest context, cea de-a treia direcție a orientării lui Eminescu către folclor se explică de la sine. Reazemul folcloric al operei sale, care este mult mai profund și mai extins decît cum se crede de obicei, dă creației eminesciene bogăție și varietate, adîncime și orizont deschis, un pronunțat specific național și un semn de universalitate de incontestabilă rezonanță. Bibliografia asupra acestui aspect al operei marelui nostru poet este oarecum bogată și relativ cuprinzătoare, de aceea nu ne rămîne decît să observăm că, fără o cultură folclorică temeinică și

[2] Mihai Eminescu, *Prefață* la E. Baican, *Literatura populară sau palavre și anecdote*, în M. Eminescu, *Opere*, VI, *Literatura populară*, Ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Editura Academiei, 1963, p. 690.

[3] Mihai Eminescu, *Stringerea literaturii noastre populare*, în M. Eminescu, *Opere*, IX, *Publicistică 1870 — 1877*. Studiu introductiv de Al. Oprea, București, Editura Academiei, 1980, p. 453.

https://biblioteca-digitala.ro

o cunoaștere și interpretare științifică, de înalt nivel, a faptului de folclor, este greu de închipuit că Mihai Eminescu ar fi atins performanța actului său creator.

Este locul, credem, să facem unele precizări de natură metodologică și teoretică, iar aceste sublinieri sînt cu atît mai necesare cu cît, pînă la această dată, atît folcloriștii, dintr-o sfială de neînțeles, cît și istoricii literari s-au ferit să răspundă uneia dintre întrebările cardinale, deopotrivă de importantă atît pentru una, cît și pentru cealaltă dintre disciplinele științifice în discuție.

Am afirmat, atît în rîndurile de față, cît și cu alte prilejuri, că una dintre direcțiile fundamentale ale evoluției folcloristicii românești, că unul dintre mobilurile hotărîtoare care au determinat nașterea începuturilor și apoi consolidarea interesului pentru cercetarea creației populare românești a constituit-o necesitatea și apoi practica folosirii izvorului folcloric ca motiv de inspirație în încercarea de a da literaturii autohtone, nota de specific și originalitate, de permanentă revigorare și implantare în solul românesc.

Sarcina istoricului literar este aceea de a remarca în ce măsură utilizarea filonului folcloric în opera unui scriitor reușește să dea rotunjire artistică, conținut specific și un mesaj adecvat creației sale.

Folcloristului în schimb îi revine sarcina de a analiza și demonstra măsura în care izvorul folcloric depistat în opera unui scriitor capătă dimensiunea unui sistem închegat, potrivit unei concepții bine definite; în ce măsură faptele utilizate și transpuse artistic își găsesc modelul în fenomenul folcloric autentic și respectă în liniile sale esențiale acest model. În afirșit, prin utilizarea filonului folcloric în opera de autor pătrundem în sfera acțiunii de valorificare a culturii populare, de redimensionare a semnificațiilor sale majore prin intermediul acestui filtru.

Toate acestea fac, nu încape nici o îndoială, obiectul de preocupare al folcloristicii românești și această direcție este detectabilă în istoria disciplinei încă de la primii săi muguri și conturarea notei sale specifice ca știință autonomă.

Iată de ce activitatea de culegător și teoretician al folclorului românesc a lui Mihai Eminescu nu numai că nu poate și nu trebuie să fie trecută cu vederea, ci se impune cu necesitate să fie cercetată în toată complexitatea și multitudinea ei ca un act premergător pătrunderii în laboratorul de creație și în tainele atît de greu de descifrat ale operei sale nepieritoare, ca un demers obligatoriu pentru definirea tuturor direcțiilor în care Mihai Eminescu a operat în cîmpul atît de fertil al culturii noastre populare.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

TEME CREȘTINE ÎN FOLCLORUL ROMÂNESC

(II)

Pr. prof. DUMITRU STĂNILOAE
membru al Academiei Române

III. DORUL CA SETE DUPĂ COMUNIUNEA CU CEI DEPĂRTAȚI ȘI CA PUTERE DE TRANSFIGURARE RECIPROCĂ A PERSOANELOR UMANE ȘI DE BIRUIRE A MORȚII

1. DORUL CA LEGĂTURĂ SPIRITUALĂ ÎNTRE CEI VII, DAR DEPĂRTAȚI

Mîntuirea stă în realizarea comuniunii cu Dumnezeu care se extinde și între oameni. E comuniunea oamenilor în Hristos. Numai în comuniune obține fiecare om întregirea și fericirea lui. Mîntuirea se trăiește ca Împărăție a lui Dumnezeu, ca unitate a tuturor celor ce vor, în Dumnezeu, prin dragoste.

„Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este. Pentru că cel ce nu iubește pe fratele său, pe care l-a văzut, nu poate Să-L iubească pe Dumnezeu, pe care nu L-a văzut" (*I Io. 4, 20*).

Lipsa comuniunii e o suferință. Omul suferă în singurătate. E o stare anormală. Mai ales suferă cînd e despărțit de cel cu care a fost în comuniune, cînd de fapt continuă să se simtă unit sufletește, dar anumite împrejurări au făcut să nu mai fie împreună. Ei trăiesc atunci starea de dor, care e sete după revedere, după încetarea despărțirii spațiale. Cuvîntul *dor* poate deriva de la *dolor* = durere. Înrudit cu dorul e jalea (de la slavul *jalost* = compătimire, milă, părere de rău). Dar în jale durerea e mai accentuată. În dor e prezentă încă nădejdea revederii, în viața aceasta, în jale e mai puțin prezentă, sau lipsește cu totul, rămînînd cu putință pentru viața viitoare. Dorul e trăit, dar uneori e și cîntat. Nu știu dacă mai e așa de mult cîntat dorul de vre-un popor ca de cel român. Dorul dă cîntecului niște accente de o dulce duioșie și reflexiune. E ceea ce caracterizează *doina* românească. Ea nu e imprimată numai de „spațiul mioritic", sau numai de un ritm exterior, care alternează încetineala urcușului spre vîrful dealului cu iuțeala coborîșului spre vale. Ea e toată reflexiune iubitoare și duioasă, sau în oarecare grad dureroasă la persoana despărțită și la calitățile ei care apar de la distanță foarte scumpe și dulci, îndemnînd pe cel ce o dorește să o alinte, dar provocîndu-i acestuia chiar prin aceasta cu atît mai multă durere prin depărtarea ei. Cîntările bi-

REF, tom 37, nr. 3, p. 219—236, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

sericești ortodoxe au și ele multă reflexiune prin conținutul lor plin de mister, dar doinele românești au *reflexiunea* unită cu *sentimentul mîngîietor* pentru persoana despărțită, dar și cu *durerea* pentru depărtarea de ea.

Aceste trei sentimente dau doinei un ritm prelungit de mare finețe și nuanțare. Nimenea nu cunoaște mai mult frumusețile complexe ale persoanei depărtate, dar și durerea negrăită pentru absența ei, decît cel ce o dorește. Este o infinitate de iubire și de înțelegere în doina românească pentru persoana dorită, dar și de tristețea pentru depărtarea de ea, cum nu cred că se mai întîlnește în cîntecele altui popor. Prin aceasta doina e un cîntec profund spiritual, deosebit de cîntecele altor popoare. Este în ea o sesizare a nesfîrșitului și indefinitului mister descoperit prin iubire în unicitatea distinctă în persoana dorită și în legătura celui ce o dorește cu ea. În general, în comuniunea cu altul descopăr taina insondabilă, minunat de valoroasă, de unică a persoanei umane. Dar în reflexiunea dorului se trăește și mai intens această taină și minunea ei unică și nevoia de ea a celui ce o dorește. Iar în aceasta se străvede valoarea ei eternă. Simt că niciodată nu mă voi plictisi de ea. În veci voi dori să mă bucur de continua descoperire și minunare a frumuseții unice a persoanei iubite, să cresc și eu în viață prin ea.

Medicul psihiatru, devenit filosof, Ludwig Bruswanger, a remarcat că iubirea produce în persoana iubitoare o „închipuire" a persoanei iubite, care e o descoperire în aceea a unui chip minunat, pe care îl produce în parte și ea în aceea. Iubirea te face însă să fii și real așa cum te vede cel ce te iubește (*Grundformen und Erkennhus menschichen Dusews*, Zurich, 1942). Iar filologul rus B. Vîșeslavțev a vorbit de o „transfigurare" a persoanei iubite, produsă de iubire (*Etika preobrajennago Erosa*). Dar cea mai mare transfigurare o produce dorul. Distanța de persoana iubită te face să nu-ți mai amintești decît de cuvintele și mișcările ei, prin care și-a arătat iubirea și le dai acestora niște proporții de mare adîncime. De aceea o mîngîi și tu de la distanță, folosind diminutivele. Fata îi spune tînărului iubit, aflat la distanță, „bădișor", iar tînărul îi spune fetei „mîndruță"; fiind depărtat de mama, îi spune acesteia „măiculiță". Iar gîndind cu iubire la Dumnezeu, sau la Maica Domnului, poporul român spune: „Dumnezeu drăguțu' ", sau „Măicuța Domnului". Chiar dorului, ca venit oarecum de la cel iubit, îi spune „doruleț", iar inimii proprii, văzînd-o oarecum aparținînd celui iubit, îi spune „inimioară". Dorul îl face pe cel stăpînit de el delicat față de toate. Doina însăși cîntă dorul în accente de mare delicatețe. Remarcăm însă că dorul, totdeauna transfigurator, atît de mult trăit de poporul român, este nu numai o dovadă intensă a trăirii comuniunii, ci, cînd e vorba de dorul între fată și fecior, și dovada unei iubiri curate, netrupești, ca semn al unei vieți curate în poporul român. Între bărbat și femeie se trăiește iarăși acest dor în cazul absenței bărbatului, numai cînd ei sînt căsătoriți.

Componentele și caracteristicile amintite se trăiesc și în dorul necîntat sau simplu vorbit.

Din aceste componente, adică din reflexiunea la persoana dorită, din transfigurarea duioasă a însușirilor ei și din durerea pentru absența ei, cele două dintîi sînt predominante pe măsura nădejdii de-a o revedea,

https://biblioteca-digitala.ro

pe cînd ultima e copleşitoare cînd nu mai este nădejdea unei revederi a ei pe pămînt, sau cînd persoana iubită a murit. Dar faptul că cel rămas nu poate să înceteze de-a gîndi la ea, e şi el o dovadă că ea totuşi vieţuieşte pentru el şi odată şi odată tot o va revedea. În acest caz jalea copleşitoare se alternează cu nădejdea.

Dorul e însoţit în general de lacrimi şi de sentimentul participării naturii la tristeţea persoanei stăpînite de dor, sau de vederea chipului persoanei dorite, proiectat pe toate locurile pe unde persoana dorită a trăit sau a umblat împreună cu ceea care o doreşte.

În toate felurile de dor, durerea sau jalea pentru absenţa persoanei iubite e însoţită de sentimentul persoanei ce o doreşte că e „străină", că e singură pe lume. Natura, lipsită de persoana iubită, e pe de altă parte şi ea tristă. Pe de alta, cînd cel ce iubeşte pe cineva merge pe la locurile unde au fost împreună, se simte „străin" în ele, dar nu indiferent, ci cu amintirea celui cu care a trăit altă dată în ele.

Natura participă la durerea celui ce doreşte persoana absentă, sau formează împreună cu persoana stăpînită de dor un tot străin de lumea celorlalţi oameni şi de aceştia înşişi. Nici o comuniune afectuoasă nu mai există între persoana stăpînită de dor şi lumea celorlalţi oameni. Se trăieşte un fel de „comunicare" închisă cu persoana iubită, care e în acelaşi timp absentă, din acel loc. Cel stăpînit de dor trăieşte o relaţie închisă cu persoana dorită, într-un alt plan, într-un plan al familiarităţii, al comuniunii invizibile, tainice. E o mai mare comunicare cu acea persoană decît cu lumea în general vizibilă. E o lume a unui plan spiritual, trăită cu o intensitate absorbantă. Se simte în acel plan că persoana depărtată e prezentă, că persoana moartă e, pe de altă parte, vie.

Dorul menţine astfel o legătură spirituală între persoanele ce se iubesc, cînd sînt despărţite vizibil, sau el vine de la una la alta. Ba înseşi persoanele vin prin dor una la alta: „*Îţi trimit, bădiţă, doru/ Pe un şoimuleţ uşor, /Te rog, dragă, să-l primeşti, /La mine să te gîndeşti*" (*Folclor din Transilvania*, IV, 1969, p. 749).

Pe de o parte, dorul produce o mare singurătate cînd cel dorit nu e de faţă. Pe de altă parte, dorul te face să te gîndeşti la el, şi prin aceasta eşti spiritual cu el. Dar cu cît eşti mai mult cu el prin dorul care-i trăieşte dureros absenţa, cu atît simţi mai mult depărtarea şi despărţirea de el: „*Că mi-am pierdut bădişorul/ Şi mi-a rămas numai dorul,/Numai dorul singurel,/ Îmi duc durerea cu el*" (*Folclor din Transilvania*, IV, 1969, p. 796)

Cele mai multe texte date în colecţiile de folclor tipărite se referă la dorul fetei pentru iubitul ei. Dar în realitatea vieţii e cu mult mai mult trăit dorul mamei pentru copiii plecaţi departe, sau pentru copiii şi soţul mort, sau al copiilor pentru părinţii morţi. Dorul e trăit şi cîntat în toate situaţiile, mai ales de femei, datorită sensibilităţii lor mai accentuate.

Unirea prin dor, cu toată durerea despărţirii, e trăită de femei în mod deosebit, pentru că dorul dă sensibilitatea inimii. Şi inima se întinde mai uşor peste distanţe, decît cugetarea. Ea uneşte mai mult persoanele decît cugetarea care le distinge. De aceea toate cîntecele de dor îl văd pe acesta trăit cu inima.

https://biblioteca-digitala.ro

Cele spuse au arătat niște note comune, pe care le au toate felurile de dor. Dar aceste feluri au niște deosebiri. Alte note are dorul între fetele și tinerii ce se iubesc și alte note dorul dintre soți, sau cel dintre părinți și copii. Iată cîteva întîi texte despre mărimea de nemăsurat a dorului în general: „*Mare-i dorul inimii/Și nu mi-l pot cîntări,/Mare-i dorul și jalea,/De nu le pot măsura/Nici cu ar, nici cu hectar,/Că-s dureri fără hotar*" (*Op. cit.*, p. 824). Dorul e pe măsura iubirii, care e fără margini, ca și valoarea persoanei iubite. Adîncimea dorului este inexprimabilă, ca și a persoanei iubite. Numai visul poate transfigura persoana mai presus de cugetare: „*Aș cînta dorul mereu,/Dar nu pot cum aș vrea eu,/Și mi-aș cînta dorul tot,/Din inimă, dar nu pot./Nu vreau să-l cînt cum l-am scris,/Vreau cum l-am văzut în vis*" (*Op. cit.*, p. 823). La jalea celei stăpînite de dor, participă și luna și stelele. Peste toate se proiectează tristețea: „*De dorul meu, bădițele,/Îmi plîng pe cer două stele,/Două stele și luna,/Că-mi cunoaște durerea*" (*Op. cit.*, p. 726) sau: „*Luna și cu stelele/Mi-au văzut lacrimile,/Luna și luceafărul/Mi-au ascultat cîntecul*" (*Op. cit.*, p. 814).

Uneori durerea dorului e așa de mare, că fata stăpînită de el ar vrea mai bine să moară. I se pare că și pietrele și păsările plîng cu ea, lipsa celui iubit, pentru că au rămas pustii fără el. Fața omului se imprimă în tot mediul înconjurător. Fără ea,îi lipsește naturii ceva ce s-a obișnuit să fie văzut în ea: „*Inimioară cu dureri,/Nu ofta de-atîtea ori,/Da-nchide ochii și mori./Că mai bin-moartă-n pămînt/Decît să trăiești oftînd./De soarta vieții mele,/Plîng pietrele-n vîlcele,/Păsările-n cuibărele./De soarta traiului meu,/Plîng pietrele în părău,/păsărica-n cuibul său*" (*Op. cit.*, p. 865). Fata lipsită de prezența celui iubit se simte lipsită de orice bine. Viața e un chin pentru ea. Dorul o ține într-un plîns continuu. Oricît de mulți și de multe ar fi în jurul ei, se simte străină, singură între ele. Binele constă în a fi cu persoana iubită, iar răul în a fi despărțită de ea: „*Plîngi inimă și suspină,/Că nu știu cine-i de vină/C-am rămas așa străină./Plîngi, inimă, cît de mult/Că nici un bin-n-ai avut./Ai avut numai tot rău,/Poți plînge să faci pîrău./Și-ai avut atîta dor,/Poți plînge să faci izvor*" (*Op. cit.*, p. 863).

Binele e comuniunea cu cel iubit. Lipsa ei este una cu răul. Binele nu-i o liniște sau o bunăstare gustată în singurătate. Binele e interpersonal. Cum ar fi Dumnezeu izvorul binelui dacă n-ar fi comuniune interpersonală? Iar dacă nu ne putem închipui o existență veșnică fără bine, nu ne-o putem închipui ca bună decît ca interpersonală: „*Dorule, de cînd te port,/Mi-am pierdut binele tot,/De cînd dor te port în mine,/Nu mai știu de nici un bine,/Ori binele s-a gătat,/Ori la mine n-a mai dat./Ori binele s-a sfîrșit,/Ori la mine n-a venit*" (*Op. cit.*, p. 721 — 722).

2. DORUL PENTRU CEI MORȚI CA LEGĂTURĂ CU CEI MORȚI

Dorul nu încetează nici la apropierea morții. Fata se duce cu dorul iubitului în viața de dincolo. Aceasta arată că ține de făptura omenească convingerea că va continua să existe și după moarte. Și natura nu ne poate înșela. Pentru iubire, valoarea persoanelor e atît de

https://biblioteca-digitala.ro

mare, că ele nu pot să nu trăiască în veci, nu pot fi despărţite definitiv : „*Şi i-am trimis vorbă eu/Că-l aştept mereu, mereu./La margine de mormînt,/Să-i mai spun doar un cuvînt*" (*Op. cit.*, p. 828). Dorul e crezut că va dura şi după moarte : „*Is mort, mîndruţă, de un an/Şi dor de tini tot mai am./Mort, mîndră, de-un an de zile/Şi mereu mi-e dor de tine*" (*Op. cit.*, p. 891).

Dorul copleşeşte spaţiul şi timpul. Imprimă naturii simţirea sau tristeţea omului, pînă şi lunii şi stelelor. Dar învinge şi timpul. Cel depărtat e într-un fel prezent în tot spaţiul trăit şi văzut odinioară cu el. Dar e prezent cu ceea ce a spus şi făcut odinioară celui stăpînit de dor. Învinge chiar moartea. Cei ce trăiesc cu cei ce-au fost ; cei morţi nu vor putea să nu se gîndească cu dor la cei vii. Dorul de cei morţi e un temei pentru pomenirea lor. Spaţiul şi timpul nu sînt pentru ele înseşi, ci ca să-i lege pe oameni prin ele. Spaţiul e umanizat de oameni, sau chiar transfigurat, cum se întîmplă şi în „Mioriţa". Şi timpul e un lanţ care leagă pe cei vii cu cei morţi, ducîndu-i pe toţi în vecinicie. Mama spune feciorului mort : „*Niculiţă, dragul mamei,/Dragul mamei, dorul mamei,/Dor am dus pîn-te-am crescut/Şi dor duc că te-am pierdut.* [. . .] *De te-aşi plînge cît te-aşi plînge,/Dorul tău nu-l mai pot stinge*" (*Op. cit.*, p. 73). Dar iată şi alte texte despre dorul mamei pentru fii şi fiice : „*Cine are mai mult dor/Ca măicuţa de fecior?/*[. . .]*Şi cîntă încetişor,/Torcînd fire de fuior./Cine la dor poate crede?/Numai măicuţa cu fete,/Că le dă şi nu le vede/Şi-şi. cîntă dorul cu sete*" (*Op. cit.*, p. 743).

Dorul mamei după fiul mort e dor nestins. Aceasta înseamnă că e unit cu credinţa că se va întîlni cu el în viaţa viitoare. Căci altfel de ce şi-ar mai numi durerea ei, dor?

Tot cu aşa de mare dor îşi plînge mama fata moartă, dar cu credinţa că ea îşi continuă viaţa dincolo de moarte şi că mai poate veni să-şi ajute fetiţele rămase în grija ei. Dorul întreţine o comuniune efectivă chiar între morţi şi vii. E prea esenţial legat de firea noastră ca să nu aibă şi acest rost.

Dragostea şi mila care uneşte părinţi şi copii, pînă la a se simţi unii pe alţii una, învinge şi moartea. Mama îl are pe copil în ea prin dragostea ei. Şi dacă trăieşte ea, trăieşte şi el. Mama nu-şi poate închipui că dragostea ei faţă de copil va înceta vreodată. Deci nici că ea şi copilul ei vor înceta vreodată să mai existe. Cel ce moare e însoţit de cel ce rămîne cu o durere aşa de mare, încît se simte şi el murind cu acela. El trăieşte totuşi în moartea lui cu acela. Deci şi pe acela îl simte trăind, chiar dacă a murit. Părinţii nu pot să nu simtă mai departe răspunderea pentru copiii morţi şi nici fiii morţi pentru părinţii bătrîni. Aceasta, pentru că răspunderea unora pentru alţii nu are limite, cum nu are nici dorul. Ambele se simt prelungindu-se în eternitate. Ambele văd pretutindeni pe cei plecaţi. Fără această calitate a lor, omul n-ar mai fi om. N-ar mai fi fiinţa care învinge spaţiul şi timpul. Mama îşi vede fiica moartă în toate mormintele, o vede pretutindeni. Pe de altă parte, e dincolo de tot ce se vede, fiind numai cu cea plecată din lumea aceasta. Într-un fel, a plecat din lumea aceasta cu cea moartă. Sau vine ea de acolo : „*Fiica mea, tînăra mea,/Bună cu toată lumea,/Voi plînge unde m-oi duce,/Că nu mai am fată dulce,/ Şi la crucea orişicui,/C-am*

https://biblioteca-digitala.ro

rămas a nimănui./Și la crucea la oricare,/C-am rămas străină tare,/Străină și-a nimănui,/Numai pradă dorului :/Dorule, urît mai ești,/Tu vreai să mă prăpădești,/Dorule, urît cuvînt,/Vreai să mă bagi în mormînt" (*Op. cit.*, p. 82). Sau : „*Da fă, dragă, cum îi știi/Și mai dă roată pe aci/Cu hăinuțe la copii*" (*Op. cit.*, p. 81).

Moartea e o tirană, e dușmana oamenilor. Ea răpește toată bucuria lor, despărțindu-i. Omul n-are bucurie decît în comuniune cu celălalt. Numai atunci trăiește deplin ca om : „*Moartea crudă cînd ne-ajunge,/Inima din piept ne-o frînge ;/Moartea amară și tirană,/Oamenilor rea dușmană*" (*Op. cit.*, p. 90).

Moartea apare ca un fapt contrar naturii omenești. Și de aceea nu poate fi definitivă și totală. Căci e contrară însuși Creatorului. Dar El e mai tare ca ea, odată ce a da viața e semnul unei mai mari puteri, decît a o nimici. De aceea, cei ce plîng pe morți se zbat între durere și nădejde. Mama îi cere de aceea fetei care pleacă, să aibă mai departe în grijă copilașii ei. Dragostea e mai tare ca moartea. Iar dovada că moartea nu e definitivă și totală, ne-a dat-o Hristos prin învierea Lui. De aceea cel ce moare își pune nădejdea cu deosebire în Hristos. El va avea grijă de soția și copiii lui : „*Eu te las, soție dulce,/Că trebue a mă duce./Dumnezeu să-ți dea putere,/Zile lungi, fără durere,/Pentru toate cele bune/Ce le-ai făcut pentru mine./Ah! copiii mei iubiți,/Nu vărsați lacrimi fierbinți,/Că Hristos vă este Tată,/Fecioara Curată, Maică*" (*Op. cit.*, p. 98).

Rugăciunea de-a mai veni în chip nevăzut pentru mîngîiere, dar și pentru a mai purta grijă de fetițe, o face mama în alt bocet, fiicei sale, zicînd : „*Fiica mea, fiicele tale,/Îți rămîn prea mititele,/Fiica mea, tînăra mea,/Eu te rog pe tine așa :/Nu-ți băga mila în pămînt,/Da ți-o lasă pe mormînt,/Cînd vei veni cîteodată,/Să fiu și eu mîngîiată,/Cînd oi veni prin grădină,/Cu fetițele de mînă,/Să aflăm un pic de milă./Vom veni, dragă, la cruce,/Că acolo-i fiicuța dulce*" (*Op. cit.*, p. 80).

Unde-i crucea, e puterea lui Dumnezeu. Cine vine la crucea pusă pe mormîntul celui plecat din lumea aceasta, se roagă pentru el cu dor de el. Și această rugăciune împreună cu crucea îl ajută și pe acela să-și trimită gîndul la cei de lîngă mormînt, să-și trimită simțirea dorului cu puterea ei la el. Crucea le ajută să se întîlnească în dorul ce trece de la unul la altul. Mai bine zis să-și stîmpere dorul printr-un fel de tainică întîlnire.

Feciorul, trecut în cealaltă viață, spune mamii și tatii, părăsiți de el. Mamii îi spune : „*Maică, măiculița mea,/Cînd ți-o fi jalea mai grea,/Hai, măicuță-n cimitir,/Dorul să ni-l potolim./Prinde-te de crucea mea,/Și-ți stîmpără inima,/Inima și sufletul /Cînd mi-i vedea mormîntul*" (*Op. cit.*, p. 78). Iar tatălui îi spune că e prezent cu mila lui pe mormînt. Nu se poate să nu fie cu gîndul la cei ce îi trimit gîndul lor, venind la mormîntul lui. Cînd e mai mare durerea lor, atunci e atras mai mult la ei cu mîngîierea lui : „*Tăicușorul meu cel bun,/Eu plec acuma pe-un drum*[. . .] *Cînd ți-o fi, tată, mai greu,/Vino la mormîntul meu/Și mai plîngi din cînd în cînd,/Că-mi las mintea pe mormînt,/Dorul să ți-l potolești,/Inima s-o domolești*" (*Idem*).

În cugetarea sa creștină, poporul român îl aude pe fiul mort spunînd mamei sale, spre mîngîiere, că a fost chemat la o nuntă ca păsto-

https://biblioteca-digitala.ro

rul din „Miorița" : „*Măicuțo, nu-ți pară rău/Că m-o chemat Dumnezeu./Măicuțo, nu te-ntrista/Că m-o chemat Precista/Cu îngerii împreună,/Să-mi pue pe cap cunună./Cunună neveștejită,/Nu fii, măicuță, mîhnită*" (*Ibidem*, p. 77).

Dacă de tinerii necăsătoriți se spune că se duc la nuntă, sau la o comuniune pe care n-au realizat-o aici, de femeile căsătorite se spune că se duc să cunune niscai tineri, realizînd un alt fel de comuniune. Mama spune acestea : „*Fiica mea, tînăra mea,/Unde te-ai gătit așa?* [. . .]*Te-ai gătit ca pentru nuntă,/Da spune-mi, cin-se cunună?*" (*Op. cit.*, p. 80).

Dar nu numai mama și tata și surorile și frații rămîn cu dorul flăcăului care pleacă din lume, ci tot satul și mai ales fetele din sat, că s-a dus să se cunune cu o mireasă necunoscută, ca ciobanul din „Miorița". A ieșit unul din comuniunea satului întreg, parte din comuniunea tuturor cu Hristos, trecînd în Împărăția cerurilor. Satul e un model de comuniune al unei comunități mai largi, mai adînci. Fiecare trece într-o comunitate cu toți. Nu se află între oameni străini. Satul e un model al comuniunii din Împărăția cerurilor. În orașele mari, omul se simte străin de mulțimea din jur. Nu-l cunosc și nu-l doresc cînd pleacă, decît cîțiva. În sat, moartea nu poate rupe definitiv comuniunea nici unui om cu toți cei cu care a avut-o. În sat dorul de fiecare e general. O spune aceasta o mamă lîngă sicriul fiului ei : „*Niculiță, dragul meu,*[. . .]*Ce soartă te-a urmărit,/De tot satul l-ai cernit*[. . .] *Așa tare ne-ai rănit/Pe toți care te-am iubit.*[. . .] *Niculiță, dragul meu,/La tot satul ne e greu/C-ai pornit nunt-așa mare*[. . .] *Nuntă cu cununi de flori/Și te duci dintre feciori*[. . .] *Niculiță, frumos mire,/Mireasa nu-i lîngă tine,/Nu-i gătită cu beteală,/Dragă, după rînduială./Niculiță, dragu-nost,/La tot satul drag ne-ai fost./Fetele ți-au gătit steag,/Că le-ai fost la toate drag./Niculiță, nume dulce,/Toate fetele te-or plînge*" (*Op. cit.*, p. 71). Bocetele transfigurează persoana care pleacă, pentru că în momentul acestei despărțiri apar în toată mărimea și frumusețea lor însușirile celui plecat.

Căsătoria e comuniunea dorită de toți tinerii, de aceea de un fel de nuntă trebuie să aibă parte și tinerii care mor necăsătoriți. De aceea se spune și la moartea unei fecioare, că e mireasa ce merge la o nuntă, dusă de luceafărul de sară. Ca la tineri ce se căsătoresc, fetele vin și la cei ce mor necăsătoriți, cu steag înflorit. Se arată și în aceasta credința creștină a poporului, despre durata vecinică a persoanei într-o comuniune fericită : „*Doiniță, mireasa noastră,/Ți-am adus flori și steag,/Că ne-a fost de tine drag./Doiniță, mireasa noastră,/Cum de faci tu nuntă-n post,/Cum n-o fost și n-a mai fost./Niciodată-n satul nost?*[. . .] *Da luceafărul de seară/Mi te scoate acum din țară./C-o venit pe înserat/Și mi te scoate din sat./Doiniță, mireasa noastră,/Ești frumoasă ca o stea,/Doamne, cum o poți lua?*" (*Op. cit.*, p. 68 — 69).

Fata plînge la moartea mamei ei, că o lasă singură și n-are cui spune o vorbă cu toată încrederea. Cea mai mare durere, adusă de moarte, e întreruperea comuniunii cu cei dragi. Iar comuniunea constă în schimbarea unor vorbe primite cu toată înțelegerea : „*Frunză verde de caprină,/Mama mea tare creștină,/Rogu-mă de dumneata/Să nu mă lași ingurea,/Că eu n-am pe nimenea.*[. . .] *Că-i rău, maică, dacă n-ai/O vor-*

https://biblioteca-digitala.ro

bă cui să i-o dai!/Și-i rău, maică, dacă nu-i/O vorbă cui să i-o spui" (*Op. cit.*, p. 65). Sau: „*Maica mea, miluța mea,/Nu mă lăsa singurea!/Că sînt, maică, prea tînără,/La nimenea nu am milă./Căci n-am frați și n-am surori,/Străină-s de multe ori./Străină-s ca pasărea,/N-am milă la nimenea*" (*Ibidem*).

Durerea despărțirii e cea mai mare durere trăită de cel ce moare și de cei din jurul lui. Viața mea e cel cu care sînt în comuniune și viața lui sînt eu. Persoana care mă iubește e viața mea și persoana mea care o iubește pe ea, e viața ei. Nu obiectele sînt viața noastră. Lumea întreagă e nimic pentru mine în comparație cu persoana care mă iubește. De aceea a spus Hristos că El e viața noastră. El e mirele tuturor celor ce mor. Dar unirea desăvîrșită cu El nu face de prisos unirea cu cei care ne-au iubit pe pămînt. Aceasta a făcut pe Fiul lui Dumnezeu să-și asume umanitatea pentru refacerea și înălțarea la maximum a legăturii oamenilor cu Dumnezeu și a unității în dragoste între ei.

Persistența unei anumite legături cu Dumnezeu s-a manifestat și înainte de Hristos și s-a întărit într-o anumită măsură prin legătura oamenilor cu Dumnezeu în revelația Vechiului Testament, dar posibilitatea pentru înălțarea ei fără sfîrșit au primit-o oamenii în Hristos. Această posibilitate de maximă întărire a legăturii cu Dumnezeu și între ei înșiși și deci de învingere a morții, se arată în creștini și în faptul că ei nu mai trăiesc o despărțire de Dumnezeu și între ei înșiși nici în moarte, deși ea, odată primită, a rămas pentru oameni ca să-i îndemne și pe ei să lupte pentru biruirea ei, cum a fost acceptată și de Hristos, pentru ca să arate că în El umanitatea a devenit mai tare chiar ca moartea realizată. Între alte mijloace prin care oamenii luptă împotriva morții, este, pe lîngă alipirea la Hristos cel înviat, prin credință, dragostea care s-a întărit prin Hristos și între ei. Iar această dragoste se arată în comuniunea dintre ei, care în cazul întreruperii ei temporale se manifestă prin dorul unit cu cea mai mare durere, dar și cu nădejdea revederii. E o durere care se ușurează nu numai prin nădejdea că cei morți vor învia, ci și prin grija de ei, manifestată în iertarea și pomenirea celor morți, ba și prin apelul ce li-l fac cei vii de-a nu uita nici ei acolo unde se duc, de-o anumită grijă de cei ce au fost dați răspunderii lor.

3. DESPRE IERTAREA ȘI POMENIREA CELOR MORȚI

Pînă acum am vorbit despre dorul plin de durere prin care-i leagă pe oameni, chiar cînd unii continuă să fie vii, iar alții au murit. Acum vom vorbi despre grija de cei morți prin iertarea și pomenirea lor, ca și despre apelul făcut lor de-a nu uita de copiii și părinții lor.

Cei ce mor sînt considerați prin cererea iertării și a pomenirii lor, ce-o adresează celor de care se despart, că nu vor muri de tot. Durerea despărțirii e alinată în cei ce mor prin cererea iertării și a pomenirii lor de către cei ce rămîn, iar în cei ce rămîn, prin convingerea că îi vor ajuta pe cei morți prin iertarea și pomenirea lor și prin convingerea că ei vor continua într-un fel oarecare să aibă grijă de cei pentru care au avut răspunderea pe pămînt. Durerea despărțirii e alinată prin nădej-

https://biblioteca-digitala.ro

dea că Dumnezeu va avea grijă de cei rămaşi, iar nădejdea că despărţirea nu e definitivă e întemeiată pe credinţa că se vor întîlni în viaţa viitoare şi la judecata din urmă. Pentru ca acea judecată să nu-i fie spre osînda vecinică, cel mort cere iertare la moartea lui celor de care se desparte.

Obiceiul iertării celui mort arată atît credinţa în continuarea vieţii după moarte, cît şi credinţa într-o judecată finală. Dar el cuprinde în sine şi o mare smerenie din partea celui mort, care cere iertare în preajma morţii de la toţi, cît şi o biruinţă a bunătăţii şi înţelegerii slăbiciunii omeneşti de către cei ce rămîn faţă de cei ce pleacă. Toate sînt mijloace de umanizare, cu mare efect în viaţa poporului român. Ele sînt dispreţuite în formaţiile neoprotestante, din încrederea mîndră că cel ce pleacă n-are nevoie de iertare, pentru că dacă a făcut parte din formaţia respectivă e fără păcate, iar dacă n-a făcut parte, nu poate fi iertat. Această atitudine rigidă derivă din protestantism, care crede că iertarea nu o dă decît Dumnezeu pentru jertfa lui Hristos. Catolicismul, cu siguranţa scoaterii sufletelor din purgator prin indulgenţele papale şi a neputinţei scoaterii celor ce intră îndată după moarte în iadul definitiv, relativizează şi el importanţa iertării celui ce moare din partea celor cu care a convieţuit. Iertarea ce o dau mortului cei ce au trăit aproape de el, e şi o manifestare de smerenie a lor. Căci o fac cu conştiinţa că şi ei vor avea nevoie de iertarea celor cu care au convieţuit. Şi dacă nu iartă ei altora, cum îi vor ierta alţii pe ei? Dar mai ales, cum îi va ierta Dumnezeu! Căci în rugăciunea: „Tatăl nostru", însuşi Mîntuitorul ne-a învăţat: „*Şi ne iartă nouă greşalele noastre, Precum şi noi iertăm greşiţilor noştri*". Apoi, iertarea ce o dau cei rămaşi celui adormit, e propriu-zis o rugăciune către Dumnezeu, ca să-l ierte. Aceasta e de fapt formula iertăciunii: „Dumnezeu să-l ierte!" Cel ce iartă nu face decît să accepte să se roage lui Dumnezeu pentru cel adormit, ca să-l ierte. E, de sigur, şi în aceasta o înmuiere a inimii lui, o părăsire a dorinţei ca cel adormit să fie pedepsit pentru răul eventual ce i l-a făcut acela vreodată. Dar ştiind el că Dumnezeu nu e Dumnezeul răzbunării, că cererea lui de a pedepsi pe cel ce l-a supărat nu va fi îndeplinită, gîndeşte că e mai bine să se alăture şi el lui Dumnezeu în iertarea aceluia, ca să nu fie rău văzut de Dumnezeu pentru persistenţa lui rigidă în neiertare. Cînd zice: „Dumnezeu să-l ierte!", nu o spune aceasta deci numai cu înţelesul: „Dumnezeu Dacă găseşte de bine să-l ierte, eu nu mă opun, dar nici nu stărui. Las totul în seama lui Dumnezeu". Ci el îi adresează lui Dumnezeu rugăciunea sa ca să-l ierte, arătîndu-i că din partea sa l-a iertat. Numai în acest caz îl va ierta Dumnezeu şi pe el. Mîntuitorul a spus: „Că de veţi ierta oamenilor greşelile lor, ierta-va şi vouă Tatăl vostru Cel din ceruri" (*Mat. 6, 14*).

Astfel moartea, marea dramă a existenţei omeneşti, e folosită de oameni ca un prilej de umanizare a lor, ca un prilej de a ne manifesta mila unii faţă de alţii, care ne trezeşte conştiinţa că toţi sîntem supuşi aceleiaşi mari dureri şi neputinţe, că n-avem nici un motiv să stăruim în a păcătui mîndrindu-ne unii faţă de alţii şi confirmînd amăgitoarea noastră alipire la plăcerile trecătoare ale lumii. Privind la moartea care a atins acum pe unul din noi, arătîndu-ne că ne va atinge pe fiecare, ea

https://biblioteca-digitala.ro

ne devine un prilej de-a redeveni oameni, de-a ne gîndi și la neputința noastră prin noi înșine, dar și la valoarea ce ne-o dă Dumnezeu, cerîndu-ne să ne iertăm unii pe alții în dobîndirea fericirii de veci.

Dar iată ce spune fiul pe patul de moarte către mama lui: „*Rămas bun, măicuța mea,/Noi mai mult nu ne-om vedea./Nici n-om mai fi laolaltă/Pîn-la dreapta judecată./De cumva-n viața mea/Te-am mîhnit cu vorbă rea,/Tinde-acuma mîna dreaptă/Și din inimă mă iartă*" (*Op. cit.* p. 87).

Chiar odihna, sau liniștea sufletească de după moarte, depinde de iertarea celor ce rămîn în viață. Căci este o judecată și imediat după moarte. Cei ce mor cer celor ce rămîn să roage pe Dumnezeu să le dea, odată cu iertarea lor, și iertarea Lui, și Împărăția cerurilor: „*Veniți, frați, veniți, surori,/Și mă plîngeți cu fiori[. . .] Trăind și eu pe pămînt,/V-am supărat oarecînd./Iertați-mă din inimă/Ca să mă duc la hodină./Fiți voi buni și mă iertați/Și pe Dumnezeu rugați,/Iertare să-mi dăruiască/Și Împărăția cerească*" (*Idem*, p. 88 — 89). Același lucru îl cere verilor și verișoarelor, socrului, soacrei, cumnaților, vecinilor și la toți cei ce-l petrec la groapă.

Slujba înmormîntării e un prilej de afirmare și întărire a comuniunii tuturor celor de față cu cel ce a murit.

Dar tot dialogul cererii și acordării iertării pornit de la cel ce moare spre cei ce rămîn, sau de la aceștia la el, are caracter triunghiular. Cel ce moare le cere celor vii să-l roage pe Dumnezeu să-l ierte, dar și el îl roagă pe Dumnezeu să aibă grijă de soția sa și de copiii lui și cei ce rămîn îl roagă pe Dumnezeu să-l ierte pe cel ce a murit, sau moare. Dumnezeu e deasupra ambelor părți, sau între ele. Toată ceremonia înmormîntării e o ceremonie a iertării, prin cererea acesteia de la Dumnezeu. Moartea e o rugăciune a comunității întregului sat, animată de rugăciunea preotului către Dumnezeu, pentru iertarea celui ce a murit, ca manifestare a credinței că acela n-a murit de tot.

Bărbatul căsătorit care pleacă din viață se zbate între jalea despărțirii de soție și de copii și între mîngîierea ce se simte îndemnat să le-o dea, dar le cere și iertare, chiar copiilor, că poate le-a greșit neavînd destulă grijă de ei. Sînt comunicări între cel ce pleacă și cei ce rămîn, de mare duioșie și noblețe. Mîngîierea ce le-o dă cel ce pleacă soției, copiilor, părinților, e din credința că Dumnezeu va avea grijă de ei, odată ce nu mai poate avea el această grijă. Dumnezeu îi ține legați pe toți dacă ei își manifestă mai departe iubirea între ei, cei vii prin dor, iertare și pomenire, cei morți prin dor. Bărbatul îi spune soției: „*A sosit ziua de jele,/Ziua tristă de durere,/Cînd te las, soție dulce,/Că trebue a mă duce./Dumnezeu să-ți dea putere,/Zile lungi, fără durere,/Pentru toate cele bune*" (*Op. cit.*, p. 90). Iar copiilor le spune: „*Ah! copiii mei iubiți,/Nu vărsați lacrimi fierbinți,/Că Hristos vă este Tată,/Fecioara Curată, Maică*" (*Idem*).

În definitiv, ei rămîn mai departe uniți în Dumnezeu. Căci dacă cel ce moare nu dispare cu totul din existență și dacă dragostea, manifestată prin dor, iertare și pomenire față de cel plecat, prin dor și gîndul la cei rămași rămîne în ei, ei nu pot să nu fie uniți în Dumnezeu. De aceea cel ce pleacă le spune celor ce rămîn: „*Dați-mi toți o sărutare,/*

https://biblioteca-digitala.ro

Iertîndu-mă de greşale./Apoi fiţi cu Dumnezeu,/La care mă duc şi eu" (*Op. cit.*, p. 90). Mai ales se vor întîlni, cei ce mor, în grădina înflorită a raiului, cu rudele plecate de aici înaintea lor. Fiica spune maicii care pleacă: „*Bucură-te, maica mea,/Că azi cînd o însera,/Mîna cu sora vei da*" (*Op. cit.*, p. 104). Iar o mamă tînără spune mătuşii: „*Să te duci, mătuşa mea,/Pe razele soarelui,/În mijlocul raiului;/Şi acolo, dacă-i ajunge,/Să stai să te hodineşti/ În scaun de flori domneşti./Şi-acolo-i fetiţa mea,/Grijeşte-mi fiicuţa mea*" (*Op. cit.*, p. 105). Relaţiile deosebit de intime ce s-au creat aici între părinţi şi copii, între rudeniile ce s-au iubit, nu se şterg în veci.

4. DESPRE JUDECATA DIN URMĂ

Judecata din urmă îşi păstrează însă importanţa ei maximă. Acolo se vor vedea influenţele cuvintelor şi faptelor bune sau rele ale fiecăruia asupra tuturor şi deci şi răsplata sau osînda întreagă pentru ele. Atunci va fi descoperirea deplină a tuturor în faţa tuturor, sau întîlnirea deplină a tuturor. De aceea uneori cei ce mor îşi întemeiază cererea de iertare de la cei ce rămîn mai ales cu gîndul că nu se vor mai întîlni cu ei decît la judecata din urmă. Şi e bine ca ei să uite răul ce li s-a făcut aici de cei ce pleacă de acum, ca să nu împovăreze pe aceia cu amintirea răului suferit de la ei, la acea judecată. Fiul spune maicii: „*Rămas bun, măicuţa mea,/Că mai mult nu mi-i vedea./Nici om mai fi laolaltă,/Pîn-om fi la judecată*" (*Op. cit.*, p. 99 — 101). Aceasta poate să însemne că ultimul efect al iertării reciproce şi al faptelor din viaţa aceasta îl aşteaptă toţi la judecata din urmă. Astfel, toţi ne vom întîlni la judecată întipăriţi de raporturile ce le-am creat între noi, cît am fost în viaţă. Dumnezeu poate schimba starea celor adormiţi şi după ce-au plecat de aici, şi înainte de judecata din urmă. Dar numai pe temeiul iertării şi pomenirilor ce le-au îndreptat spre ei cei ce trăiesc încă pe pămînt. Aceasta, pentru că şi cei rămaşi în viaţă se schimbă sufleteşte în bine prin iertarea ce le-o dă celor morţi.

Dar întrucît urmările totale ale faptelor cuiva se văd în cursul întregii istorii, efectul final asupra lor se va scoate la iveală la judecata din urmă. Deci judecata din urmă nu se va orienta după criteriul rigid al faptelor ce ni le-am făcut unii altora, în sens kantian, ci după sentimentele de iubire reciprocă ce am luptat să ni le cîştigăm unii faţă de alţii în cursul întregii istorii, chiar dacă ne-am greşit unii altora. Criteriul hotărîtor, care ne va aduce fericirea vecinică, va fi faptul de-a ne fi iertat unii altora, în toată istoria.

Bunătatea finală, la care am ajuns, ne va da fericirea vecinică. Să recunoaştem că toţi am fost slabi în facerea binelui iar aceasta să ne facă să avem milă unii de alţii. Ne vom descoperi prin aceasta că am păstrat fondul de bunătate pe care nu l-am stăpînit cu totul în noi prin încăpăţînarea noastră. Dumnezeu ne dă posibilitatea să ne scăpăm unii pe alţii de osînda judecăţii finale. Şi se va bucura de o vom face. Se va bucura să vadă recunoaşterea smerită a slăbiciunii noastre care ne face să avem milă unii de alţii. Numai cei învîrtoşaţi definitiv în lipsa de milă vor fi osîndiţi, sau se vor osîndi ei înşişi. De nu vom judeca, nu vom fi judecaţi, cum a spus Domnul Hristos. În toate rugăciunile

https://biblioteca-digitala.ro

noastre cerem mai ales mila lui Dumnezeu. Dar nu trebuie să o cerem numai pentru noi, ci și pentru alții. Aceasta place lui Dumnezeu. Căci cerînd mila Lui pentru alții, nu putem să o facem fără a ne arăta prin aceasta și mila noastră față de ei. Și aceasta va avea efect și asupra noastră.

Avem înțelegere pentru protestanți care nu văd în oameni o putere deosebită pentru fapte bune. Dar am dori ca de aci să tragă concluzia trebuinței de-a cere de la Dumnezeu milă pentru această neputință a celui ce se roagă de iertare și pentru aceeași neputință a altora. Așa ar fi logic. În aceasta s-ar uni conștiința neputinței proprii pentru bunătate, cu ieșirea din această neputință prin smerenie. Și prin credința în puterea ce ne vine din mila lui Dumnezeu.

În felul acesta, la judecata din urmă vom putea să ne bucurăm nu numai de mila lui Dumnezeu, ci și de ajutorul ce ni l-au dat toți de-a ne face buni. Și așa ne vom trăi atunci întîlnirea deplină cu ceilalți, prin mila ce le-am arătat-o noi iertîndu-i, și ei, bucurîndu-se de aceasta și iertîndu-ne pe noi. Va fi marea întîlnire, ca rezultat al înțelegerii ce ne-am arătat-o unii altora, cei rămași încă în viață prin iertarea ce le-am dat-o celor plecați înaintea noastră și ei prin recunoștința lor, prin regretul produs în ei pentru faptele lor necuvenite față de noi, datorită milei ce le-am arătat-o. Ne vom întîlni prin această reciprocă ușurare a sorții noastre, noi prin arătarea răspunderii față de ei, arătată lor prin iertarea și pomenirea lor la moarte, și după moartea lor, iar ei prin recunoștința lor, care va contribui și la fericirea noastră. Atunci vom da marea socoteală pentru semenii noștri, a căror soartă n-a încetat să atîrne de răspunderea noastră nici la moartea lor. Atunci vom da marea socoteală pentru soarta lor vecinică. Dar aceasta va arăta nu numai bunătatea noastră, ci va trezi și bunătatea lor, care ne va face și pe noi mai buni. Va fi marea întîlnire. Vor fi puși în fața noastră însă și cei ce vor pierde șansa ultimă de mîntuire, din pricina nepomenirii lor în rugăciunile noastre, din pricină că nu le-am dat iertare nici măcar în gîndirea noastră la ei după moarte. Iar aceasta va fi și o osîndire a noastră de către propria conștiință. Vom fi poate împreună cu ei după moartea noastră. Dar dezgolirea deplină a ce am însemnat fiecare pentru ceilalți se va face la ultima judecată, la judecata tuturor pentru toate ale lor și ale noastre.

Atunci va vedea fiecare în fiecare ce a gîndit unul pentru altul, ce-a gîndit fiecare despre noi cîtă vreme a rămas după noi în viața pămîntească. Vom vedea în cei ce-au fost înaintea noastră ce au făcut pentru buna noastră îndrumare, dar se va arăta tuturor și ce am făcut noi pentru iertarea lor și în cei ce au fost după noi ce-am făcut noi pentru buna lor îndrumare și ce-au făcut ei pentru noi prin iertarea, prin rugăciunea lor pentru noi și prin pomenirea noastră. Se va arăta dependența tuturor de toți în istorie și răspunderea tuturor pentru toți, deși nu se exclude putința ca unii să fie osîndiți, oricît ar fi voit alții să facă pentru ei. Dacă cei dinaintea noastră au iertat, pe cei dinaintea lor, ne-au învățat și pe noi să-i iertăm pe ei. Rugîndu-se cei din fiecare generație pentru cei din generația anterioară, întăresc lanțul unității istorice între ele, nu numai prin ce au dat cele dinainte celor de după ele, ci și prin iertarea ce și-au dat-o, mărturisind atît solidaritatea lor

https://biblioteca-digitala.ro

în valorile ce le-au realizat, cît şi relativitatea realizării lor de către ei, sau insuficienţele istoriei, adică atît binele ce-a progresat de la unii oameni la alţii, cît şi răul cu care au amestecat binele în cursul istoriei, eliberîndu-se prin iertare reciprocă de vina pentru el.

Mai trebuie amintit că un mare rol atribuie Biserica Ortodoxă şi poporul român şi rugăciunilor Sfinţilor pentru iertarea celor adormiţi şi cu deosebire intervenţiilor Maicii Domnului pe lîngă Fiul ei. Rămîn şi ei, împreună cu jertfa lui Hristos, într-o solidaritate cu toţi oamenii, numai să ceară şi aceştia ca Domnul Hristos împreună cu Maica Lui şi cu toţi sfinţii să aibă milă de ei. Avem în cer şi la judecată nu numai pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu făcut Fratele nostru, ci şi pe Maica Lui, ca Maică a tuturor, şi pe sfinţi ca fraţi ai noştri, de a căror rugăciune pentru noi în tot timpul dinainte de judecata din urmă, dar şi atunci, se bucură şi Hristos, care ne-a spus : „Iubiţi-vă unii pe alţii".

Dacă n-ar fi la sfîrşitul istoriei o astfel de judecată, nu s-ar arăta legătura între toţi în istorie ; nevoia tuturor de toţi ; binele sau răul făcut de unii pentru alţii. Dacă sfîrşitul omenirii s-ar produce fără o judecată la care să se răsplătească tuturor, pentru ce au făcut pentru toţi direct sau indirect — sau istoria ar decurge într-o evoluţie fără sfîrşit — , nu s-ar vedea importanţa faptelor fiecărui om pentru toţi. Fără o astfel de judecată finală, s-ar relativiza valoarea fiecărei persoane în cursul istoriei, valoare arătată în urmările pe care le va purta vecinic în existenţa ei şi se vor vedea în existenţa tuturor. Dacă nu s-ar încheia printr-o judecată finală, însăşi istoria n-ar mai fi un întreg şi s-ar pierde sensul ei.

Judecata finală dă istoriei caracterul unui întreg orientat spre o ţintă eshatologică. Şi fiecare persoană din cadrul ei capătă o direcţie, o ţintă eshatologică, toate faptele ei determinîndu-se prin această orientare eshatologică. Istoria se dovedeşte prin aceasta ca pregătire pentru vecinicie. Astfel, timpul ar dura fără sfîrşit, ca unică formă a existenţei şi deci ca lipsită de sens. Judecata finală, care dă tuturor persoanelor şi faptelor lor din istorie o anumită valoare vecinică, dă sens istoriei, persoanelor umane şi faptelor lor. O existenţă care ar decurge la nesfîrşit cu insuficienţele ei, ca un amestec de bine şi rău, cu naşteri urmate de moarte, cu neesenţiala ei evoluţie, n-ar avea nici un sens.

E un alt sens al afirmării bocetelor populare româneşti, că la judecata din urmă ne vom întîlni toţi. Ne vom întîlni toţi cu marele amestec de bine şi rău al faptelor noastre, pentru ca să pornim unii curăţiţi de tot răul, şi alţii dezgoliţi de toată aparenţa de bine, spre cele două forme ale veciniciei. Fără o astfel de judecată care să pună în lumină binele adevărat, curăţit de măştile binelui pe care şi le ia răul în cursul istoriei, şi de uriciunea răului, însăşi ideea de bine şi de rău s-ar relativiza, ne mai primind binele încununarea cu slava cuvenită pentru veci şi răul osînda hotărîtă din partea tuturor.

Kant a vorbit şi el de necesitatea unei astfel de puneri în lumină printr-o judecată finală dreaptă a ceea ce se cuvine să facem şi să nu facem. El a dat ca imperativ categoric pentru faptele noastre numai : lucrează aşa ca fapta ta să poată deveni normă de lucru pentru toţi. Dar a numit această normă imperativ categoric, pentru că a eliminat din datoria de-a lucra în acest fel orice considerent de plăcere.

https://biblioteca-digitala.ro

Desigur, un mod de lucrare care poate deveni normă pentru toți, va promova armonia dintre oameni. Dar armonia aceasta constă ea doar într-o simplă convergență și ordine exterioară? Nu vom trăi cu bucurie acordul cu semenii noștri? A gîndi la fel cu ei, nu le produce o plăcere? Iar dacă acordul nu e numai în gîndire, ci și în fapte, ce fapte produc mai multă armonie între noi, decît cele prin care ne întărim reciproc existența? Se referă faptele convergente la obiecte exterioare, nu la noi înșine sau la o a treia persoană? Mai precis spus, faptele care ne promovează armonia, sînt faptele prin care ne facem bine unul altuia. Dar aceste fapte nu ies din sentimente de prețuire, de iubire reciprocă? Astfel eu lucrez într-un mod care poate deveni norma de lucrare pentru toți, cînd facem bine altuia, cînd lucrăm din iubire pentru altul. Iar aceasta îmi face cea mai aleasă bucurie. Astfel imperativul categoric nu e lipsit de trăirea lui cu bucurie și lipsit de frumoase iubiri reciproce.

5. POMENIRILE CELOR MORȚI CU FAPTA ȘI DESPRE RAI ȘI IAD

Dar grija pentru morți, prin care le vom ușura și lor și nouă judecata din urmă, nu constă numai în iertarea lor și în rugăciunea către Dumnezeu ca să-i ierte, ci și în însoțirea lor de fapte de milostenie. Poporul român le zice și acestora pomeniri, sau pomeni. Sînt pomeniri cu fapta. Cînd dai ceva în numele unui adormit, îl pomenești cu participarea mai mare a ființei tale. Acestea au luat o mare dezvoltare la poporul român. Hristos ne-a cerut să dăm de mîncare celor flămînzi, să îmbrăcăm pe cei goi, spunînd că făcînd aceste fapte, Lui le facem. Dar în faptele noastre bune putem realiza și o substituire a celor adormiți de către noi. Precum Hristos, murind pe cruce, a făcut-o aceasta în locul nostru, așa putem să facem și noi niște fapte bune în locul celor pe care îi iubim. Căci iubirea unește. Și bine este să iubim pe cît mai mulți. Faptele bune sînt și ele niște jertfe. Să facem aceste jertfe în locul scumpilor noștri adormiți. E bine să dăm hainele celor adormiți săracilor. E bine să dăm mîncare celor săraci în locul celor adormiți, însoțind aceste fapte cu pomenirea acelora și cerînd și celor cărora le facem aceste fapte să-i pomenească. Sporim și prin aceasta comuniunea noastră și a celor miluiți cu ei. Pe de altă parte, continuă și cei adormiți să fie factori determinanți în istoria celor vii.

Pomenindu-i noi în acest mod serios, le atragem și pomenirea din partea lui Dumnezeu. Și cine e în atenția lui Dumnezeu, nu poate pieri. Dacă Dumnezeu a creat prin cuvîntul atenției sale toate și pe fiecare om în parte, cu atît mai ușor îi poate susține în existența fericită pe cei pe care îi are în atenția Sa. Dacă atenția mea, care se face cunoscută cuiva în oarecare fel, îl face fericit pe acela, cum nu l-ar face fericit atenția lui Dumnezeu? De aceea bine este să ceară cît mai mulți și anume dintre cei mai iubiți de El atenția Lui la cei pe care îi pomenesc. De aceea cerem și rugăciunile sfinților și ale Maicii Domnului pentru ei. Dumnezeu se bucură să vadă conștiința legăturii noastre între noi, grija reciprocă a unora de alții. Dacă a făcut lumea fizică în armonie, cum nu s-ar bucura să vadă promovîndu-se conștient armonia între oameni?

Parastasele, însoțite de rugăciunile preotului pentru cei adormiți, se fac avînd în față grîul fiert (coliva) și cîteva pîini care se împart ce-

https://biblioteca-digitala.ro

lor de faţă; şi e bine să fie mulţi de faţă şi să li se ofere grîul sfinţilor ca semn al comuniunii lor cu cei adormiţi în Dumnezeu. Uneori, cu acest prilej, se fac din darurile de mîncare sfinţite şi pacheţele ce se împart celor de faţă, sau şi altora. Poporul român are şi sărbătoarea „Moşilor" din joia dinainte de Rusalii, cînd împarte farfurii şi ulcele cu orez fiert cu lapte vecinilor şi săracilor.

Se fac şi alte multe şi uneori mari milostenii pentru cei adormiţi. Bunurile materiale trec de la unii la alţii, folosindu-se ca mijloace de comuniune între vii şi morţi. Moartea ne învaţă să nu ne legăm în mod egoist de ele. Ele sînt date ca mijloace de comuniune între toţi, ca mijloace ale întăririi comuniunii între oameni.

Unii credincioşi fac cîte o troiţă lîngă drumul ce trece prin cîmp şi lîngă ea o fîntînă ca să bea trecătorii, ca pomană (spre pomenirea) pentru cei adormiţi ai lor. În unele părţi credincioşii pun la o răscruce de drum, cîte un butoi cu vin, ca să bea cîte un pahar trecătorii obosiţi ca să prindă putere, rugîndu-se lui Dumnezeu pentru iertarea celor înscrişi pe un stîlp la acel loc.

Încă din acestea s-a văzut că iertarea celor adormiţi din partea noastră, sau rugăciunea cît mai multora către Dumnezeu pentru iertarea lor, nu e singurul mijloc prin care sînt ajutaţi cei adormiţi pentru primirea fericirii veşnice. Grija de ei, iubirea faţă de ei, se arată şi în fapte concrete. Prin aceasta e cîştigată nu numai mila lui Dumnezeu şi e trezită la recunoştinţa iubitoare nu numai inima celor adormiţi, ci sporesc în bunătate şi cei ce fac aceste milostenii pentru cei adormiţi.

Toate acestea se spun în unele din cîntecele populare româneşti.

Trebuie să ne arătăm şi noi cît sîntem pe pămînt dragostea prin fapte faţă de alţii, mai ales faţă de cei săraci. Căci în aceasta ne arătăm dragostea faţă de Hristos însuşi. Omul bun e întrebat, chiar în momentul cînd intră în viaţa de dincolo, de Dumnezeu: „*Omule, de bun ce eşti,/Oare cui te potriveşti,/Ţie, sau lui Dumnezeu,/Sau lui Ion, Sfîntul Ion,/Ori la toţi Sfinţii de-a rîndu?*" Iar omul răspunde: „*Mă potrivesc, Doamne, Ţie,/C-am fost tînăr şi-am făcut,/Bună casă lîngă drum,/Să mănînce flămînginşii./Şi-am căutat de-am mai făcut/Puţuri zeci/În cîmpuri seci*". Atunci Dumnezeu grăieşte: „*Omule, de bun ce eşti,/De-o fi fapta cum grăieşti,/Mergi în rai nejudecat,/Găseşti raiul descuiat.*" Oamenii sînt comparaţi cu nişte flori, care merg toate la judecată. Iar judecata n-o face numai Dumnezeu, ci şi oamenii care au fost roditori ca grîul şi ca vinul şi de care cei care n-au dat decît miresme, vor fi cercetaţi dacă au folosit bine miresmele lor: „*Cîte flori sînt pe pămînt,/Toate merg la jurămînt/Numai spicul grîului/Şi cu viţa vinului,/Floarea trandafirului/Stau la poarta raiului/Şi judecă florile,/Florile, garoafele,/Ce-au făcut miroasele*". Dar au la judecata aceasta şi pe Sfîntul Petru, sau soborul Apostolilor. Aceştia pedepsesc florile care n-au folosit mirosul lor: „*Dete o ploaie cu vînt/Şi le culcă la pămînt*" (Gh. Cucu, *Op. cit.*, p. 71).

Apostolii vor cerceta împreună cu Hristos în ce măsură oamenii s-au deschis învăţăturii lui Hristos, propovăduită de ei (*Mt. 19, 27*).

Unele cîntece de înmormîntare descriu impresionant iadul şi raiul şi pe cei ce se chinuiesc în iad şi vieţuiesc fericiţi în rai. Cel ce a murit, îi spune sufletului său: „*O! suflete ticălos,/Negru şi întunecos,/În lume*

https://biblioteca-digitala.ro

cît ai trăit,/În rele te-ai tăvălit,/Îngrijat numai de trai,/Negîndind la iad şi rai,/La moarte n-ai cugetat,/Dar de dînsa n-ai scăpat". Acum îngerul morţii îl duce să vadă iadul: „*Ce văzui, mă spăimîntai,/Văzui balauri căscînd/Şi din gură foc vărsînd,/Curgînd ca un rîu nestins/În flacăre şi nestins*". Acolo a văzut împăraţi tirani „în gîturi cu bolovani", tîlhari, ucigaşi, vrăjitoare, bărbaţi beţivi şi desfrînaţi, femei care şi-au lepădat pruncii, „bogaţi neîndurători", care „s-au tot veselit şi săraci n-au miluit". Lăsînd acea cale şi privind ca printr-un perete străveziu la dreapta, a văzut „raiul luminos", cu mese (pline de bunuri spirituale) întinse şi pe ele lumini aprinse. Iar împrejurul lor a văzut drepţii ce cu „bucurie gustau" din acele bunătăţi, „împreună dănţuind şi pe Dumnezeu slăvind". A văzut Apostoli, Sfinţi, Mucenici, femei sfinte (Gh. Cucu, *Op. cit.*, p. 209 — 211).

S-a spus că iadul e zugrăvit în pictura bisericească mai pe larg, pentru că iadul îl cunoaştem mai mult din propria existenţă, pe cînd raiul rămîne mai tainic, mai apofatic. Dar în multe cîntece populare, raiul e văzut ca plin de flori. Iadul, dimpotrivă, e numai uscăciune, ca-n tărîmul zmeilor din basmele populare. Oamenii realizaţi spiritual sînt văzuţi în rai, ca nişte pomi înfloriţi, pe cînd oamenii uscaţi sufleteşte sînt văzuţi în iad, ca nişte buşteni pîrliţi. Raiul e sus, în lumina Răsăritului; iadul, jos, în întunerecul Apusului.

Bune urmări au avut pentru înflorirea oamenilor în vederea vieţuirii în rai, primirea Sfintelor Taine: „*Pusei şaua pe doi cai,/Mă sui-i în sus, la rai[. . .]Ce-am văzut, m-a bucurat:/Trupuri mîndre şi înflorite/Şi de popa spovedite,/Trupuri albe şi spălate,/De popa cuminecate*", sau: „*Frunzuliţă de susai,/Drumul apucai spre rai[. . .] Dar ştii, neică, ce-am văzut?/Oamenii cei spovediţi/Stau ca pomii înfloriţi./Iară cei nespovediţi/Stau ca buştenii pîrliţi*" (Th. Fecioru *Op. cit.*, p. 239). Avem în aceasta ecoul rugăciunii prin care preotul cere pentru credincioşii morţi să fie aşezaţi „în loc luminat, la loc de verdeaţă, la loc de odihnă", feriţi de griji şi de întristări.

Oamenii din popor, cînd intră într-o poiană, sau într-o vale frumoasă, luminată, plină de verdeaţă, exclamă: „Par-că sîntem în rai!" E un loc al bucuriei ce se comunică, al înfrăţirii fericite. Dimpotrivă, iadul e starea singurătăţii triste, uscate, a oamenilor care au refuzat chiar comuniunea spovedaniei. Apropiindu-se de poarta raiului, cel ce a trecut din viaţa aceasta, zice: „*Văzui raiul încuiat,/Poate pentru al meu păcat,/Pîn-la vremea de judeţ,/Cînd va sta Hristos în jeţ,/Ca să judece pe toţi*". Şi termină cu un apel la mila lui (Dumnezeu) Hristos: „*Ci, o! Doamne, mila Ta,/De aici n-o îndepărta./Tu ne-ai zidit, tu ne ştii,/Iartă-ne ca pe nişte fii.*" Căci oamenii au greşit, dar şi-au păstrat credinţa în Hristos. Şi aceasta e lucrul principal: „*Ţie, Doamne, am greşit,/Dar Ţie am şi slujit./Pe alt Dumnezeu nu ştim,/Pe Tine noi Te mărim*" (Gh. Cucu, *Op. cit.*, p. 212 — 213).

Cei ce L-au recunoscut pe Hristos ca Dumnezeu, se adună la sfîrşit în el. Numai cei ce i se opun cu voia rămîn străini de bunătatea Lui. Însăşi judecata din urmă este descrisă de o colindă din Transilvania ca o mare descoperire a sufletelor într-un mod care vădeşte o adîncă cunoaştere psihologică. Toate gîndurile se vor da pe faţă privirii Marelui Judecător. Păcătoşii care se fardau în albi, se vor înnegri, drep-

https://biblioteca-digitala.ro

ţii ponegriţi se vor albi. Un nou temei pentru spovedania omului pe pămînt: „*Evanghelistul Matei/ A grăit fiilor săi:/Veacul lumii se sfîrşeşte/ Şi judeţul se găteşte[. . .]Îngerii vor trîmbiţa,/Morţii toţi se vor scula/ Şi cel drept Judecător/Se coboară printre nori[.. . .]Domnul pe scaun va şedea,/Morţi şi vii de faţă-or sta./Mărturie n-o chema/Fapta nemărturisită/Domnului îi e vădită./Şi toţi drepţii vor albi,/Păcătoşii vor* **negri**!".

Toţi din cele patru cornuri ale lumii, vii şi morţi, vor merge la judecată. Fiecare va merge acolo numai susţinut de faptele lui, ceea ce implică totuşi şi mărturia recunoştinţei celor pentru care le-a făcut. Sînt două afirmaţii care nu se exclud. Va merge numai cu faptele lui în sensul că sentinţa nu va fi influenţată acolo de rudenii, de poziţii sociale. Se va duce la judecată numai cu ceea ce a adunat în suflet, sau cu sufletul aşa cum şi l-a făcut: bun, deschis altora, cu sufletele altora deschise lui, sau împietrit în singurătatea lui. Mai ales domnii şi împăraţii, distanţaţi de oameni, vor plînge acolo. Judecata se va face la Vifleem, pentru că acolo s-a făcut Fiul lui Dumnezeu unul dintre noi, dîndu-se pildă de smerenie şi de asociere cu cei săraci şi de aceea nu se lasă corupt de daruri materiale.

Spaima va apărea pe faţă ca marele duşman al oamenilor. Căci diavolul nu iubeşte de fapt pe nimeni. El a pregătit tot timpul iadul pentru oameni: „*Şi Satana-ntunecat/Spre păcate ce-a înşelat,/Va grăi înveninat:/-Doamne, vezi cum te-au scîrbit/Fiii pe care i-ai iubit[. . .] Raiul mîndru le-ai deschis,/Pentru daruri ei Te-au rîs./Doamne! Lasă-mi-i Tu mie/De acum pînă-n vecie./Iadul cel de îngrozit/Pentru cei răi l-am gătit!/Şi nici unul nu va fi/Făr-de-a i se răsplăti*" (Th. Fecioru *Op. cit.*, p. 229 — 231).

În sensul acesta vorbeşte poporul român într-un colind de mila lui Dumnezeu faţă de cei din iad, nu în sensul unei apocatastaze sau a unei desfiinţări a iadului. El n-are ce le face cu mila Lui, căci cu sila nu pot fi făcuţi să primească fericirea ce-o dă numai dragostea. E taina libertăţii care poate alege uneori mîndria, care refuză chiar mila. E mîndria care nu vrea să admită pe nimeni superior, nici pe cel ce-şi arată superioritatea în smerenie şi milă.

Pînă la judecata din urmă, se scot de Dumnezeu din milă mulţi păcătoşi din iad. Dar numai cei ce se prind de fuiorul de cînepă dat de femei preotului la Bobotează şi e aruncat de acela în apă, care simbolizează iadul (Th. Fecioru, *Op. cit.*, p. 235). Astfel, la judecata din urmă se cunosc şi cei ce n-au voit să se prindă de acest prilej dat de mila lui Dumnezeu, renunţînd la mîndria lor. Sînt unii care, chiar în experienţa iadului, aleg mîndria.

Durata eternă a iadului nu înseamnă o lipsă de milă a lui Dumnezeu, nici o nesocotire a creaţiei Sale. Ea e numai un respect cu adevărat real din partea lui Dumnezeu al libertăţii creaturilor Sale. El le dă acestora o demnitate egală cu a Sa, fără ca aceasta să însemne şi o putere de viaţă care-şi are în ea toată plenitudinea. Căci aceasta ar însemna o dedublare a lui Dumnezeu; şi anume, dedublarea Sa într-o existenţă contrară Sie-şi. Dumnezeu le spune: Vreţi să fiţi cu totul independenţi de Mine, ca Eu însumi? Puteţi să fiţi! Vă las existenţa şi în condiţia aceasta. Dar existenţa aceasta nu poate avea o plenitudine egală cu a mea (dacă ea nu vrea să se hrănească din a Mea, ci vrea să i se opună).

https://biblioteca-digitala.ro

Dumnezeu își confirmă și prin iadul etern creațiunea și valoarea ce i-o acordă. Numai dacă l-ar desființa, ar arăta că-i pare rău de ea. I se acordă puterea de-a exista și împotriva Lui. Dar nu-și poate face din dușmănia lui față de Dumnezeu o altă formă de fericire. Dușmănia față de Dumnezeu și fericirea nu pot coexista. Fericirea le-o poate da numai deschiderea făpturilor iubirii Lui. Existența o pot avea și fără această deschidere. Nu-i poate face fără voie să-l iubească, deci să fie fericiți. Dar le poate da existența fără voia lor. Nefericirea le vine din voia lor, din lipsa iubirii lor față de Dumnezeu, care depinde de voia lor. Existența nu le vine din voia lor.

Atît desființarea lor, cît și oprirea cu sila a dușmăniei lor ar demonstra o teamă a lui Dumnezeu de făpturi; o limitare a puterii lui.

Nefericirea lor, care vine din lipsa iubirii lor voite față de ei, se explică din iluzia că-și pot astîmpăra setea de infinitate și de fericire prin ei înșiși. Ei nu cred că Dumnezeu le poate da o fericire deplină. Ei își creează astfel iluzia unei fericiri, care în realitate e o nefericire.

https://biblioteca-digitala.ro

PENTATONIA ÎN FOLCLORUL MUZICAL ROMÂNESC

GH. OPREA

1. S-ar părea că, cel puțin din punct de vedere teoretic, fenomenului pentatonic i s-au dedicat pînă acum suficiente explicații, pentru a mai necesita și alte abordări. Sînt puține [1], totuși, în etnomuzicologia românească cercetările de sinteză asupra problemei, majoritatea specialiștilor limitîndu-se la a constata existența modurilor pentatonice în diferite categorii sau zone, nu însă în virtutea unei viziuni unitare [2] și fără să precizeze întotdeauna ponderea anumitor structuri în materialul propriu-zis. Pe de altă parte, s-a insistat mai puțin asupra unui aspect pe care îl considerăm esențial: importanța „pentatonismelor" în desfășurarea melodică și, bineînțeles, în ceea ce privește identificarea trăsăturilor sistemului.

1.1. Rezultat al raporturilor dintre sunete pe parcursul muzicii înseși, pentatonismele sînt cele care constituie și definesc modul. Remarcate mai întîi și denumite astfel de către Hugo Riemann [3], sesizarea lor este — afirmă Constantin Brăiloiu — „singurul mijloc de a arunca puțină lumină asupra acestui subiect". Savantul român extrage numeroase exemple de desene melodice, „figuri constante" din folclorul popoarelor și muzica gregoriană cu rol de „incipit", cadență finală, semicadență ori element melodic înglobat în țesătura perioadelor. Kodály consideră aceste locuțiuni melodice „atît de tipice, încît sunetele străine, chiar survenite în locuri ritmice accentuate, nu ajung să altereze structura sistemului, cu condiția ca desenele caracteristice să rămînă aparente" [4].

[1] Breazul, George — *Idei curente în cercetarea cîntecului popular. Moduri pentatonice și prepentatonice*, în *Pagini din istoria muzicii românești*, vol. V, Ed. muzicală, București, 1981, pag. 53 — 145; idem *Muzica olteneasca*, pag. 147 — 344; Brăiloiu, Constantin — *O problemă de tonalitate, (Metabolul pentatonic)*, în *Opere*, vol. I, Ed. muzicală, București, 1967, pag. 281 — 303; idem, *Despre o melodie rusă*, pag. 305 — 399; Ciobanu, Gheorghe — Prefață la *Pagini din istoria muzicii românești*, vol. V, de G. Breazul, pag. 5 — 50; Comișel, Emilia — *Folclor muzical*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1967, pag. 77 — 112; Oprea Gheorghe, Agapie Larisa — *Folclor muzical românesc*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1983, pag. 113 — 146.

[2] Fie datorită limitării numărului de moduri pentatonice la cele explicabile prin scara „pitagoreică", deci, prin principiul „consonantic", fie notațiilor diferite utilizate într-o anumită perioadă.

[3] Riemann, Hugo — *Folkloristische Tonalitätsstudien*, I, Leipzig, 1916.

[4] Kodály, Zoltan; Bartha, Dénes — *Die ungarische Musik*, Budapest Leipzig — Berlin, 1943, pag. 19.

REF, tom 37, nr. 3, p. 237—266, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

Primul loc revine unor înlănțuiri anumite prin mișcare apropiată de trei, patru sau cinci trepte (îmbogățite cu răsturnările lor și cu variantele depărtate). Rezultă deci că termenul nu se referă exclusiv la totalitatea seriei, ci exprimă un principiu de construcție melodică, valabil de la cele mai simple moduri prepentatonice pînă la modurile heptatonice cu substrat pentatonic, în urma „emancipării" pienilor; de altfel, în această accepțiune a fost utilizat termenul și în unele studii ulterioare [5].

Este cunoscută, de altfel, pendularea funcțională din numeroase melodii folclorice; primele rînduri melodice se desfășoară pe un nucleu de terță mare, pentru ca în ultimul rînd melodic să se impună sunetul aflat la terță mică descendentă; dacă relația de mai sus indică o bipolaritate de terță mică, atunci cînd subtonul are aproximativ aceeași pregnanță ca și finala, bipolaritatea este de secundă mare. Mai mult decît atît se apreciază că „tritonia re — mi — sol sintetizează toate finalele cadențelor modale din cîntecul popular românesc" [6]. Aceeași structură, dar în desen melodic, constituie baza celui mai frecvent incipit sesizat în diferite locuri de pe glob.

„Pentatonism evident" în concepția lui Constantin Brăiloiu [7], terța sol-mi este considerată de către George Breazul (în urma analizei unor exemple din folclorul românesc) „protocelulă a pentatonicelor anhemitonice" [8]. Din acest moment, continuă George Breazul, „încep a se stabili funcții modale: sol = axă de mișcare, de acțiune, de tensiune, iar mi = axă de sprijin, de repaos, o greutate particulară din care va rezulta funcția lui de vox finalis". Contribuțiile de mai sus scot în evidență primordialitatea unor anumite raporturi între sunete, precum și constituirea unor nuclee generative de largă răspîndire.

1.2. În general, la baza sistemului a fost socotită ordinea „pitagoreică" a sunetelor (principiul „consonantic") din cvintă în cvintă ascendentă (sau prin cvinte ascendente și cvarte descendente); astfel au rezultat cinci stări ale scărilor pentatonice, în funcție de locul picnonului, numărul treptelor și structura propriu-zisă. Principiul a fost aplicat și la modurile prepentatonice, Constantin Brăiloiu constatînd patru scări pentru tetratonie, trei pentru tritonie și două pentru bitonie [9], exemplificîndu-le cu numeroase formule melodice din muzica popoarelor. Aceste structuri au fost preluate întocmai și în unele cercetări care s-au concentrat în exclusivitate asupra materialului românesc [10].

Într-adevăr, o aplicare strictă a principiului nu poate conduce decît la obținerea unor scheme ca cele menționate mai sus; în practica folclorică descoperim, însă, și organizări melodice în care sunetele sînt

[5] Comișel, Emilia — *op. cit.*, pag. 98

[6] Mîrza, Traian — *Cadențe modale finale în cîntecul popular românesc* — în „Studii de muzicologie", vol. II, București, Ed. muzicală, 1966

[7] Brăiloiu, Constantin — *Despre o melodie rusă*, pag. 355

[8] Breazul, George — *Muzica olteneasca*, în *Pagini din . . .*, pag. 260. Traian Mîrza consideră că relația de terță mică ține de un specific românesc, pe cînd cea de cvintă este caracteristică pentru folclorul maghiar (stud. cit., pag. 143)

[9] Brăiloiu, Constantin — *Despre o melodie rusă*, loc. cit., pag. 371 — 387

[10] Kahane, Mariana — *Baza prepentatonică a melodiei din Oltenia subcarpatică*, în REF, tom 9, 1964, nr. 4 — 5

https://biblioteca-digitala.ro

dispuse la alte intervale, ce s-ar explica probabil tot în ordinea cvintelor, dar la o mai mare distanță între trepte, de pildă structurile evidențiate în paragraful anterior : sol-mi, re-mi-sol. Acestea se situează, cum au subliniat studiile anterioare, chiar la începutul genezei sistemului nostru; ar însemna, deci, că n-am fi inconsecvenți dacă am lărgi aplicarea principiului respectiv peste una sau mai multe cvinte. Nu este mai puțin adevărat că pentru identificarea unui mod nu este întotdeauna necesară afirmarea evidentă a fiecăruia dintre sunetele sale.

La nivelul constatărilor generale, se poate aprecia că pentatoniile semnalate mai sus sînt și cele mai frecvente în practica muzicală folclorică; ceea ce înseamnă că principiul își dovedește valabilitatea. În fundamentarea teoretică a pentatoniilor s-a apelat însă și la alte criterii, descoperindu-se astfel și un al doilea sistem pentatonic anhemitonic. Așa cum vom demonstra, revelatoare este și altă constatare : *speciile din această a doua categorie pot fi explicate și prin rezonanța naturală.*

1.3. Asupra altui tip de pentatonie, cea hemitonică, s-au făcut și mai puține referiri, cu toate că unii specialiști cred că „este tot atît de veche ca și cea anhemitonică" [11]. Probabil că nemenționarea acestui tip în multe studii întreprinse s-a datorat accepțiunii pe care fiecare autor a acordat-o termenului. Delimitarea mai clară a căilor evolutive (șirul prepentatoniilor față de cel al prepentacordiilor) precum și extragerea scărilor din materialul muzical propriu-zis au reliefat și existența unor astfel de moduri. Este adevărat că, cel puțin în folclorul românesc, ele sînt mult mai rare, etnomuzicologii[12] semnalîndu-le mai ales în Bihor, Maramureș sau în creația aromânilor. Semnul lor distinctiv, semitonul, poate apărea, după cum semnalează unii cercetători (de obicei cînd se înlocuiește un sunet pilon cu cel alăturat) și în structurile prepentatonice[13].

Teoreticienii delimitează și pentatoniile mixte, un tip intermediar între pentatoniile hemitonice și anhemitonice (în care pe lîngă semiton apare tonul), precum și pentatoniile cromatice, secunda mărită caracteristică fiind plasată numai în grupul celor două secunde succesive [14].

2. *Pentatonia ca sistem.* Cercetările etnomuzicologice au proiectat pentatonia în trecutul îndepărtat, dar i-au și lărgit treptat „teritoriul"; chinezilor li s-au adăugat celții, apoi indienii din America în totalitatea lor, negrii din Africa, apoi Asia de sud-est, Japonia, Oceania, Australia, India, Turcia, țările arabe și popoarele pastorale euroasiatice, apoi românii, ungurii, polonezii și ceilalți slavi, lituanienii, germanii, italienii din sud, spaniolii etc. [15] Fenomenul este deci universal, întîlnindu-se pe toată fața pămîntului. Este rezultatul manifestării unor legi naturale, pentatonia fiind determinată de „factorii fizici ireductibili și omniprezenți [16].

[11] „Curt Sachs crede că pentatonia hemitonică — numită de japonezi — Kumói —, este tot atît de veche ca și cea anhemitonică" (P. Collaer — *Referat ținut la Colocviul de la Wegimont*, sept. 1954)

[12] Comișel, Emilia — *op. cit.*, pag. 95— 97; Mîrza, Traian — *Folclor muzical din Bihor*, pag. 63

[13] Kahane, Mariana — *Baza prepentatonică . . .* ; Mîrza, Traian — *op. cit.*, pag. 64

[14] Danielou, Alain — *Inde de Nord*, Editions Buchet/Chastel, Paris, 1966, pag. 25

[15] Brăiloiu, Constantin — *Despre o melodie rusă*, pag. 311; Alexandru, Tiberiu — *De la „Kissar" la „Semsemiya"*, București, „Cercetări de muzicologie", pag. 401 — 411

[16] Brăiloiu, Constantin — *Despre o melodie rusă*, pag. 313

https://biblioteca-digitala.ro

Cea mai răspîndită ipoteză cu privire la geneza pentatoniei o prezintă decurgînd dintr-o serie de cinci sunete înlănțuite prin cvintă; această ordine reală este transpusă într-o ordine aparentă:

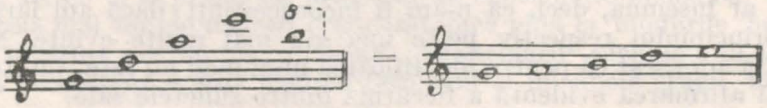

Pentru obținerea scărilor pentatonice anhemitonice s-au invocat deseori clapele negre ale pianului, procedeu utilizat și de către culegătorul englez Cecil J. Sharp [17], care ajunge, ca și muzicologii germani Werner Danckert și Fritz Kornfeld, la cele cinci structuri ale sistemului respectiv.

Considerînd că acesta e un mijloc într-adevăr sugestiv de inițiere în problematica respectivă, la clapele negre ale pianului va recurge și Constantin Brăiloiu. Savantul român va dezvolta însă o teorie a pentatoniei în care fundamentului consonantic i se vor exploata resurse dintre cele mai subtile. De la prima serie a pentatonicului (aceeași ca și modul I al chinezilor) se formează celelalte patru, plecînd de la un sunet generator — sol (nici acesta nu e ales întîmplător, ci pentru că „oferă cele mai mari comodități grafice"):

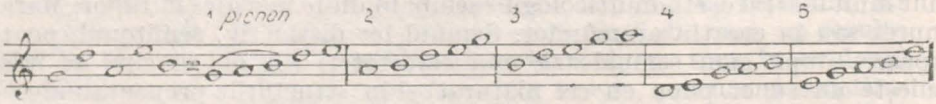

Pienonul este izolat în ambele părți de terțe mici în interiorul cărora adesea se introduc două sunete secundare și în același timp mobile — pienii teoriei chineze (fiecare dintre aceștia din urmă se poate afla la distanță de semiton de unul dintre vecini). Fixarea unei scări unice este necesară pentru că ne permite o comparare vastă a melodiilor, cu condiția ca numerotarea să nu confere cifrelor decît un rol strict nominativ, cu excluderea oricărei semnificații funcționale:
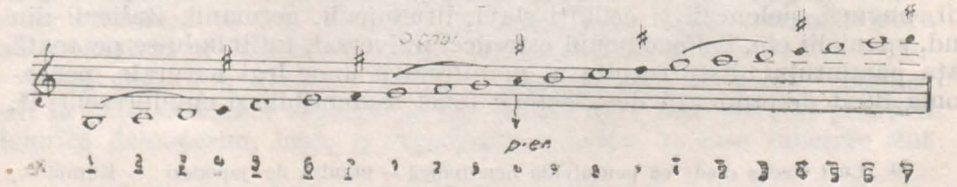
Această scară unică, propusă de Brăiloiu, va fi preluată de folcloristica noastră, suprapunîndu-se pentru melodiile pre și pentatonice, cu cea a notării relative a melodiilor populare românești[18].

[17] Sharp, Cecil — *English Folk Songs from the Southern Appolachians*, London, Oxford University Press, 1932, pag. 32

[18] vezi Carp, Paula — *Notarea relativă . . .*, în „Revista de folclor", V, 1960, nr. 1 — 2; Comișel, Emilia — *Folclor muzical*, pag. 98

https://biblioteca-digitala.ro

Determinarea exclusivă a scărilor pre și pentatonice prin prisma principiului consonantic s-a constatat și în modul de prezentare a sistemelor respective de către alți cercetători [19]. Jacques Chailley se referă, de pildă, la un „tetratonic neregulat (deci, neformat prin ciclul cvintelor"), iar Lajos Bardos așează la baza celor trei sisteme pentatonice pe care le construiește (qvart pentatonik — obținut în cadrul „sistemului do" coincizînd cu cel prezentat anterior; terz pentatonik — este sistemul presupus de Helmholtz și prezentat apoi în întregime de George Breazul; secund pentatonik — o gamă de cinci trepte dispuse prin ton) același șir al cvintelor:

c g d a e

f — g d a — h

b — c — d — e — fis

2.1. George Breazul expune pentatonicele anhemitonice pe altă cale: plecînd de la denumirea acestora și încadrînd raporturile dintre sunete în octavă (ca și Helmholtz, Alexander J. Ellis sau Charles S. Myers) el observă că se formează trei secunde mari și două terțe mici; ordinea acestora determină diferitele specii ale pentatonicelor anhemitonice. Se ajunge în final la zece specii, la rîndul lor încadrabile în două categorii: prima categorie nu este alta decît cea cunoscută prin ordinea cvintelor, iar cea de a doua categorie recunoscîndu-se după lipsa sunetelor do și mi din seria heptatonică:

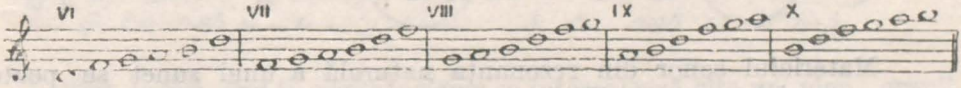

În comentariul asupra acestui important studiu al lui George Breazul, etnomuzicologul Gheorghe Ciobanu susține fundamentarea celui de-al doilea sistem pentatonic anhemitonic și pe baza simetriei ce se poate remarca atît în interiorul acestuia, cît și în interiorul primului sistem. Deducem astfel că „înrudirea consonantică a treptelor nu este absolut obligatorie pentru ființarea unui sistem sonor".

Ceea ce nu s-a demonstrat pînă acum este fundamentarea acestui al doilea sistem pentatonic anhemitonic descoperit de George Breazul (confirmat și de alți cercetători [20]) și pe principiul rezonanței naturale. Pornind de la un sunet dat, de pildă *sol* (pentru facilitarea comparației cu sistemul „consonantic"), primele cinci sunete diferite pot constitui următoarea scară:

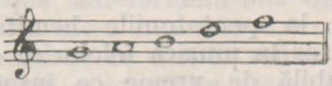

[19] Wiora, Walter — *Alter als die Pentatonik*, în „Studia memoriae Belae Bartok sacra", Aedes Academiae Scientiorum Hungaricae Budapestini, 1956, pag. 185 — 208; Chailley, Jacques — *Formation et transformation du lengage musical* (Les cours de Sorbonne), Paris, 1964; Bardos, Lajos — *Natürliche Tonsystem*, în vol. „Studia memoriae Belae Bartok sacra", pag. 237

[20] Comișel, Emilia — *op. cit.*, pag. 97; Ciobanu, Gheorghe — *Prefață la . . .*, pag. 34 — 38

https://biblioteca-digitala.ro

Nu sînt decît primele armonice superioare ale lui sol, cuprinzînd deci zona sunetelor 1 — 9 din rezonanța naturală sau numai a sunetelor 5 — 9. Și în acest sistem ca și în sistemul I, putem considera grupul de trei sunete înlănțuite prin tonuri în limitele unei terțe mari — picnon. De asemenea, tot ca și în primul sistem, treapta sol are rol generator, de aici derivînd, prin rezonanță naturală, toate celelalte sunete; se justifică astfel notarea ei cu cifra 1 și desemnarea scării de mai sus ca starea I a sistemului; prin numerotare nu se presupun numai locurile viitorilor pieni, dar se indică și denumirea consacrată a intervalelor dintre sol și celelalte sunete. Aidoma primului sistem, vom obține tot cinci stări; considerînd modul de mai sus în starea 1-a, celelalte patru vor fi:

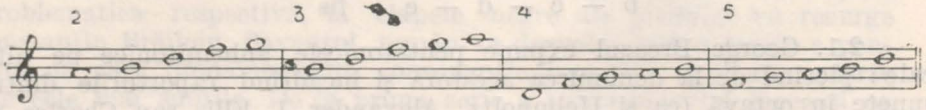

Ca și heptatonicele acustice, pentatonicele acustice pot fi determinate prin lanțul cvintelor, pornind în cazul nostru tot de la sunetul sol; simetria acestui sistem a fost de altfel demonstrată anterior:

fa ——— sol re la ——— si

Materialul sonor din rezonanța naturală a unui sunet se poate recunoaște și în pentatoniile în a căror scară apar semitonurile (după unii autori — pentatonii mixte — stadiu intermediar între pentatoniile anhemitonice și hemitonice, unde sînt atît tonuri cît și semitonuri); de exemplu, de la sunetul sol se poate forma:

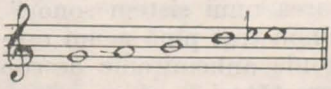

sunetul mi bemol fiind armonicul 13. Baza acustică nu este însă la fel de evidentă ca la al doilea sistem anhemitonic din cauza depărtării mai mari față de sunetul generator sol.

Ajungem, așadar, la pentatoniile hemitonice, atestate sporadic, pentru că și frecvența lor în muzica folclorică este mai redusă. Vechimea lor este incontestabilă de vreme ce însuși Aristoxenos (sec. IV î. e.n.) se referă la ele, menționînd melodii în care nu sînt evitate semitonurile și conțin intervalul de terță mare (numit ditonus în teoria cîntului gregorian, de unde și denumirea de pentatonică ditonică).

Prin cercetările etnomuzicologice, și teritoriul pentatoniei hemitonice s-a lărgit treptat, descoperindu-se noi structuri și confirmîndu-se că „nu există o singură gamă, numai una naturală, care se bazează pe legi-

https://biblioteca-digitala.ro

le acustice, ci foarte variate, foarte artificiale, foarte capricioase game"[21]. Printre acestea se includ și pentatoniile cromatice, prezente în muzica popoarelor și atestate de către teoreticieni [22].

Aceasta înseamnă că pot exista moduri populare ale căror structuri nu-și găsesc o fundamentare pe principiile consonanței, al rezonanței naturale sau chiar al simetriei. Sînt situațiile cînd constituirea și dezvoltarea acestor structuri nu se pot explica decît în strînsă legătură cu limba, cu cuvîntul rostit sau cîntat, unii etnomuzicologi [23] presupunînd, de altfel, originea muzicii în vorbire. Neabsolutizînd aplicabilitatea nici unuia dintre aceste principii care stau la baza formării modurilor (deci și a pentatoniilor) trebuie să admitem că ponderea lor în diferite desfășurări melodice nu este aceeași și că legile naturale de producere a sunetelor sînt în directă legătură cu însăși funcția și semnificația muzicii.

2.2. În interiorul salturilor de terță apar deseori pienii-sunete de umplutură cu rol de pasaj, broderie sau apogiatură pe lîngă treptele principale alăturate. Vechea teorie chineză îi explică prin extensia ciclului cvintelor (fa diez, do diez) ceea ce nu se confirmă întotdeauna în realitate, datorită mobilității lor:

sat Coșava (Făget), grup fem.
culeg. Gh. Oprea, 21.VII,1985

Sînt cazuri cînd în pentatonisme se intercalează cîte un pien „greu" (pe accent și cu durată lungă); frecvența mai mare a unor asemenea situații conduce către întărirea pienilor și implicit alterarea gradată a pentatoniei. Se tinde către heptacordie, prin fixarea pienului, una dintre căi fiind deplasarea structurii modale, semn al schimbării sistemului [24]. Acest rol al pienilor este sesizabil și în prepentatonii, cu toată frecvența lor mai redusă în aceste sisteme. Deci, rolul pienilor nu este deloc de neglijat, atît pentru că pentatonismele sînt rareori în stare pură, cît și datorită influenței pe care o pot avea în cursul melodic propriu-zis și în schimbarea sistemului.

3. *Pentatonisme în categoriile folclorului românesc.* Dimensiunea pentatonismelor nu este constantă; un desen pentatonic evoluează pînă se afirmă o structură definitorie pentru mod; pentatonismul va juca astfel rol de prefix, sufix, incipit sau formulă introductivă, mediană, finală.

3.1. Folclorul copiilor oferă numeroase exemple în care se poate urmări evoluția de la modurile cu număr redus de sunete la modurile complexe, marea majoritate a creațiilor (care implică muzica) conți-

[21] Breazul, George — *Idei curente . . .*, pag. 92
[22] Giuleanu, Victor — *Tratat de teoria muzicii*, București, Ed. muzicală, 1986, pag. 261
[23] Szabolcsi, Bencse — *A melodia története*, Budapesta, 1957
[24] Brăiloiu, Constantin — *O problemă de tonalitate* (*Metabolul pentatonic*), în *Opere*, I, pag. 283 — 303

https://biblioteca-digitala.ro

nînd structuri dintre cele mai simple; acestea nu ne apar întotdeauna ca „relicve", deoarece se formează sub ochii noştri în chipul cel mai firesc. Pentatoniile nu reprezintă decît o treaptă în acest proces, s-ar putea considera chiar unul din stadiile finite ale repertoriului respectiv, melodiile în care apar toate sunetele sistemului fiind relativ puţine (din cele 440 exemple din folclorul copiilor, pe care le-am supus analizei, doar 46 sînt moduri pentatonice). Ponderea aparţine, alături de modul 4 al tipului I, şi modului 1 al aceluiaşi tip.

Pentatonismele cele mai pregnante se află la extremele melodiilor, în special pe începutul acestora, în combinaţii dintre cele mai variate; prezenţa în incipit a anumitor sunete impune deja sistemul * :

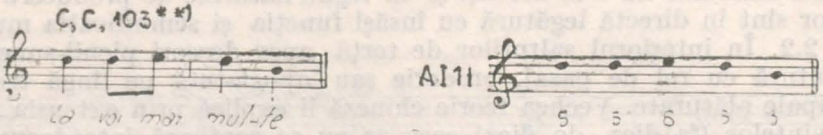

Arhitectonica extrem de simplă nu permite decît rareori conturarea altor desene în interiorul melodiilor; în schimb, pentatonismele din finalul ministrofelor melodice completează, de regulă, seria celor cinci sunete ale acestui mod 1 (I):

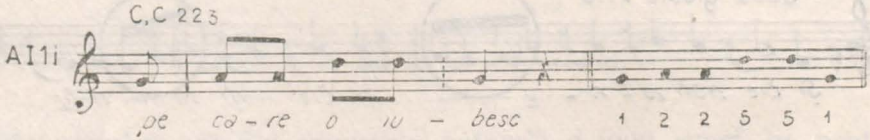

Mai rar în formulele — cîntec, pentatonicul 4 (I) se impune în muzica obiceiurilor practicate de copii (*ex. 1*). În alte exemple sesizăm desenele pentatonice caracteristice modului 5 din tipul I, precum şi ale unor pentatonii acustice (tip II) şi hemitonice.

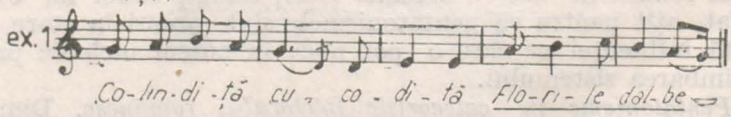

3.2. Varietatea repertoriului de nuntă, atît în timp cît şi în spaţiul geografic, determină o mare diversitate de sisteme sonore. Numai în categoria principală a repertoriului de nuntă — cîntecul miresii — se cunosc, după unii folcloriști, 18 tipuri melodice. Cîntecul miresii poate avea o formă strofică în Transilvania şi Banat, sau o formă improvi-

* Din necesităţi practice, pentru facilitarea comparaţiei, în cifrarea pentatonismelor vom reveni la numerotarea lui C. Brăiloiu. Utilizăm următoarele prescurtări: A = anhemitonic, H = hemitonic, C = cromatic, I = anhemitonic tip I, II = anhemitonic II; 1. 2, 3, 4, 5, = starea modului; i = iniţial; m = median; c = cadenţă mediană, f = cadenţă finală

** Prescurtări ale titlurilor culegerilor şi antologiilor utilizate; vezi nota finală

https://biblioteca-digitala.ro

zatorică în Muntenia, Oltenia, Moldova. Se pot remarca, de altfel, modalităţile diferite de manifestare a pentatoniei în cele două categorii de formă arhitectonică.

Faţă de cadenţa finală obişnuită a pentatonicului 4 (I) pe sunetul *6*, aceasta poate apărea şi pe treapta de jos, aspect ce poate fi sesizat în cîntecele miresii din zonele extracarpatice (*ex. 2*). Marea ma-
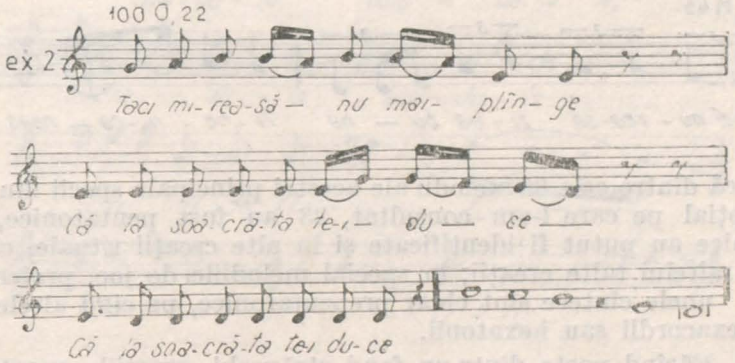
joritate a desenelor pentatonice decurge şi din repetarea sunetelor constitutive, repetare deloc întîmplătoare ce poate contribui la individualizarea formulei; şi aici intercalarea pienului se produce din necesităţi pur melodice. Pentatonismul introductiv apare identic şi în a doua frază, pentru ca în continuare recitativul melodic să prefere registrul grav, mai întîi printr-un desen bine conturat, apoi prin recto-tono pe a doua şi apoi pe prima treaptă.

Un tip melodic al cîntecului miresii din zona Huedin confirmă preferinţa multor creaţii ale acestei categorii pentru pentatonicul 4 (I) (*ex. 3*). În comparaţie cu melodia din Vrancea, în cîntecul din Huedin

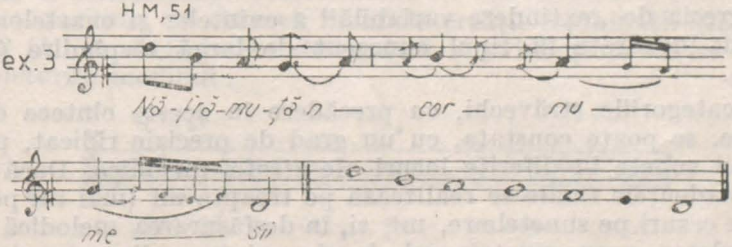

pentatonismele sînt clar afirmate încă din prefixul frazelor: 5 — 3 — 2; aici se conturează desene specifice pentru diferitele momente ale desfăşurării melodice.

Pentatonicul 1 (I) se întîlneşte mai rar, iar atunci cînd apare se află într-un stadiu avansat de evoluţie spre hexacordie majoră (de altfel,

https://biblioteca-digitala.ro

între toate varian tele acestei categorii — 30 la număr — culese de etnomuzicologul Traian Mîrza în Bihor nu este nici o pentatonie; toate sînt hexacordii majore).

Un caz cu totul interesant îl reprezintă un tip melodic din Huedin ale cărui toate zece variante (notate în culegerea respectivă) relevă o pentatonie hemitonică:
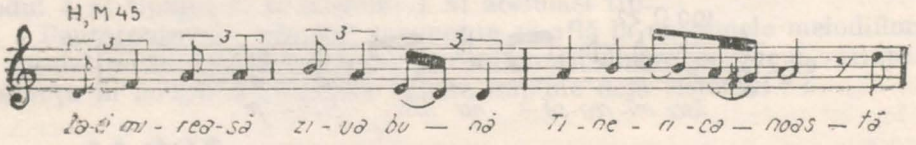
Dacă dintre cele 86 melodii ale acestei principale specii din repertoriul nupțial pe care l-am consultat, 23 au fost pentatonice, moduri pentatonice au putut fi identificate și în alte creații rituale, cum ar fi cîntecul mirelui (alte creații, în special melodiile de joc, preferă heptacordiile) unele cîntece sînt chiar prepentatonice, pe cînd altele tind să fixeze hexacordii sau hexatonii.

3.3. Făcînd parte dintr-un fond străvechi, creațiile aparținînd repertoriului funebru sînt în moduri cu număr redus de sunete. Cîntecele ceremoniale au astăzi o arie redusă de circulație: Nordul Olteniei, Banat, o parte din Transilvania (Hunedoara, Alba, Mureș), zone din Moldova (urme ale acestui gen se întîlnesc și în alte regiunii ale țării), în comparație cu bocetul a cărui răspîndire este generală.

3.3.1. În tipologia muzicală a cîntecului ceremonial funebru, publicată recent [25], se relevă că din totalul celor 335 piese ale corpusului, 244 aparțin sistemului tetratonic, iar restul de 91 piese, sistemului pentatonic. Acest din urmă sistem („sistemul de 5", cum îl clasifică autoarele) este atestat în Transilvania (Hunedoara, Alba, Mureș), Banat (Caraș-Severin, Timiș), Moldova (Valea Bistriței) și, fără a fi specific, și în celelalte zone ce păstrează categoria folclorică respectivă. Pornindu-se de la ipoteza fundării în exclusivitate consonantice a sistemelor prin progresia de „extindere variabilă" a cvintelor și cvartelor, pentatoniile sînt încadrate în tipul cunoscut de largă răspîndire (denumit de noi I).

În categoriile străvechi, cu precădere în aceste cîntece de mare stabilitate, se poate constata, cu un grad de precizie ridicat, ponderea celor cinci sunete în diferite locuri ale strofei melodice. Dacă în mod frecvent cadențele finale se realizează pe treapta mi (mai rar pe re) iar cele de la cezuri pe sunetele re, mi, si, în desfășurarea melodică propriu-zisă ponderea o au sunetele sol, la și apoi în ordine si, mi, re. S-a remarcat, de asemenea, o individualizare pregnantă a celulei melodice care corespunde pe planul ritmic cu podia binară. Jocul acestor microstructuri determină în parte și desfășurarea pentatonismelor.

[25] Kahane, Mariana, Georgescu, Stănculeanu Lucilia — *Cîntecul Zorilor și Bradului* (tipologie muzicală), București, Ed. muzicală, 1988

https://biblioteca-digitala.ro

Un tip muzical din Gorj, notat pentru prima dată de Constantin Brăiloiu (în placheta sa *„Ale mortului din Gorj"* pentru a reliefa marea valoare și ineditul acestei categorii) se păstrează și astăzi într-un mod

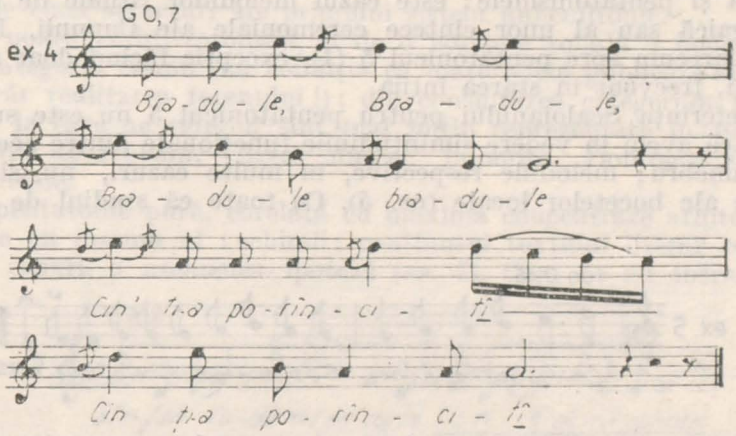

1 pentatonic anhemitonic aproape pur (*ex. 4*). Poate mai mult decît în alte exemple, desenele sonore caracteristice impun de la sine sistemul nostru.

Zona pentatonicului anhemitonic 5 al aceluiași tip I este Hunedoara, trăsătura sa distinctivă — necoborîrea pe subton și extinderea în registrul mai acut — ivindu-se în șase din cele 91 exemple pentatonice ale tipologiei amintite.

3.3.2. Și în bocete, oligocordiile, mai ales prepentatoniile, sînt cele mai frecvente. Într-o proporție apreciabilă se întîlnesc însă și moduri pentatonice (din cele 68 melodii analizate, 17 au fost pentatonice) mai ales modul 5 din tipul I. Caracteristice acestei categorii îi sînt, de asemenea, sensul pronunțat descendent al melodiei, precum și succesiunea prin trepte alăturate.

Ca o raritate, se observă în unele creații combinații ale pentatonicului 2 (I), în același sens descendent și evidențiind cît se poate de clar structurile modului :

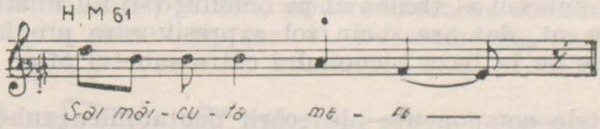

sau inflexiuni ale pentatoniei cromatice :
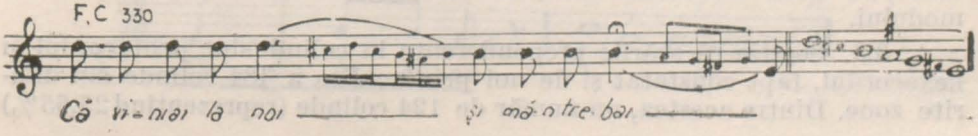
https://biblioteca-digitala.ro

3.4. Repertoriul obiceiurilor de primăvară-vară preferă modurile oligocordice, în special pe cele prepentacordice; chiar cînd depășesc cinci sunete constitutive se observă o predilecție pentru hexacordiile evoluate din pentacordii, nu din pentatonii. În unele categorii recunoaștem însă și pentatonismele; este cazul melodiilor rituale de Scaloian, de Drăgaică sau al unor cîntece ceremoniale ale Cununii. Proporția înclină oarecum spre pentatonicul 5 (I), excepție făcînd doar melodiile Drăgăicii, frecvent în starea întîia.

Preferința Scaloianului pentru pentatonicul 5 nu este surprinzătoare dacă avem în vedere similitudinile funcționale dintre acest obicei și cel funebru; melodiile respective, în multe cazuri, nu sînt decît variante ale bocetelor locale (*ex. 5*). Cu toate că stadiul de evoluție

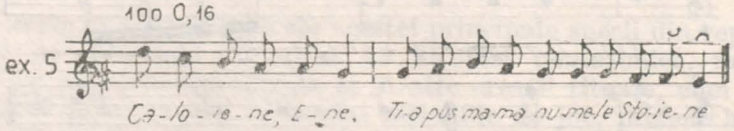

spre eolic nu poate fi trecut neobservat, aspectele pentatonice se disting fără dificultate. Intonațiile aceluiași mod se pot identifica și într-un obicei asemănător, Sulul, atestat în satele de pe valea Mostiștei.

Deși în ansamblul folclorului nostru, pentatonia pură este mai rar întîlnită, de remarcat că la cîntecul Cununii acest sistem apare de cele mai multe ori în stare pură (*ex. 6*), iar atunci cînd pienii sînt prezenți,

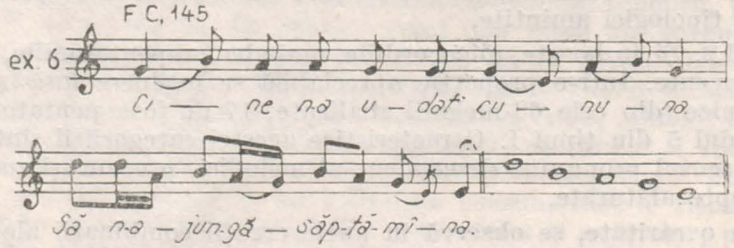

influența lor asupra sistemului este cît se poate de redusă. În melodia acestei specii sunetul al treilea al picnonului (si) nu numai că este deosebit de frecvent, dar are și un rol expresiv care provine din permanenta extensie de la baza picnonului către sunetul aflat la interval de terță mare.

Elementele componente ale scării pentatonice anhemitonice (picnonul și cele două terțe mici care îl înconjoară) se evidențiază cu ușurință chiar în cursul melodiei, care evoluează în general în jurul picnonului, cu unele salturi din sînul acestuia spre celelalte două sunete ale modului.

3.5. Se știe că scările preponderente în colind sînt pentacordul și hexacordul, fapt constatat și de noi prin analiza a 484 colinde din diferite zone. Dintre acestea, un număr de 124 colinde (reprezentînd 25,65%)

https://biblioteca-digitala.ro

sînt totuși în moduri pentatonice, majoritatea aparținînd anhemitonicului I în starea a patra, urmînd același sistem în modurile 1 și 5. Pentatonia anhemitonică tip I a mai fost reprezentată în materialul pe care l-am supus analizei și prin cîte un exemplu din modurile 2 și 3. În consecință, se poate afirma deja că în folclorul românesc sînt prezente toate cele cinci structuri ale primului sistem anhemitonic.

Se poate vorbi, totodată, și de o pondere zonală a pentatoniilor pentru categoria colind (cu condiția ca materialele publicate să reflecte într-adevăr realitatea terenului!); din consultarea culegerilor reiese că modurile la care ne referim sînt mai puțin reprezentate în Bihor sau Banat față de Huedin, Vîlcea, Muscel, Ialomița, Dobrogea sau Moldova centrală.

O pentatonie pură, corelată cu maxima concentrare arhitecturală, constituie un însemn al vechimii; conținutul textului literar confirmă, în unele cazuri, o asemenea ipoteză (*ex. 7*). Ceea ce nu înseamnă că

ex. 7

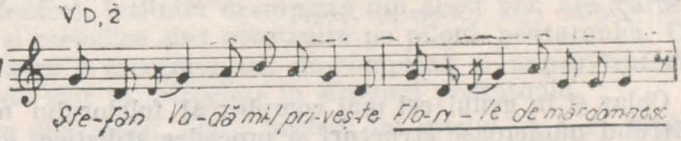

un asemenea atribut nu-i poate fi conferit unei melodii ce conține și pieni; jocul acestora din urmă nu este întîmplător, așa cum s-a apreciat cîndva, ci poate deveni constant pentru unele succesiuni melodice, fără să determine o trecere rapidă spre alt sistem.

Colindul este categoria în care, fie și numai pentru cadențele finale, se confirmă acea „indiferență funcțională", la care se referea Constantin Brăiloiu. Treapta finală poate fi atît mi, cum de altfel s-a observat, cît și re, sol, la, si, fără a se ivi necesitatea altei „rezolvări". Iată finala pe sunetul la într-o zonă necercetată pînă foarte recent:

com. Glodeanu Sărat (Buzău), grup bărb. culeg. Gh. Oprea, 8 feb. 1989

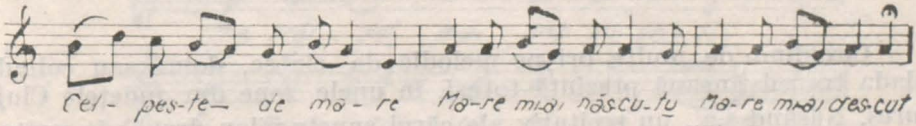

Revelatorie este descoperirea, printre modurile colindului, a pentatonicelor 2 și 3 din primul tip (*ex. 8*). De asemenea, ca o confirmare

ex. 8

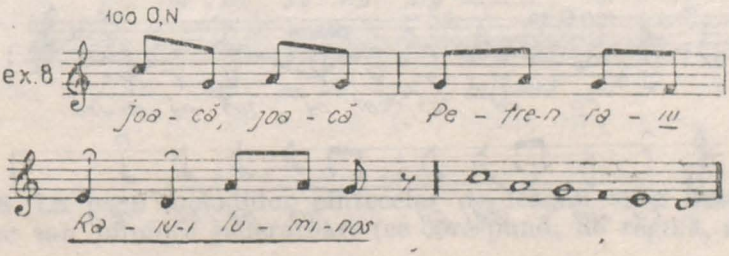

https://biblioteca-digitala.ro

a unor considerații mai mult sau mai puțin vagi privind bogăția modală a colindului, semnalăm prezența pentatoniei hemitonice (*ex. 9*), precum și a pentatoniei cromatice.

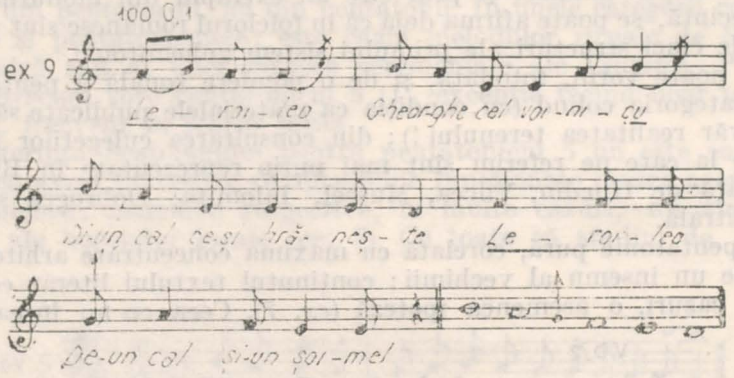

3.6. Chiar și în genul cel mai complex al folclorului nostru, unde se întrepătrund numeroase structuri și procedee stilistice, există exemple în care sistemul pentatonic stă la baza întregii desfășurări a eposului cîntat (*ex. 10*).
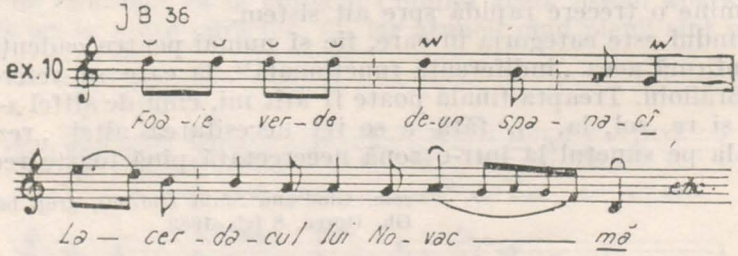
Circulînd de multe ori pe melodie de cîntec, doină sau colind, balada transilvăneană prezintă totuși, în unele zone din județele Cluj, Mureș, Năsăud ș.a., un recitativ ale cărui sunete-pilon dezvăluie pentatonicul (*ex. 11*). Recitativul epic al baladelor este construit pe alocuri

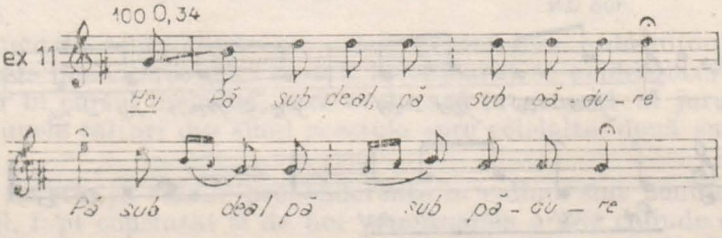

https://biblioteca-digitala.ro

și pe modurile pentatonice cromatice, uneori bine consolidate (*ex. 12*).
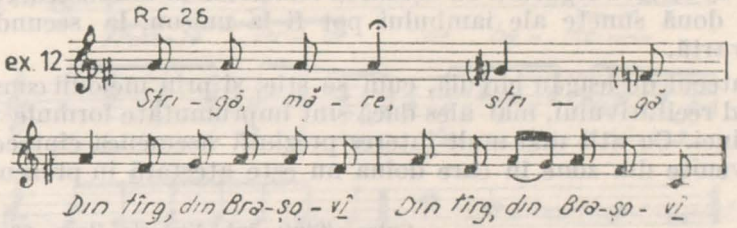
Ordinea treptelor în scară este asemănătoare cu a modului 4 anhemitonic (I), însă apariția constantă a secundei mari creează pentatonisme caracteristice.

3.7. Cu toate că doina arhaică are la bază modurile prepentatonice (tetratonice), întîlnim exemplare din acest gen ale cărui recitative recto-tono și melodice sînt construite pe piloni pentatonici. Ceea ce remarcăm pentru o categorie atît de complexă și improvizatorică este că unele melodii sînt în întregime în sistemul pentatonic.

Dintre pentatonii, doina preferă tot modul A I 4, fapt confirmat și de un material pe care l-am cules recent din Gorj. Din cele 12 doine transcrise, 5 sînt pentatonice, 3 dintre acestea avînd la bază modul A I 4 (*ex. 13*). Desenele melodice ale acestei pentatonii pure scot în evidență succesiunile de sunete specifice categoriei:

A I 4 i — 3 2 3 2 . . . 1

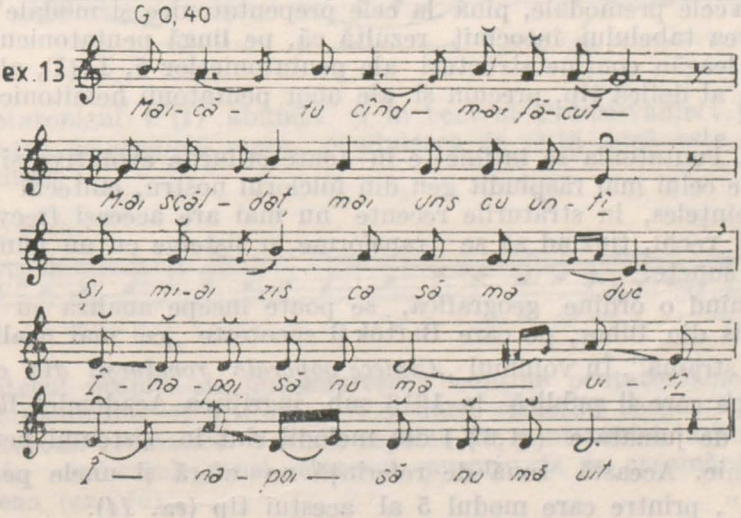

3.8. La baza melodiilor cîntecelor de leagăn stau deseori celule bicordice sau bitonice generatoare (ce corespund, de regulă, refrenului).

https://biblioteca-digitala.ro

Melodiile din stratul arhaic pot fi construite şi pe moduri cu un număr redus de sunete. Celula metrică de iamb, definitorie pentru această specie, este în strînsă legătură cu aşezarea sunetelor în microstructura sonoră. Cele două sunete ale iambului pot fi la unison, la secundă mare, terţă, cvartă.

Cîntecul de leagăn circulă, cum se ştie, şi prin melodii construite pe principiul recitativului, mai ales dacă sînt împrumutate formule din arsenalul doinei. Cu atît mai mult interes prezintă asemenea cîntece de leagăn provenite din zone în care doina nu este atestată în prezent :

Cutca (Cluj), inf. Victoria Boca, 68 ani culeg. Gh. Oprea, 8 iulie 1976
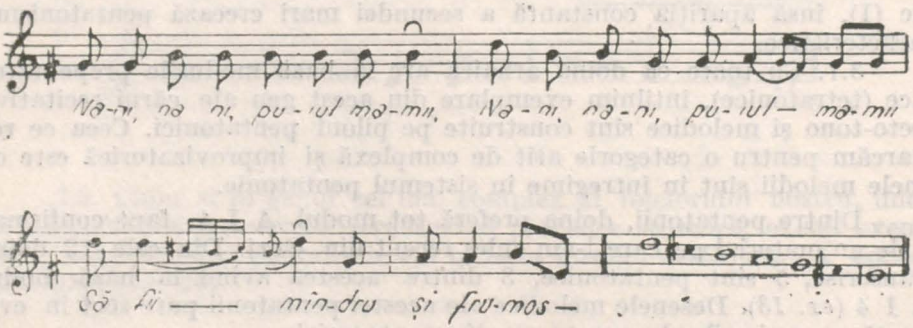
În lucrarea „*Cîntecul de leagăn*" se relevă că în această categorie sînt prezente „aproape toate sistemele sonore întîlnite în muzica populară, de la cele premodale, pînă la cele prepentatonice şi modale" [26]. Din consultarea tabelului întocmit rezultă că, pe lîngă pentatonicul 4, cîntecul de leagăn conţine structuri ale pentatonicelor 5, 1 (I), ale modului 4 din al doilea tip, precum şi ale unor pentatonii hemitonice şi cromatice.

3.9. Pentatonia se întîlneşte în toate stilurile evolutive şi tipurile zonale ale celui mai răspîndit gen din folclorul nostru, cîntecul propriu-zis ; bineînţeles, în straturile recente nu mai are aceeaşi frecvenţă ca în stratul vechi, tinzînd să se transforme în sisteme cu un număr mai mare de sunete.

Urmînd o ordine geografică, se poate începe analiza cu cîntecul propriu-zis din Bihor, pe care Bartók îl socoteşte „cel mai nealterat de influenţă străină". În volumul „*Cîntece poporale româneşti din comitatul Bihor*" (pe care îl publică în 1913 sub îngrijirea Academiei Române), mai bine de jumătate (51,6%) din melodii sînt în sistemul pentatonic anhemitonic. Această zonă de referinţă ne oferă şi unele pentatonii „acustice", printre care modul 5 al acestui tip (*ex. 14*).

[26] Sulităeanu, Ghizela—*Cîntecul de leagăn* (Colecţia naţională de Folclor), Bucureşti, Ed. muzicală, 1986, pag. 83

https://biblioteca-digitala.ro
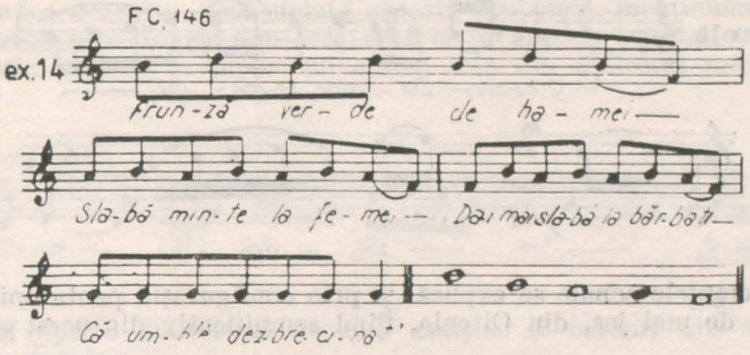
Unele dintre cele mai autentice și caracteristice melodii de cîntec propriu-zis se găsesc în graiul hunedorean. Referindu-se la acest grai, Bèla Bartók spunea: „La nici un popor, învecinat sau mai depărtat, nu am găsit urma unui stil asemănător" [27]. Ca și în Bihor, majoritatea melodiilor din Hunedoara sînt în pentatonicul 4; și pentru acest grai pot fi date foarte multe exemple în care melodia să înceapă cu subtonul (*ex. 15*).
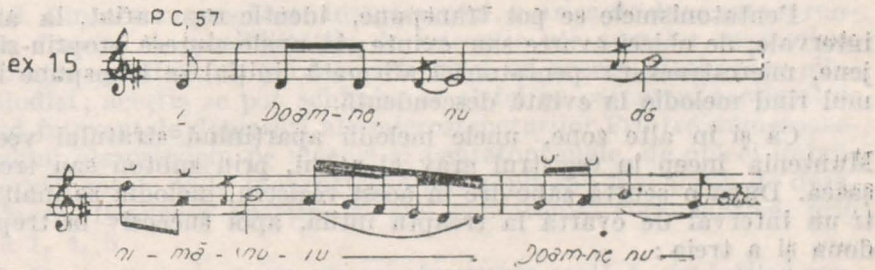
Pentatonicul 4 (I) abundă și în centrul Transilvaniei; pe lîngă bipolaritatea de secundă mare, pendularea de terță mică este o trăsătură evidentă:

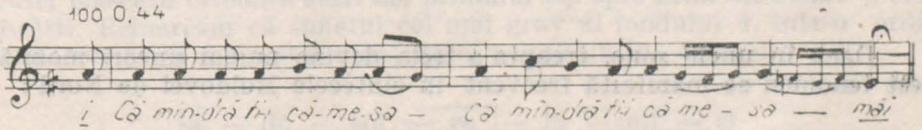

Cîntecul propriu-zis maramureșean conține pentatonisme aparținînd atît modurilor 4, 5, 1 (I), cît și unele structuri ce pot fi considerate pentatonii cromatice. Variate aspecte ale pentatoniei întîlnim și în Banat; în nord-estul zonei, cîntecul propriu-zis se aseamănă cu cel hunedorean (*ex. 16*).

[27] Bartok, Bela — *Scrieri mărunte despre muzica populară românească* (adunate și traduse de C. Brăiloiu), București, 1937, pag. 7

https://biblioteca-digitala.ro

ex 16

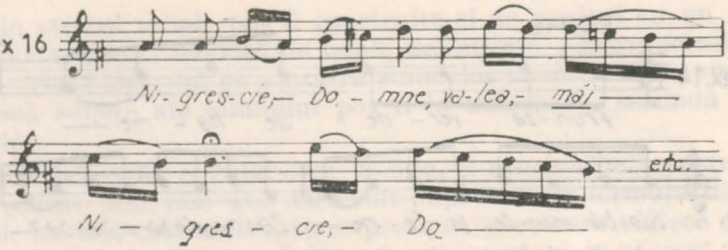

Diferenţele zonale se explică şi prin configuraţia pentatonismelor, exemplul de mai jos, din Oltenia, fiind semnificativ din acest punct de vedere :

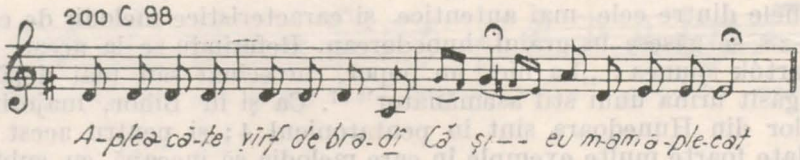

Pentatonismele se pot transpune, identic sau variat, la anumite intervale, de obicei cvarte sau cvinte; în unele cîntece propriu-zise gorjene, microstructura pentatonică afirmată iniţial se transpune în ultimul rînd melodic la cvintă descendentă.

Ca şi în alte zone, unele melodii aparţinînd stratului vechi din Muntenia încep în registrul grav al scării, prin subton sau treapta a şasea. După o scurtă zăbovire în acest registru, melodia se înalţă printr-un interval de cvartă la treapta întîia, apoi succesiv la treptele a doua şi a treia :
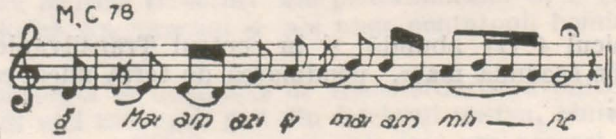
Dacă în unele zone, treapta a treia devine numai uneori mobilă, acest fenomen se manifestă frecvent în cîntecele Moldovei de Nord :
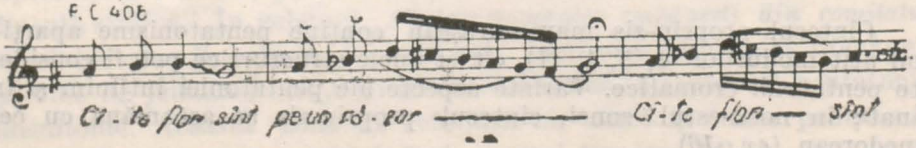
Pentatonia devine astfel hemitonică, iar între treapta a treia şi pienul do diez apare secunda mărită a modului cromatic.

https://biblioteca-digitala.ro

Fără a dezvolta deocamdată această problemă, menționăm numai că modurile pentatonice sînt frecvente și în muzica celorlalte dialecte românești; iată de exemplu un cîntec liric din dialectul megleno-român [23]:

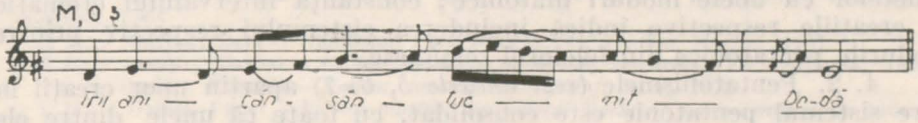

Iar muzica dialectului aromân conține și moduri din al doilea tip anhemitonic:

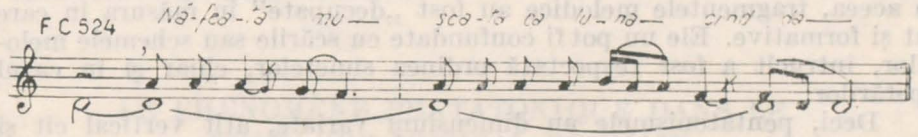

3.10. Cîntată cu precădere instrumental, muzica de dans este structurată în funcție de posibilitățile de execuție ale surselor respective. Ornamentația specifică nu permite reliefarea cu aceeași claritate a pilonilor melodiei; aceștia se pot schimba de altfel pe parcursul secțiunilor, date fiind frecventele deplasări ale microstructurilor. Printre numeroasele succesiuni, desprindem pe alocuri și pentatonismele, de obicei îmbrăcate în ornamentele ce le îndepărtează mai mult sau mai puțin de desenele primare. Ponderea aparține și aici pentatoniei consonantice, prin modurile 1, 4, 5.

4.1. Deci, așa cum presupuneam, frecvența reală a modurilor pentatonice în muzica folclorică însăși nu este conformă în totalitate ordinei „consonantice" sau „acustice", (vezi *anexele 1, 2, 3, 4*). Pentatonicul patru din primul sistem are o pondere însemnată față de toate celelalte urmînd în proporție aproape egală modurile 1 și 5; ordinea frecvenței plasează celelalte stări ale primului tip spre zona inferioară a clasificării. Remarcăm că sunetul cel mai grav al modului 4, într-o ordine consonantică a sunetelor naturale, ocupă un loc central:

fa — do — sol — **re** — la — mi — si

Așa s-ar explica și plasarea în zona superioară a clasificării a modului hemitonic cu scara re-mi-fa-la-si. De relevat este că în seria acusticelor, tot modul 4 este mai frecvent în muzica românească, celelalte cunoscînd o răspîndire mult mai redusă.

[23] Oprea, Gheorghe — *Despre muzica megleno-românilor*, în „Studii de muzicologie", Vol. XVI, Ed. muzicală, 1981, pag. 369 — 396

https://biblioteca-digitala.ro

Avînd în vedere funcționalitatea „relativă" din muzica modală, clasificarea nu poate fi operată numai după sunetul final, ci luînd în considerație și celelalte raporturi dintre sunete. Am subliniat, de altfel, că în aceleași structuri finala nu apare pe un singur sunet.

Pentatoniile cromatice prezintă asemănări în privința organizării sunetelor cu unele moduri diatonice; constanța intervalului cromatic în creațiile respective indică includerea sistemului respectiv printre modurile pentatonice din folclorul românesc.

4. 2. Pentatonismele (*vezi anexele 5, 6, 7*) aparțin unor creații în care sistemul pentatonic este consolidat, cu toate că unele dintre ele pot fi întîlnite și în modurile prepentatonice. Așa cum am subliniat, ele corespund unui principiu cu aplicabilitate mult mai largă, pentatonia reprezentînd un stadiu evolutiv în organizarea structurilor modale. În consecință, nu numărul de trepte definește un pentatonism, ci succesiunea acestora și funcția pe care o pot avea în constituirea sistemului. De aceea, fragmentele melodice au fost „decupate" în măsura în care sînt și formative. Ele nu pot fi confundate cu scările sau schemele melodiilor, întrucît a fost respectată ordinea sunetelor, chiar și în cazul repetărilor.

Deci, pentatonismele au dimensiuni variate, atît vertical cît și orizontal, ele necoincizînd decît întîmplător cu celula, motivul sau rîndul melodic. În acest sens, cînd a fost cazul, ele au fost identificate și pe spații mai largi, dacă melodia se bazează pe recitativ; melodia nu poate fi considerată mai puțin pentatonică.

Sînt unele pentatonisme afixe, cu rol diferit în desfășurarea sonoră; nu este mai puțin adevărat că altele au un grad mai accentuat de stabilitate, în care funcția anumitor sunete este destul de clar precizată. Se poate vorbi, așadar, de o funcționalitate, fie ea și relativă, ce corespunde însuși „tendinței spre sistem" a muzicii folclorice.

CULEGERI ȘI ANTOLOGII CONSULTATE

A U — Ursu, Nicolae — *Cîntece și jocuri populare din Valea Almăjului*, București, Ed. muzicală, 1958

B M — Mîrza, Traian — *Folclor muzical din Bihor*, București, Ed. muzicală, 1984

C C — Comișel, Emilia — *Folclorul copiilor*, București, Ed. muzicală, 1982

F C — Comișel, Emilia — *Folclor muzical*, București, Ed. didactică și pedagogică, 1967

G O — Oprea Gheorghe — *Folclor muzical din Gorj*, București, Conservatorul „C. Porumbescu", București, 1986

H M — Mîrza, Traian — *Folclor muzical din zona Huedin*, Cluj-Napoca, 1978

I P — Popa, Steluța — *Obiceiuri de iarnă*, București, Ed. muzicală, 1981

I R — Rădulescu-Pașcu, Cristina — *Repertoriul obiceiurilor de iarnă*, București, Conservatorul „C. Porumbescu", 1983

J B — Buzera, Al.; Bușu, Gh. — *De la Jiu, în lung și-n lat*, Craiova, 1971

J G — Georgescu, Corneliu Dan — *Jocul popular românesc*, București, Ed. muzicală, 1984

L S — Sulițeanu, Ghizela — *Cîntecul de leagăn*, București, Ed. muzicală, 1986

M B — Brediceanu, Tiberiu — *170 melodii populare românești din Maramureș*, București, 1957

M C — Carp, Paula; Amzulescu, Al. — *Cîntece și jocuri din Muscel*, București, Ed. muzicală, 1964

M J — Jompan, Dumitru — *Folclor din Marga*, Reșița, 1979

https://biblioteca-digitala.ro

M O — Oprea, Gheorghe — *Despre muzica megleno-românilor*, „Studii de muzicologie", vol. XVI
N Z — Zamfir, C.; Dosios, V.; Moldoveanu, E. — *132 cîntece și jocuri din Năsăud*, București, Ed. muzicală, 1958
100 O — Oprea, Gheorghe — *100 melodii populare*, București, Conservatorul „C. Porumbescu", 1980
P C — Comișel, Emilia — *Antologie folclorică din ținutul Pădurenilor*, București, Ed. muzicală, 1964
R B — Bartók, Bèla — *Rumanian Folk Musik*, vol. II, The Hague, 1967
R C — Cocișiu, Ilarion — *Cîntece populare românești*, București, Ed. muzicală, 1960
S C — Cernea, Eugenia — *Folclor muzical din Sălaj*, Sălaj, 1972
V D — Delion, Pavel — *Folclor muzical din județul Vaslui*, Vaslui, Centrul de îndrumare, 1982
Z K — Kahane, Mariana; Georgescu Stănculeanu, Lucilia — *Cîntecul Zorilor și Bradului*, București, Ed. muzicală, 1988
200 C — *200 cîntece și doine*, București, Ed. muzicală, 1962
* * * — Culegeri personale în județele: Arad, Argeș, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brașov, Buzău, Cluj, Dolj, Giurgiu, Gorj, Ialomița, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Olt, Sibiu, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vrancea.

LE PHÉNOMÈNE PENTATONIQUE DANS LE FOLKLORE MUSICAL ROUMAIN

(Résumé)

C'est une étude de synthèse sur le phénomène pentatonique dans le folklore musical roumain. D'ailleurs, les tentatives d'approche globale, du problème sont assez rares, la majorité des spécialistes se limitant à constater l'existence des pentatonique dans différentes catégories ou zones, sans le faire de la perspective d'une vision unitaire et de même, sans préciser toujours le poids de certaines structures sonores. En outre, on n'a pas suffisemment insisté jusqu'à présent sur un aspect essentiel : l'importance des pentatonismes dans le développement mélodique proprement — dit et dans l'identification des traits des systèmes.

L'archaïsme et l'originalité du folklore roumain se concrétisent aussi sous l'aspect des systèmes prépentatoniques et pentatoniques. On a démontré que les modes respectifs reprézentent un héritage direct de la musique traco — geto — dace et qu'à présent ceux-ci sont largement répandus dans le folklore de toutes les provinces ; et la création sonore de plusieurs zones s'est maintenue jusqu'à présent au stade prépentatonique.

Après avoir relevé les contributions dans la definition des systèmes pentatoniques appartenant aux savants comme Hermann von Helmholtz, Hugo Riemann, Kurt Sachs, Werner Danckert, Fritz Kornfeld, Cecil J. Sharp, Jacques Chailley, Lajos Bardos et, dans ce contexte, après avoir insisté sur l'apport extrêmement précieux des musicologues roumains Constantin Brăiloiu et George Breazul, la présente étude amplifie et complète le tableau des modes respectifs, saisit les fondements sonores de quelques systemes, et lance en ce sens, aussi une nouvelle terminologie ; ainsi, les systèmes pentatoniques peuvent être : anhémitoniques „consonantiques" ou type I (explicables per l'échelle

https://biblioteca-digitala.ro

„consonantique" des quintes), anhémitoniques „acoustiques" ou type II (explicables par la résonance naturelle), hémitoniques, chromatiques.

Ces systèmes sont ensuite identifiés dans toutes les catégories du folklore daco-roumaine (tout en précisant qu'on les retrouve aussi dans la musique des autres dialectes roumaines), en citant les recueils publiés, les plus représentatifs ; les tableaux du final mettent en évidence, pour la première fois, dans une pareille répartition, le poids des modes pentatonique dans la musique populaire roumaine, ainsi que les déroulements mélodiques caractéristiques.

La fréquence réelle des systèmes pentatoniques dans la musique folklorique-même n'est pas conforme en totalité, à l'ordre „consonantique" ou „acoustique". Le pentatoniques 4 du premièr système a un poids important par rapport à tous les autres, suivant dans une proportion presque égale, les modes 1 et 5 ; l'ordre de la fréquence place les autres modes du premier type vers la zone inférieure du classement.

Sans chercher un développement théorique „excessif", on remarque, cependant, que le son le plus grave du mode 4, dans un ordre „consonantique" des sons naturels, occupe une place centrale : fa — do — sol — re — la — mi — si. C'est ainsi qu'on expliquerait aussi le placement du mode hémitonique dans la zone supérieure du classement, dans la structure re — mi — fa — la — si. Il est a remarquer le fait que dans la serie des acoustiques c'est toujours le mode 4 qui, est plus fréquent dans la musique roumaine, les autres connaissant une répartition beaucoup plus réduite.

Ayant en vue le fonctionnalisme „relatif" de la musique modale, le classement ne peut être opérée uniquement d'après le son final, mais prenant en considération aussi les autres rapports entre les sons. On a, d'ailleurs, souligne que, dans les mêmes structures, a finale n'apparaît pas sur un seul son.

Les pentatoniques chromatiques présentent des ressemblances dans l'organisation des sons, avec quelques modes diatoniques ; la constance de l'intervalle chromatique dans les créations respectives indique la répartition du système respectif parmi les modes pentatoniques du folklore roumaine.

Les pentatonismes ont été retirés des exemples analysés ; donc ils appartiennent à des créations où le système pentatonique est consolidé bien que certains d'entre eux puissént être rencontrés aussi dans les modes prépentatoniques. Tout comme on a montré, ils correspondent à un principe à applicabilité beaucoup plus large, le pentatonique représentant un stade évolutif dans l'organisation des structures modales. Par conséquent ce n'est pas le nombre de marches qui définit un pentatonisme, mais leur succession et la fonction qu'ils peuvent avoir dans la construction du système. Rappelons nous que George Breazul considérait la relation sol — mi, comme une „protocellule formative", et que Constantin Brăiloiu la considérait „pentatonisme evident" ; c'est pourquoi, les fragments mélodiques ont été „découpes" dans la mesure ou ils sont aussi formatifs.

https://biblioteca-digitala.ro

Donc, les pentatonismes ont des dimensions variées, sur la verticale aussi bien que sur l'horizontal, sans coïncider que par hasard avec la cellule, avec le motif ou la phrase mélodique. En ce sans, parfois on les a identifiés aussi sur des espaces plus larges, si la mélodie (plainte, balade) se fonde sur le récitatif.

Il y a des pentatonismes affixes à rôle différent dans le déroulement sonore; il n'est pas moins vrai que d'autres ont un degré plus accentué de stabilité, où la fonction de certains sons est assez clairement précisée. On peut, donc, parler d'un fonctionnalisme, soit-il relatif, s'inscrivant dans la tendance même, vers le systeme de la musique folklorique.

https://biblioteca-digitala.ro

MODURI PENTATONICE ÎN FOLCLORUL ROMÂNESC

ANHEMITONICE										HEMITONICE	CROMATICE
TIP I („consonantice")					TIP II („acustice")						
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5		
Folclorul copiilor			Folclorul copiilor	Folclorul copiilor				Folclorul copiilor		Folclorul copiilor	
Cîntecul miresii			Cîntecul miresii	Cîntecul miresii						Cîntecul miresii	
Cîntec cer. funebru			Cîntec cer. funebru	Cîntec cer. funebru				Cîntec cer. funebru			
	Bocet		Bocet	Bocet						Bocet	Bocet
Drăgaică											
Cîntecul cununii			Cîntecul cununii	Cîntecul cununii							
Colind	Colind	Colind	Colind	Colind				Colind		Colind	Colind
Rep. clacă şezătoare			Rep. clacă şezătoare	Rep. clacă şezătoare							
Baladă			Baladă	Baladă				Baladă			Baladă
Doină			Doină			Doină					
Cîntec de leagăn			Cîntec de leagăn	Cîntec de leagăn				Cîntec de leagăn		Cîntec de leagăn	Cîntec de leagăn
Cîntec pr. zis			Cîntec pr. zis	Cîntec pr. zis	Cîntec pr. zis			Cîntec pr. zis	Cîntec pr. zis	Cîntec pr. zis	Cîntec pr. zis
Muzică de dans			Muzică de dans	Muzică de dans	Muzică de dans	Muzică de dans					Melodii de joc

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 2

PONDEREA PENTATONIILOR PE CATEGORII

— Folclorul copiilor : A I 1, A I 4, A I 5, H, A II 4

— Cîntecul miresii : A I 4, A I 1, A I 5, H

— Cîntecul ceremonial funebru A I 4, A I 5, A I 1, A II 4

— Bocet : A I 5, A I 4, H, A I 2, C

— Drăgaică : A I 1

— Cîntecul cununii : A I 5, A I 4, A I 1

— Colind : A I 4, A I 1, A I 5, A I 2, A I 3, A II 4, H, C,

— Repertoriu clacă, șezătoare : A I 4, A I 5, A I 1

— Balada : A I 4, A I 1, A I 5, A II 4, C

— Doina : A I 4, A I L_1, A II 2

— Cîntec de leagăn : A I 4, A I 5, A I 1, A II 4, H, C

— Cîntec propriu-zis : A I 4, A I 5, A I 1, A II 2, H, C, A II 5, A II 1

— Muzică de dans : A I 4, A I 1, A I 5, A II 1, A II, 2 C

https://biblioteca-digitala.ro

SISTEMATIZAREA MODURILOR PENTATONICE DIN FOLCLORUL ROMÂNESC PE CRITERIUL STRUCTURAL ȘI AL FRECVENȚEI (a, b, c ...)

CATEGORII	ANHEMITONICE										HEMITONICE	CROMATICE
	TIP I („consonantice")					TIP II („acustice")						
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5		
Folclorul copiilor	a			b	c				e		d	
Cîntecul miresii	b			a	c						d	
Cîntecul ceremonial funebru	c			a	b				d			
Bocet		d		b	a						c	e
Drăgaică	a											
Cîntecul cununii	c			b	a							
Colind	b	e	f	a	c				g		h	i
Repertoriul clacă șezătoare	c			a	b							
Balada	b			a	c				d			e
Doina	b			a			c					
Cîntec de leagăn	c			a	b				d		e	f
Cîntec propriu zis	c			a	b	h	d			g	e	f
Muzică de dans	b			a	c	d	e					f
TOTAL	B	H	J	A	C	I	G	L	D	K	E	F

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA 4

SCĂRI PENTATONICE ÎN FOLCLORUL ROMÂNESC

(ordinea aprox. a frecvenței)
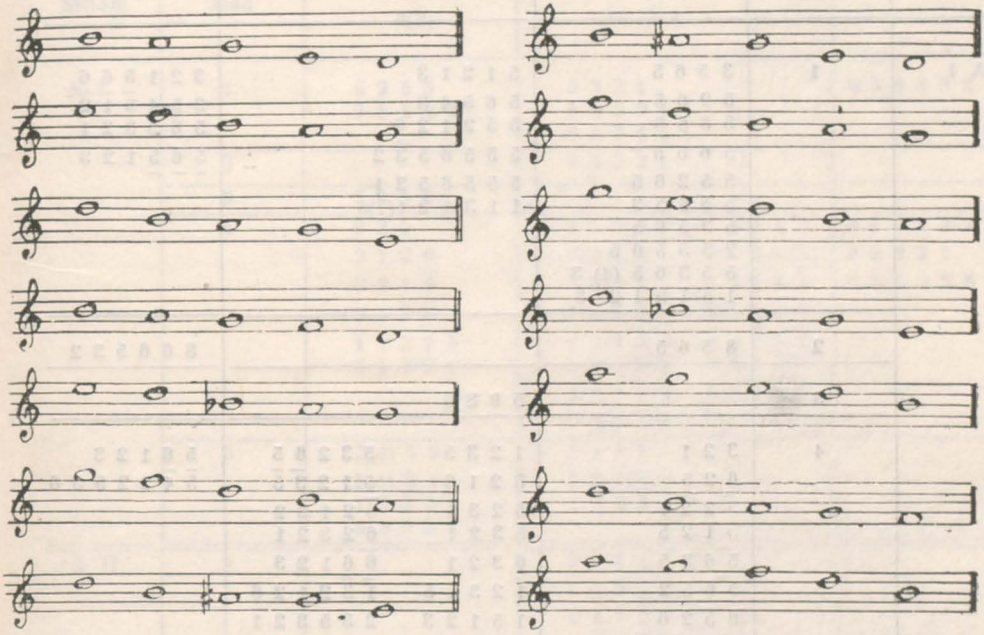
https://biblioteca-digitala.ro

FUNCŢIA PENTATONISMELOR ÎN MELODIE: PENTATONISME INIŢIALE

Sistem	Mod	SEGMENT 3(2)	4	5
A I	1	3 5 6 5 5 2 6 5 5 3 5 6 5 6 5 5 5 5 2 6 5 5 5 6 5 3 5 3 5 6 5 2 5 5 5 6 5 5 5 3 6 5 (4) 3 1 5 1 5 1 2 3	5 1 2 1 3 5 6 5 4 3 5 5 2 1 2 6 5 5 5 6 5 $\bar{3}$ 2 5 5 5 6 5 3 1 1 1 3 1 2 1(7)6	3 2 1 5 6 6 3 5 4 $\bar{3}$ $\bar{1}$ $\bar{2}$ 5 6 5 3 2 1 5 6 5 1 2 3
	2	8 5 6 5		8 6 6 5 3 2
	3		5 9 8 6	
	4	3 2 1 6 2 5 $\bar{3}$ 2 $\bar{2}$ 1 5 1 2 5 5 $\bar{6}$ 3 5 5 $\bar{6}$ 5 2 6 5 2 6 2 2 3 $\bar{5}$(4) 3 3 2 3 2...1	1 2 3 5 5 3 2 6 5 3 2 1 6 5 1 2 $\bar{3}$ $\bar{5}$ 5 2 3 1 $\bar{6}$ 2 1 3 2 5 3 2 1 6 2 3 2 1 6 3 2 1 $\bar{6}$ 6 1 2 3 $\bar{1}$ 2 3 1 5 $\bar{1}$ $\bar{3}$ 2 1 2 6 1 5 1 2 3 2 3 5 3 2 $\bar{1}$ 2 3 2 5 1 5 6 6 5 2 3 2 1 1 5 6 $\bar{6}$ 6 5 3 2 3 2 2 3 5 $\bar{6}$ $\bar{3}$ $\bar{2}$ 3 (4)3 2 1 2 3 2 1 7 5 5 1 2 3 3 2 1 3 3 2 1(7) 5 5 3 2 1 2	5 6 1 2 3 $\bar{5}$ $\bar{4}$ 3 2 5 5 6
	5	5 2 3 1 2 3 3... 5 6 8 5	2 1 5 3 2 5 1 2 3 5 $\bar{3}$ 5 (4) 3 2 1 5 (4)3 2 2 1 6 2 5 1 2 2 2 1 1 5 3 2	
A II	1	8 5 7 5		
	2	2 5...3 2	2 1... 7 $\underline{2}$ $\underline{5}$	
	4	3 2 3 2 1		
H		5 6 6 5 2	6 5 ... 2 1 1♭3 5 6 5	5♯7 2 2 1 3 5 $\bar{5}$ 6 6 4 3 1 5 5 6 5 3 2 1
C		3 3♯2 1	5 5 3♯2 1	

https://biblioteca-digitala.ro

PENTATONISME MEDIANE

Sistem	Mod	SEGMENT 3(2)	4	5
A I	1	6 2 5 5 3 5 3 2 3	5 3 2 1 5 5 2 3 1 1 6 5 3 1 5	6 5 6 8 3 2 1
	2		6 5 2 2 1	
	3	8 6 5 6		
	4	6 3 5 2 1 2 6 2 2 1 5 5 1 2 5 1 1 2 2 5 5 1 2 2 1	2 1 5 6 2 3 5 1 2 3 2 1 5 3 1 2 1 5 3 5 2 1 3 2 1 5 1 3 6 5 2 3 2 1 2 6 1 2 1 3 5 3 5 3 2 1 1 2 5 6 6 4 3 1 2 3 2 1 6 5 2 5 1 3 2 1 2 2 3 1 6	5 6 6 1 3 2 6 5 3 2 1 5 5 1 2 3 6
	5	3(4) 5 2 5(4) 3 1 1 2 3 2 1 5 3 5 3 2 1	1 1 6 5 3 3 2 1(7) 6 1 3 2 1 6	
A II	4		3 2 1 1 7 3 1 2 5 2 1 7 5	
H			♭3 2 1 5 6 5 2 2 1 6 5 6♭3(2)1	
C			6 1 #23	

PENTATONISME MEDIANE CADENȚIALE

AII	1	1 2 5	6 5 2 2 1	
	2		1 1 2 2 5 5 2 3	
	3	5 8 8 9		
	4	2 1 1 5 3 2 1 5 3 2 2 5 1 2 1 (7) 6	3 2 1 5 3 3 ...1 2 5 5 3 1 2 1 5 4 5 3 1 1 3 2 3c1 5 6 2 1 2 3 2 1	
	5	1 2 1 1 (7) 6 3 3 2 2 1 3 5 2 3 2	1 2 3 3 2 1 6 5 2 3 1 3 2 1	
AII	2	2 5 7 5 5		
H		5 6 5 8 ♭3 3 ... 1		
C		#2 1 6 1	3#2 3 1 5	5 5 3 3#2 1 6

https://biblioteca-digitala.ro

PENTATONISME FINALE

Sistem	Mod	SEGMENT		
		3 (2)	4	5
A I	1	1 2 2 5 5 1 5 3 2	2 1 5 1 6 3 2 1 2 6 3 5 2 1 5 1	5 6 3 2 2 6 5 2 3 1 6 5 3 2 1 3 5 4 3 1 2 5 6 5 3 2 1 6 5(4) 3 2 1 3
	2	8 5 6 5 3 1 2 1		
	3		8 6 5 6 5(4) 3	
	4	2 1(7) 6 1 2 6 6 2 1 2 6 2 5 6 6 1 1 5 6 6 2 1 6 2 1 5 5 6 1 5 6	3 1 5 6 2 1 2(♯7)5 6 3 2 1 6 2 1(7) 5 6 6 3 2 1(♯7)6 5 3 2 2 6 3 1 (7)5 6 1 2 3 2 1 6 1 2 3 1 6 2 1 5 6 1 6 3 2 3 1 6 2 1 5 6 1 6 3 2 1 6 6 2 3 3 2 1 6	2 2 3 1 5 6 5 5 6 1 5 6 6 2 3 1 5 6 3 2 2 1 2 1(7)6
	5	1 1 2 6 1 2 1(♯7)6... 2 6 1 6 2 2 3(7) 6 2 1 6 2 1 2 2 3 1 2	1 6 3 2 2 3 2 1(7)6 1 2 3 2 1(♯7) 6 3 2 3 1 (7) 6 6	2 3 1 6 3 2 1 6
A II	1	3 1 2 1		
	2	8 7 5 5	7 5 ... 3 2	
	3			3 2 7 6 5
H		1 1 3 3 2 1 3 3(4)5♭3 2 2	♭3 5♭3 1 2	
C		3(♯7) 6 6 6 1♯26		

https://biblioteca-digitala.ro

D. CARACOSTEA

PENTRU UN CORPUS AL POEZIEI POPORANE

TEXT STABILIT, PREZENTARE, NOTE ŞI COMENTARII DE

AL. DOBRE

Potrivit aprecierii celui mai autorizat specialist în domeniu, Dumitru Caracostea ocupă unul dintre primele locuri în istoria folcloristicii româneşti. „După B. P. Hasdeu şi Ov. Densusianu — subliniază Ovidiu Bîrlea —, contribuţia cea mai de seamă în folcloristica românească este cea a lui Dumitru Caracostea"[1]. De aceeaşi apreciere se bucură D. Caracostea şi opera lui şi din partea lui Adrian Fochi, el însuşi unul dintre cei mai buni cunoscători ai istoriei folcloristicii noastre. „Îl considerăm deci — menţiona Adrian Fochi referindu-se la D. Caracostea — printre acele lumini ale veacului ca Reinhold Köhler, Milman Parry, Archer Taylor şi alţi cîţiva care şi-au înscris numele în cartea veşnică a folcloristicii mondiale"[2].

Prestigiul pe care D. Caracostea şi l-a cîştigat pe plan naţional şi în cercurile ştiinţifice din lumea întreagă impune, ca o datorie, valorificarea integrală a operei sale, punerea ei în circuitul ştiinţific şi cultural românesc în primul rînd, pentru ca toţi cei care s-au dedicat cercetării culturii populare să beneficieze pe de-a-ntregul de gîndirea acestui mare savant şi cărturar. Aceasta cu atît mai mult cu cît, o bună perioadă de timp, opera lui Caracostea a fost pusă, artificial şi nejustificat, în umbră. Mai mult chiar, începînd din 1948, D. Caracostea a fost scos din viaţa ştiinţifică, tocmai atunci cînd, aşa cum vom avea prilejul să constatăm, trecuse la realizarea în practică a unui program monumental vizînd elaborarea bibliografiei exhaustive a folcloristicii româneşti, a corpus-ului poeziei populare şi a tipologiei baladei. Printr-o simplă decizie administrativ-politică[3] toate aceste programe, definitiv conturate în articulaţiile lor teoretice şi ajunse în mod practic într-o fază ce permitea concretizarea lor integrală, întreg edificiul construit cu migală şi o extraordinară investiţie de energie şi inteligenţă de D. Caracostea, sub cupola şi sub egida Academiei Române, s-a prăbuşit, a fost realmente anihilat. Aceasta spre marea pierdere a folcloristicii româneşti care a trebuit să reia totul de la început, să reconstituie ceea ce era deja construit, să piardă ani buni.

[1] Ovidiu Bîrlea, *Prefaţă* la D. Caracostea, *Poezia tradiţională română* — Balada populară şi doina. Ediţie critică de D. Şandru. Prefaţă de . . . , Vol. I, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969, p. V.

[2] Adrian Fochi, *Contribuţia prof. D. Caracostea la dezvoltarea folcloristicii româneşti*, în „Analele Academiei Republicii Socialiste România", Anul 113(1979), seria a IV-a, volumul XXIX, Bucureşti, Editura Academiei, 1980, p. 166; studiul a fost reprodus şi în Adrian Fochi, *Valori ale culturii populare româneşti*, vol. II. Studiu introductiv şi tabel cronologic de Iordan Datcu. Ediţie îngrijită de Rodica Fochi, Bucureşti, Editura Minerva, 1988, p. 420 — 430.

[3] La reorganizarea Academiei Române, în 1948, şi transformarea ei în Academia Republicii Populare Române, D. Caracostea n-a mai fost reţinut pe lista membrilor înaltului for ştiinţific şi de cultură al ţării, fiind astfel scos nu numai în afara vieţii academice, dar şi a celei ştiinţifice şi publice.

REF, tom 37, nr. 3, p. 267—276, Bucureşti, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

Reintroducerea operei lui D. Caracostea în circuitul ştiinţific a fost nu numai un act reparator sau o mărturie concretă a recunoaşterii valorii sale, ci şi un act stimulatoriu, o reînnodare a firului ce era menit să asigure continuitatea şi dezvoltarea pe mai departe a creaţiei ştiinţifice naţionale. Se cuvine, de aceea, să menţionăm că, în momentul de faţă, asistăm la un proces de valorificare ce tinde către cuprinderea integrală a operei eminentului cărturar. Această acţiune integratoare se desfăşoară firesc, pe cele două planuri : al retipăririi operei şi al interpretării gîndirii savantului, a recunoaşterii contribuţiei sale remarcabile la dezvoltarea disciplinelor ştiinţifice pe care le-a practicat : filologia, critica şi istoria literară, folcloristica etc.

În sfîrşit, există, acolo unde este cazul, şi un al treilea nivel posibil de punere în valoare a activităţii lui D. Caracostea : trecerea la aplicarea, cu adaptările necesare, a programelor pe care le iniţiase. Pentru a face posibile toate acestea este necesară, în primul rînd, cunoaşterea şi înţelegerea cît mai profundă a operei sale, asimilarea ei de către toţi cei interesaţi în cercetarea fenomenelor ce privesc cultura noastră populară.

În acest sens, începînd din 1967, au fost făcuţi paşi însemnaţi. D. Şandru a publicat o ediţie cuprinzătoare a studiilor profesorului său consacrate unor aspecte fundamentale ale culturii populare [4], iar Ovidiu Bîrlea a întregit şi pregătit pentru tipar lucrările lui Caracostea elaborate în ultimii ani ai vieţii, rămase în manuscris şi nedefinitivate [5].

Istoria literară face eforturi lăudabile în acelaşi sens. O foarte bună parte a scrierilor lui Caracostea despre Mihai Eminescu, au fost publicate într-un elegant volum [6]. Unul dintre cei mai apreciaţi elevi şi colaboratori ai săi îi reuneşte într-un volum cîteva importante articole [7]. La rîndul său Mircea Anghelescu, a cărui competenţă şi înalt profesionalism sînt unanim recunoscute, şi-a asumat deloc uşoara sarcină de a da o ediţie critică pe cît posibil completă a operei profesorului bucureştean [8]. Ceea ce s-a publicat pînă acum din această ediţie şi, mai ales, modul în care se realizează editarea, pertinenţa comentariilor îngrijitorului ei, ritmul aproape neobişnuit de apariţie, dau certitudinea că, în scurt timp, cultura românească se va îmbogăţi cu una dintre cele mai însemnate contribuţii la înălţarea ei.

Sarcina lui Mircea Anghelescu nu este dintre cele mai uşoare. Sînt mari dificultăţi în legătură cu manuscrisele lui Caracostea, aflate unele în arhive de stat, altele în posesia unor persoane particulare, ceea ce implică dificultăţile cunoscute în asemenea cazuri.

Între anii 1946 — 1948, D. Caracostea a desfăşurat o impresionantă activitate la Academia Română pentru organizarea, în cadrul Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice, a Comisiei de folclor a Academiei [9]. În cadrul acestei activităţi, unde Caracostea a dovedit o energie impresionantă şi un spirit practic deosebit, cărturarul a fixat sarcinile, obiectivele şi metodologia de lucru a cercetării în domeniul culturii populare, direcţiile de acţiune ale acesteia fiind expuse în două articole cu caracter programatic prezentate în faţa Academiei Române şi a organismului acesteia, Consiliul Naţional de Cercetări Ştiinţifice. Aceste două articole-program poartă titluri ce indică de la bun început scopul lor practic şi împrejurările în care erau expuse : *Pentru un Corpus al poeziei poporane* şi *Plan de lucru pentru alcătuirea unui Corpus al Baladei poporane*. Deşi a fost publicat, o singură dată, articolul din urmă a rămas la fel de necunoscut specialiştilor [10] ca şi primul, după ştiinţa noastră, inedit.

În *Pentru un Corpus al poeziei poporane*, cititorul va observa cu uşurinţă modul în care concepea D. Caracostea elaborarea acestei lucrări fundamentale a folcloristicii şi culturii noastre naţionale, dimensiunile şi amploarea ei, caracterul cuprinzător, tendinţa şi posibilitatea de a oferi un model pe plan internaţional. Dorim numai să atragem atenţia asupra unor fundamentări teoretice de excepţională însemnătate şi a unei respiraţii deosebit de largi în

[4] D. Caracostea, *Poezia tradiţională română*. Balada poporană şi doina. Vol. I — II. Ediţie critică de D. Şandru. Prefaţă de Ovidiu Bîrlea, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969.

[5] Dumitru Caracostea, Ovidiu Bîrlea, *Problemele tipologiei folclorice*, Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

[6] D. Caracostea, *Studii eminesciene*. Ediţie îngrijită şi note de Ion Dumitrescu. Prefaţă de George Munteanu. Bucureşti, Editura Minerva, 1975.

[7] D. Caracostea, *Studii critice*. Ediţie îngrijită, prefaţă, tabel cronologic şi bibliografie de Ovidiu Bîrlea. Bucureşti, Editura Albatros, 1982.

[8] D. Caracostea, *Scrieri alese*. Vol. I — II. Critică şi istorie literară. Ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Mircea Anghelescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1986 — 1988.

[9] Am prezentat această activitate pe larg şi în toate detaliile cunoscute în studiul nostru *Comisia de folclor a Academiei Române. 1946 — 1948*.

[10] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

plan european, asupra condițiilor concrete de lucru pe care D. Caracostea le preconiza, pentru fiecare secțiune și fază a elaborării mergînd pînă la cele mai mici detalii : fixarea nominală a persoanelor chemate să participe la elaborarea lucrării. Trebuie subliniat de asemenea accentul pe care D. Caracostea îl punea pe necesitatea alcătuirii instrumentelor pregătitoare, ca o condiție obligatorie, de neevitat. Ne gîndim, în primul rînd, la bibliografia folclorului românesc, la evidențierea materialului atît de prețios aflat în cele peste zece mii de publicații periodice.

D. Caracostea, după cum cu multă dreptate remarca Adrian Fochi, a abordat folclorul „într-un moment de criză, atît pe plan intern, cît și pe plan internațional", de aceea „a fost obligat să ia totul de la început, scoțînd disciplina dintr-un punct mort și sincronizînd-o cu cercetarea europeană" [11]. Nu numai în studiile de largă întindere se poate observa acest lucru, ci și în articolele programatice referitoare la Comisia de folclor pe care le-am amintit. Din această perspectivă materialul inedit pe care îl publicăm în cele ce urmează își păstrează întreg interesul.

Articolul lui D. Caracostea este, în primul rînd, un document de istorie a folcloristicii românești și universale. În măsura în care dezideratele sale nu s-au materializat în lucrările fundamentale pe care le preconiza, argumentele teoretice și metodologia practică propusă de Dumitru Caracostea își păstrează integral valabilitatea, dovedindu-se de o acută actualitate. Lucrurile sînt prea bine cunoscute ca să mai fie nevoie, cel puțin în acest cadru, să insistăm asupra lor.

Declarația-program a lui D. Caracostea, cu titlul *Pentru un Corpus al poeziei populare*, a fost prezentată în fața Consiliului Național de Cercetări Științifice și poartă data de 2 februarie 1945. Manuscrisul original este bine conservat în Arhiva Academiei Române, Dosar C.N.C.Ș., Z—105, 1947, vol. II, filele 64 — 68 [12]. Singurele dificultăți de transcriere au fost cele datorate deteriorării manuscrisului prin găurirea în vederea îndosarierii și a lucrului lui D. Caracostea, pînă în ultima clipă, pe text. De aici unele lecturi nesigure, dezacorduri și cuvinte șterse. Am semnalat toate acestea în note. Cu privire la cuvintele șterse în text am procedat oarecum altfel decît se obișnuiește : le-am reprodus numai pe acelea care ni s-au părut a avea o oarecare semnificație pentru pătrunderea în intimitatea laboratorului de creație al autorului marcîndu-le, în text, prin paranteze drepte, pentru a nu încărca inutil aparatul critic. Fiind vorba de un document de istorie a folcloristicii aparținînd unuia dintre cei mai de seamă promotori ai disciplinei am respectat și reprodus întocmai particularitățile de limbă și ortografie ale autorului. Chiar dacă în sistemul ortografic actual au intervenit unele modificări, mai mult sau mai puțin justificate, în cazul lui Caracostea, din motivele arătate, am considerat de cuviință să reproducem aidoma textul original. Am corectat totuși, în mod tacit, unele scăpări de literă, provenite, este sigur, din fuga condeiului.

Cu aceste minime observații și precizări, reproducem, în continuare, articolul program al lui D. Caracostea :

PENTRU UN CORPUS AL POEZIEI POPORANE

Discuțiile cu privire la rostul și activitatea Consiliului Național de Cercetări Științifice al Academiei Române [13] au pus accentul, timp de trei luni, pe nevoia de a studia condițiile de viață ale poporului

[11] Adrian Fochi, articolul citat, în *Anale*, p. 165.

[12] În manuscris articolul lui D. Caracostea are 6 (șase) file scrise numai pe o față. La numerotarea dosarului, funcționarul care a făcut această operațiune a sărit peste fila 5 din manuscris, nenumerotînd-o. De aici diferența de o filă dintre cele două numerotări.

[13] Pentru detalii în legătură cu înființarea, structura organizatorică, obiectivele și dezbaterile în legătură cu acest organism al Academiei Române, pe larg, la I. Sachelarie, *Consiliul Național de Cercetări Științifice. Scurtă privire istorică*, în Academia Română. Consiliul Național de Cercetări Științifice, „Buletinul informativ, științific și administrativ". Publicat sub îngrijirea Președintelui Consiliului, D. Gusti și Secretarului general al Consiliului, Tr. Săvulescu, București, 1948, vol. I, nr. 1, p. 11 — 27 ; D. Gusti, *Consiliul Național al Cercetărilor Științifice*, în *Opere*, vol. III, Texte stabilite, comentarii, note de Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu, București, Editura Academiei, 1970, p. 159 — 175 ; Alexandru Dobre, *Comisia de folclor a Academiei Române. 1946— 1948*.

https://biblioteca-digitala.ro

român, întrucît pot fi lămurite și îndrumate prin științele naturii și biologie. Este vorba de o terapeutică națională dobîndită prin știință. Făcînd abstracție de cîteva preocupări de teorie pură, grosul proectelor ar veni în sarcina Comisiei pentru studierea vieții poporului român [14].

Această acumulare de material și probleme care împînzesc [glo]bul [15] nostru pentru un veac, impune cîteva considerațiuni critice, cu scopul de a delimita domeniile și, pe cît posibil, de a le racorda cu preocupările, devenite tradiție, în Academia Română.

Nimeni nu tăgăduește astăzi primatul științelor pozitive și al exigențelor de ordin practic. Dar pentru că Academia Română are în chip statutar o obligație de a da cea mai încordată atenție laturei sufletești a poporului român, să-mi fie îngăduit să amintesc o parte numai din preocupările ei în legătură cu viața poporului român. Strict vorbind, de la început și pînă astăzi, marea majoritate a lucrărilor Academiei Române din toate secțiile au fost studii închinate vieții poporului român.

Pentru că ocup fotoliul lui Ion Bianu [16], mă voi mărgini să relevez că, din inițiativa și sub supravegherea sa, au apărut cîteva zeci de culegeri și studii în colecția intitulată „Din viața poporului român" [17].

Preocupările acestea academice, de la 1900, aparțineau folclorului național, care găsise un loc însemnat în publicațiile noastre și înainte

[14] Urmează un pasaj la care D. Caracostea a renunțat apoi, tăindu-l: „Concepută astfel problema, Comisia aleasă cu doi ani în urmă nu mai corespundea cerințelor de azi și se naște. . . ". Deși, după cum vedem, fraza este neîncheiată, deducem cu certitudine că D. Caracostea se referea la *Comisia pentru cercetarea vieții poporului român*. La aceeași concluzie va ajunge și C. Rădulescu-Motru care, într-o scrisoare adresată președintelui Academiei Române, la 3 decembrie 1946, constata că: „*Oficiul central pentru studierea poporului român* nu figurează de altminteri decît ca titulatură pentru cîteva subcomisii: *Psihometria*, *Folklor* și publicațiile *Institutului social român*. Se impune o organizare mai temeinică acestui oficiu, prin înzestrarea lui cu dispoziții speciale, care să-i permită o mai strînsă legătură cu subcomisiunile sau, în caz de aceasta nu se face, desființarea lui și transformarea subcomisiilor în comisiuni de sine stătătoare" (*Arh. Acad. Rom.*, Dos C.N.Ș.C, Z—105, 1946, vol. II, fila 480).

[15] Manuscrisul fiind deteriorat, cuvîntul a fost reconstituit de noi pe baza analizei de text. Expresia îi este proprie lui Caracostea și va fi reluată chiar în textul de care ne ocupăm.

[16] Ioan Bianu (1856 — 1935) a fost ales membru corespondent al Academiei Române, la Secțiunea literară, la data de 25 martie 1887 și membru titular la data de 3 aprilie 1902. În ierarhia academică a îndeplinit înaltele demnități de secretar general și președinte al Academiei Române (1927— 1929, respectiv, 1929 — 1932), cf. Alexandru Dobre, *Folclor și etnografie în preocupările lui Ioan Bianu (I)*, în „Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte", seria IV, tomul VII(1985), București, Editura Academiei, 1986, p. 37 — 47; Idem, *Ioan Bianu la Academia Română*, în „Memoriile Secției de științe istorice", seria IV, tomul X(1985), București, Editura Academiei, 1988, p. 73 — 94. Dumitru Caracostea a fost ales membru corespondent al Academiei Române, la Secțiunea literară, la 26 mai 1936, pe baza referatului de recomandare întocmit și prezentat de Theodor Capidan, și membru titular, în urma recomandării aceluiași raportor, la 26 mai 1938. În ambele referate, Th. Capidan sublinia activitatea lui D. Caracostea ca succesor al lui Ioan Bianu [*Analele Acad. Rom.*, LVI(1935 — 1936), p. 157 — 159 și, respectiv, LVIII(1937 — 1938), p. 157— 159]. Să observăm, cu titlu de curiozitate, coincidența dintre datele celor două alegeri: 26 mai și a paginilor la care aceste evenimente sînt consemnate în Analele Academiei: 157 — 159.

[17] La propunerea lui Ioan Bianu, Academia Română aprobă, la 13 martie 1908, începerea publicării materialului folcloric și etnografic în colecția „Din viața poporului român" În perioada 1908 — 1931, în această colecție au fost tipărite 40 de volume monografice. Cf. Ovidiu Bîrlea, *Academia Română și cultura populară*, în „Revista de etnografie și folclor", 11 (1966), nr. 5 — 6, p. 426 — 430.

https://biblioteca-digitala.ro

de această dată [18]. Din nefericire, atît materialul adunat, cît și studiile, nu corespundeau cerințelor științifice ale vremii. Deși preocupările noastre folclorice durează din deceniul 1930—1940, ele n-au [avut] folosit spiritul științific afirmat în Apus [19]. Este drept că Hasdeu inițiase culegeri de literatură poporană, de obiceiuri și de norme juridice și tot el deschisese calea literaturii poporane comparate [20]. Dar [multilateralitatea lui, și nu mai puțin fantezia] el se lăsa prea mult dus de fantezie, așa încît opera lui n-a putut să rămîie o temelie de viitor [21]. În situațiunea aceasta, la 1900, nu puteam avea o disciplină folclorică la înălțimea vremii. Este ușor de înțeles de ce colecția „Din viața poporului român" a fost prea mult în voia diletantismului.

Nu este aici locul să arăt situația folclorului în știința contemporană. El a devenit o disciplină consolidată, care, atît prin culegeri cît și prin studii, împînzește întreg globul. Metodele de adunare și de elaborare științifică s-au perfecționat. Punctul de vedere comparativ și-a creiat instrumente de lucru a căror temeinicie se vede din faptul că specialiștii de pretutindeni le socotesc indispensabile. Amintesc numai tipologiile folclorice alcătuite de școala de la Helsinki și publicate de Academia scientiarum fennica. Baladele, fabulele, cîntecele poporane sînt rînduite potrivit motivelor într-un sistem de relațiuni care s-a impus. Cine dintre noi ar vrea să cunoască astăzi tipurile basmelor noastre și bibliografia lor, trebuie să recurgă la lucrarea corespunzătoare publicată de această Academie [22].

În afară de lucrările savanților finlandezi, specialiștii din toate părțile, francezi, englezi, ruși, americani au alcătuit tabele de concordanță și au dat studii fundamentale, nu numai în folclorul literar, dar și în acela al datinelor și credințelor.

Un pas mai departe pentru coordonarea plăsmuirilor poporane este acela dat de anglistul S. Thompson care, începînd din 1932, a publicat un indice al motivelor folclorice poporane, întemeiat pe o clasifica-

[18] O „listă a lucrărilor cu subiect folkloric și etnografic, apărută în diversele publicații și colecții ale Academiei Române, sau în editura ei, pînă în anul 1930" a fost întocmită și publicată de Ion Mușlea, *Bibliografia lucrărilor cu caracter folkloric și etnografic publicate de Academia Română (1877 — 1929)*, în „Anuarul Arhivei de folklor". Publicat de Ion Mușlea II, București, Monitorul oficial și Imprimeriile statului. Imprimeria Națională, 1933, p. 221 — 227. De observat că la sumarul acestui volum, perioada bibliografiată de Ion Mușlea este indicată ca fiind cuprinsă între 1867 — 1930, și nu începînd cu 1877 cum se indică în titlul din interiorul volumului. Titlurile reținute de Ion Mușlea încep totuși cu anul 1877. În fapt, bibliografia lui Mușlea nu este completă. Pentru preocupările înaltului for științific și de cultură al țării pentru valorificarea patrimoniului spiritual al poporului nostru, mai ales pe larg în studiul citat mai sus al lui Ovidiu Bîrlea, p. 411 — 426.

[19] Credem că D. Caracostea se referă la noul curent din folcloristica românească inițiat odată cu înființarea, în 1930, a Arhivei de folclor a Academiei Române, cu sediul la Cluj, pusă sub conducerea lui Ion Mușlea.

[20] Ion Mușlea — Ov. Birlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970; Iordan Datcu — S. C. Stroescu, *Dicționarul folcloriștilor*. Folclorul literar românesc. Cu o prefață de Ovidiu Bîrlea, vol. I., București, Editura științifică și enciclopedică, 1969, p. 221 — 225 (articolul redactat de Iordan Datcu).

[21] Pentru activitatea de folclorist a lui Hasdeu, mai pe larg la I. C. Chițimia, *B. P. Hasdeu și problemele folclorului*, în vol. *Folcloriști și folcloristică românească*. București, Editura Academiei, 1968, p. 37 — 72.

[22] Situație valabilă și pentru zilele noastre.

https://biblioteca-digitala.ro

re a elementelor din balade, basme, mituri, fabule, snoave, legende locale etc. . . . . Aici motivul nu mai este privit în dominantele narațiunilor complete, ci în motivele din care sînt alcătuite atari plăsmuiri. După acest sistem de relațiuni, motivele care dezvoltă un singur subiect sînt puse împreună, indiferent de forma literară în care pot să apară. Grupările de material progresează de la aspectul mitologic și supranatural pînă la aspectele realiste și chiar de humor. Deosebită însemnătate are capitolul destinat trăsăturilor de caracter, care însă alcătuiesc numai un început, pentru că întreaga literatură poporană s-ar cuveni să fie privită sub aspectul caracterologic.

Prin instrumentele de muncă și rezultatele la care ajunge, folclorul stă astăzi în fruntea disciplinelor care vor să exploreze și să lămurească viața poporului. La noi, cuvîntul folclor a căpătat un înțeles restrîns, mărginit la folclorul literar. Aceasta, datorită faptului că n-am avut curajul să adoptăm termenul mai larg pe care-l au grecii, *laografia*, sau termenul italian, *demologia*. Germanii au creat din propriul lor fond termenul de *Volkskunde*. Traducînd termenii aceștia în românește, expresia cea mai adecvată ar fi știința poporului, care ar merita să se generalizeze, deoarece corespunde exact obiectului disciplinei.

La intrarea sa în Academia Română, Ovid Densusianu a făcut o critică întemeiată Colecției condusă de Ion Bianu, „Din viața poporului român", arătînd că lucrările publicate sînt slabe, autorii neavînd pregătirea necesară [23]. Astfel s-a încetat publicarea colecției [24]. Și totuși ceva a rămas: un material care așteaptă să fie coordonat și controlat potrivit metodelor actuale.

De altminteri, aproape tot ce s-a publicat de la Alecsandri și pînă astăzi, mai ales în ceea ce privește folclorul literar, trebuie să fie supus unui riguros control. Tipul eclectic reprezentat prin G. Dem. Teodorescu a fost pentru vremea sa un plus, însă nu mai corespunde cerințelor de astăzi [25].

[23] Ovid Densușianu a fost ales membru corespondent al Academiei Române la 30 martie 1903 și membru titular, în locul rămas vacant prin decesul lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, la 15/28 octombrie 1918, pe baza rapoartelor de recomandare întocmite și prezentate de Ioan Bianu [*Anale*, II, XXXIX (1916 — 1918), p. 149 — 150]. În mod obișnuit prin „intrarea la Academie" a unui membru nou ales se înțelegea prezentarea discursului de recepție. Ovid Densușianu își prezenta discursul de recepție la 31 mai 1919, cînd vorbește despre *Barbu Delavrancea*. Îi răspunde Ioan Bianu. Nu în discursul de recepție se referă Ovid Densușianu la colecția „Din viața poporului român", ci într-un raport depus la Academie în 1919, în care „expusese motivele pentru care ar trebui ca publicarea materialelor de folklore, începută de Academie, să fie reorganizată pe alte baze mai corespunzătoare științei" [*Anale*, II, XL(1919 — 1920), p. 154]. La cererea Secțiunii literare, Ov. Densușianu întocmește un „Plan pentru reorganizarea adunării și publicării materialelor de folklore", pe care-l prezintă Secțiunii literare în ședința de la 27 mai 1920. Secțiunea și apoi plenul Academiei aprobă planul propus de Ov. Densușianu (*Ibidem*, p. 154 — 155 și, respectiv, 126, 150).

[24] În mai sus amintita ședință a Secțiunii literare s-a luat și următoarea decizie: „Manuscriptele de culegeri trimise pînă acum spre publicare, atît cele aprobate spre a fi tipărite, cît și cele care așteaptă încă pentru aceasta hotărîrea Secțiunii, să nu mai fie tipărite; autorii lor să fie înștiințați de această deciziune, comunicîndu-li-se că culegerile lor nu pot fi publicate și, dacă voesc, să le dăruiască Academiei spre a fi folosite ca material de ales, sau să li se înapoieze" (*Ibidem*, p. 156).

[25] Și Densușianu cerea ca publicarea materialului folcloric „să corespundă exigențelor critice de azi" (*Ibidem*, p. 154)

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre tineri s-a distins, îndeosebi prin adunări metodice la faţa locului d. I. Diaconu. Este impresionant exemplul acestui profesor secundar: [care] în provincie şi lipsit de sprijin, a dat [lucrări] culegeri [mai preţioase] marcînd un plus faţă de ceea ce se dăduse înainte. Atari valori şi devotamente locale se cuvine să fie atrase şi folosite pentru scopurile urmărite de noi [26]. De asemenea şi toţi cei care au condus reviste regionale sînt de la sine indicaţi. Pentru partea sud-dunăreană şi legăturile cu folclorul neogrec, d. prof. Take Papahagi stă în fruntea cercetătorilor. Iar pentru legăturile cu folclorul slav, lucrările d-lui profesor P. Caraman aduc o deosebit de preţioasă contribuţie. Domnia sa este şi un bun culegător. [În Ardeal] Pe lîngă alţi cercetători trebuie să ţinem seamă de ceea ce a publicat Arhiva de folclor condusă de d. Ion Muşlea.

Amintesc toate acestea pentru ca să se vadă că, deşi rari cercetătorii la înălţimea situaţiei actuale a disciplinei, totuşi avem elemente care ar putea colabora la iniţiativa pe care o propun mai jos. Este necesar ca deosebitele elemente sărguitoare să fie adunate în jurul Academiei Române.

În afară de această categorie de cercetători, trebuie să ţinem seamă şi de remarcabilele anchete şi monografii care, pornind din deosebite direcţii, dau material care aşteaptă să fie privit critic de ochiul specialistului. Iată, de pildă, monografia satului Răşinariu, de profesorul Victor Păcală, publicată la Sibiu în 1915 şi premiată de Academia Română [27]. Descrierea fizică, forma, flora, tipul şi caracterul populaţiei, portul, alimentaţia, locuinţa, limba, bugetul sătesc şi al sătenilor, viaţa stînei, cultul religios, higiena, uneltele de lucru, într-un cuvînt tot ce priveşte viaţa sătenilor întrucît e reprezentată prin forme tipice intră în sfera

[26] D. Caracostea a avut o părere foarte bună despre Ion Diaconu şi activitatea lui, părere pe care o expune public, în mai multe rînduri, aproape în aceeaşi termeni. Vezi în acest sens articolele noastre: *Ion Diaconu în lumina unor documente mai puţin cunoscute*, în „Revista de etnografie şi folclor" 35(1990), nr. 3 — 4, p. 239 — 248 şi *Comisia de folclor a Academiei Române. 1946 — 1948*.

[27] Victor Păcală, *Monografia comunei Răşinari*, Sibiu, Tiparul tipografiei arhidiecezane, 1915, VIII + 528 p. În baza raportului favorabil întocmit de Simion Mehedinţi, lucrarea a fost premiată la 23 mai/9 iunie 1916, cu o parte (1.000 lei) din premiul divizibil „V. Adamachi" [*Anale*, II, XXXVIII (1915 — 1916), p. 200]. D. Caracostea a reţinut aprecierile din raportul lui S. Mehedinţi aproape fără a le modifica. Redăm în întregime acest raport: „Prin firea lor, lucrările de acest gen sînt foarte grele. Ar trebui să fie cineva enciclopedist, ca să poată trata cu o egală competinţă fenomenele unui mic ţinut, începînd de la partea fizică, pînă la cea antropogeografică. Astfel e lesne de înţeles că unele capitole sînt foarte sumare şi cuprind material de împrumut. Aşa e cazul cu paginile privitoare la mediul fizic. Dar chiar şi aci, autorul a ştiut să adaoge unele fapte particulare, bine observate. De pildă, a descris în chip caracteristic vînturile locale, relevînd foarte bine caracterul de *foehn* al „vîntului mare". Partea cea mai preţioasă a lucrării e însă cea etnografică, demografică şi economică. Mişcarea populaţiei, tipul, locuinţa, hrana, portul, obiceiurile şi industria etc., sînt studiate, descrise şi ilustrate în chipul cel mai bogat. Faţă de atîtea încercări fără spirit ştiinţific, monografia asupra Reşinarilor e o fericită excepţie şi cred că e vrednică a fi răsplătită prin o parte cît se va putea mare din premiul divizibil Adamachi" (*Ibidem*, p. 241). Despre această lucrare şi activitatea de monografist şi etnograf a lui Victor Păcală, numeroase date noi aduce Ion Drăgoescu, *Activitatea monografică a lui Victor Păcală*, în „Revista de etnografie şi folclor", 12(1967), nr. 3, p. 245 — 251 şi Cornelia Sabina Stroescu, în Iordan Datcu — C. S. Stroescu, *Dicţionarul folcloriştilor*, I. Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1979, p. 341.

https://biblioteca-digitala.ro

preocupărilor acestui cercetător, [cu atît mai remarcabil cu cît a lucrat într-un mediu străin dușmănos] care a dat atențiune[a cuvenită] și materialului de folclor literar.

Pentru ca o astfel de lucrare să fie posibilă în 1915, ea a trebuit să aibă lucrări anterioare pe linia preocupărilor folclorice. Într-adevăr, cine străbate periodicele noastre de la 1830 și pînă astăzi, constată că un imens material folcloric stă îngropat nu numai în principalele periodice, dar și în cele venind din cele mai îndepărtate unghere. Sînt cel puțin zece mii de periodice care trebuie să fie utilizate pentru a fi exact documentați asupra formelor de viață ale poporului român. Din domeniul manifestărilor și valorilor sufletești, cea dintîi îndatorire, cea dintîi cerință pe care trebuie s-o îndestuleze Consiliul Național de Cercetări Științifice, întrucît este vorba de viața sufletească a acestui popor, este inventarierea acestui bogat material. Pe lîngă necesitatea de a ne da seama de întinderea și diversitatea lui, două preocupări științifice, fără de care înțelegere exactă nu poate să fie, vor putea fi îndestulate. Întîi avînd material adunat timp de un secol și rînduit pe regiuni, dobîndim posibilitatea de a ne da seama de modificările întîmplate și de factorii care au contribuit la aceste modificări. Caracterul răspicat social al folclorului cere neapărat ca anchetele și materialul recent cîștigat să fie pus într-un [28] astfel de relațiuni încît să trecem de faza pur descriptivă și să intrăm în cea explicativă, aceea care explică modificările prin acțiunea treptată a feluriților factori determinanți. Numai în măsura în care ni se deschid posibilitățile înțelegerii cauzale putem vorbi de știință în înțelesul strict al cuvîntului.

Inventarierea materialului folcloric răspîndit în periodicele noastre este chemată să îndestuleze și o altă cerință științifică: aceea a geografiei formelor vieții poporane. Punctul acesta de vedere se impune astăzi în toate domeniile folclorice. Numai din coexistența răspîndirilor spațiale putem dobîndi temeiul pentru a descifra istoria vieții și plăsmuirilor poporane. De aceea, în ultimele decenii geografia lingvistică [a întregit] și-a lărgit orizontul și mijloacele de investigație prin geografia folclorică. Afară de acestea, paralel cu atlasele lingvistice avem și atlase folclorice. Amintesc aici însemnaa lucrare *Atlas der deutschen Volkskunde* publicat cu sprijinul comunității de știință (Deutsche Forschungsgemeinscheift). În materialul nostru folcloric se vorbește [29], adesea, de moară, bunăoară în amintita monografie a lui Păcală. Sînt părți în care mai dăinuiesc morile de vînt, în altele morile de apă, însă toate acestea, fără privirea morfologică a lucrurilor și fără încadrarea răspîndirii geografice, singura care poate să ne dea cheia [provenienței și a răspîndirii] succesiunii. Dar să deschidă cineva amintitul atlas folcloric la harta cu titlul Formele morii de vînt pentru măcinatul grăunțelor

[28] Așa în manuscris.
[29] Lectură nesigură.

https://biblioteca-digitala.ro

și va vedea cum morfologia și răspîndirea geografică [ajută la] devine temeiul pentru a putea descifra istoria lucrului studiat, care, la rîndul său, atîrnă de alte forme ale vieții sociale. Rezultă că inventarierea materialului nostru folcloric trebuie să fie făcută în așa chip încît să țină mereu seamă de morfologia aspectelor și răspîndirea lor geografică.

O atare bibliografie folclorică nu poate să fie făcută nici prin utilizarea studenților cutărui sau cutărui seminar. Experiența arătînd că datele [30] studenților sînt defectuoase. De asemenea nu poate să fie făcută nici de un bibliograf care înregistrează numai titlurile, fie chiar și acelea ale articolelor, pentru că, adesea, sub un titlu generic, se cuprind amănunte prețioase de altă natură, asupra cărora [specialistul] cercetătorul trebuie să fie informat sigur. Pentru o bibliografie a folclorului românesc astfel concepută, directiva și controlul trebuie să vină de la specialistul domeniului, care singur știe ce este de urmărit și cum trebuie să fie notat și rubricat, așa încît datele noastre să fie puse în concordanță cu cele îndeosebi admise astăzi. Și pentru că răspunderea trebuie să cadă numai asupra unei singure persoane, sînt de părere ca numai unul singur să fie însărcinat cu atare lucrare pe care s-o publice sub numele și răspunderea sa. Cel însărcinat cu asemenea lucrare trebuie să aibă lucrări de muncă efectivă de bibliograf, căci nimic nu este mai primejdios decît diletantismul bibliografic.

Domeniul acesta al vieții poporului român are o expresie de o valoare documentară și circulatorie internațională în cîntecul nostru poporan. Pe lîngă răspîndirea în spațiu, aici este vorba de un factor deosebit : valoarea expresiei, care trebuie să țină sema de calitățile morfologice ale ei. În chipul acesta, geografia și istoria motivelor poporane devin un cadru pentru valorificarea lor estetică. Considerațiunile acestea arată că a doua mare problemă care se impune Consiliului Național de Cercetări Științifice este alcătuirea unui Corpus al poeziei poporane românești. Astăzi, cînd dreptul de viață al popoarelor își caută și un temei al valorilor create de acel popor, un Corpus al poeziei noastre poporane este un imperativ al vremii. Cu cît legăturile internaționale se înmulțesc, cu atît etnicul românesc își cere drepturile sale. Și cea dintîi chemare a Academiei Române este să le valorifice.

Îmi pot lua răspunderea unei atare lucrări, avînd la dispoziție pe cercetătorul bibliografic și apoi un cunoscător al literaturii slavilor de sud, apoi al folclorului rus și al celui neogrec. Pentru o astfel de lucrare, cercetătorul trebuie să folosească experiența străinilor și nu se cuvine să înceapă deodată lucrarea, ci să dea mai întîi cîteva exemple care să alcătuiască un temei de discuție pentru statornicirea tiparelor definitive. În privința aceasta, literatura italiană, franceză și germană oferă unele lucrări model, demne de luat în considerație. În ce chip folclorul literar național poate și trebuie să fie racordat cu cel internațional, se

[30] Lectură nesigură, manuscrisul deteriorat.

https://biblioteca-digitala.ro

poate vedea pentru baladă din culegerea lui John Meier, iar pentru basm din ediția basmelor fraților Grimm, îngrijită pentru paralele germanice și saxonice de J. Bolte, iar pentru cele slave de George Polivka. Firește, ediția definitivă sîrbă a lui Vuk Karagici și culegerile neogrecești [31] a lui Politis vor trebui să fie utilizate.

În chipul acesta, [Consiliul Național de Cercetări Științifice] Academia Română va fi contribuit să dea o lucrare hotărîtoare în ceea ce privește cunoașterea vieții noastre sufletești, iar străinii vor avea la îndemînă un material autentic pentru valorificarea [artistică] însușirile [32] creatoare ale acestui popor.

D. Caracostea
1945.II.2.

[31] Așa în textul manuscris.
[32] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

PERSONAJUL DOICA ȚIGANCĂ, ROABA GHERGHINA, ÎN „CÎNTECUL DESPRE MOARTEA LUI BRÂNCOVEANU"

I. IONESCU

Uciderea lui Constantin Brâncoveanu împreună cu cei patru fii ai săi și cu unchiul după soție, sfetnicul și vistiernicul Ianache Văcărescu, la 15 august 1714, la Constantinopol, în prezența sultanului, a marilor demnitari otomani și a corpului diplomatic prezent atunci în capitala Imperiului Otoman, a impresionat adînc poporul român din toate ținuturile locuite de el, ca și lumea creștină contemporană, cum rezultă din relatările consemnate în periodicele timpului respectiv [1].

Poporul își cinstește în istorie eroii și le cîntă virtuțile vitejești în cîntecele sale orale, și virtuțile lor sînt forțe morale mobilizatoare, iar ei sînt nemuritori, fiindcă și idealurile în slujba cărora au luptat și și-au jertfit viața lor sînt nemuritoare. Nu orice faptă sau întîmplare însă în istorie este reținută sau cîntată de popor, ci numai acelea care sînt încărcate de valori spirituale și pot transmite idei, sentimente și mesaje.

Cîntecul oral despre moartea lui Brâncoveanu pornește de la strictul adevăr istoric, dar poporul l-a interpretat într-un mod particular, care reflectă reacția creatorului față de actul povestit, aprecierea lui subiectivă, care este generatoare de artă. Cîntecul lui Brîncoveanu în literatura populară română, cum afirmă Adrian Fochi, „este o operă de artă, nu o rece relatare a unei crime inimaginabile" [2].

Prof. Dan Simonescu [3] arată că dintre cronicile rimate consacrate uciderilor domnilor și boierilor prin tăierea capului — în limba veche „discăpățînare" — cîntecul lui Constantin Brâncoveanu ocupă locul cel mai însemnat. Acest cîntec a fost însușit de popor, a fost prelucrat de el, și se găsește în numeroase culegeri de folclor pînă în zilele noastre ca baladă populară. Anumite părți din cîntec, ca începutul și sfîrșitul, în care autorul anonim prezintă conflictul sau „pricina" dintre Constantin Brâncoveanu și sultanul Ahmed al III-lea ca pe o „poveste minunată" din care oamenii ar putea trage învățătură despre „lumea trecătoare, înșelătoare și mai mult amăgitoare", au trecut și dincolo de baladă în alte specii folclorice, în „vicleim", adică în teatrul religios popular,

[1] Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin vodă Brîncoveanu*, București, 1969, p. 302 — 304; Eugen Greuceanu, *Periodice europene despre martiriul lui Constantin Brîncoveanu*, în „Biserica Ortodoxă Română", CIV (1986), 7 — 8, p. 140 — 143.

[2] Adrian Fochi, *Valori ale culturii populare românești*, vol. II, București, 1988, p. 225.

[3] Dan Simonescu, *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII — XVIII)*, București, 1967, p. 55 — 68.

REF, tom 37, nr. 3, p. 277—283, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

întîlnit la minerii din Baia Mare, de pe Valea Lăpușului, din Cavnic și Băiuț : *Joc cu Constantinul din istoria românilor, Cîntare și verș la Costantin* [4], și în alte colinde, întîlnite în Moldova [5].

Cîntecul despre moartea lui Constantin Brâncoveanu, exprimat în cele mai multe cazuri aproape în aceleași versuri, s-a păstrat în nouă manuscrise cunoscute pînă acum, descrise și analizate de Dan Simonescu [6]. Începînd în forma colindei populare, acțiunea Cîntecului sau a baladei respective narează întocmai momentele dramei întîlnite la Del Chiaro și la Cronicarii munteni. Este consemnată mazilirea domnului, plecarea lui la Constantinopol și uciderea împreună cu fiii săi. Autorul anonim a urmărit să redea sub forma jurnalului oral în versuri populare cît mai fidel evenimentul istoric relatat în cronici, care a însîngerat atunci conștiința românească, să rețină atitudinea antiotomană, să reliefeze sublimul jertfei lui Brâncoveanu și a copiilor săi pentru dragostea lor față de țară și „legea creștinească", și să scoată o lecție de etică socială, cu aluzii critice pentru cei „ce sînt mai tari, domni și împărați mari, de vorbesc de avuție și să țin în semeție", ca și cînd ei nu ar fi muritori ca toți oamenii de rînd, „ca și cînd nu ar avea nici o moarte".

Adrian Fochi, care a făcut o analiză pertinentă *Cîntecului despre moartea lui Brâncoveanu*, arată că aceea ce a condus subiectul morții lui Brâncoveanu către artă, ca prim motiv virtual sau potențial, l-a constituit tragedia morții copilului celui mic al voievodului, care se îngrozește de moartea crudă a fraților săi și, știind ce-l așteaptă și pe el, a încercat să-și salveze viața făgăduind să-și schimbe credința, dar intervenția tatălui său, care și-a depășit durerea de părinte, îl încurajează să nu-și părăsească credința, ca să nu-și piardă sufletul, și copilul senin a acceptat moartea. Este un moment zguduitor, care a fost reținut ca real și ne-a fost transmis de însemnările solului polonez Stanislas Chometowski [7], de un martor ocular care a asistat la execuție, La Motraye, după care povestește abatele Prévost [8], iar cronicarul Ion Neculce povestește : „Atuncea cîndu-i tăia feciorii, au fost dzicînd unul să-l turcească, să nu-l taie, dar tată-său l-au îmbărbătat tare, să nu-și lase legea" [9]. Este momentul de maximă tensiune dramatică, subliniază Adrian Fochi, de la depășirea firească a spaimei, la înfruntarea bărbătească a celei mai crude necesități. Momentul atît de uman al slăbiciunii a fost învins și tînărul vlăstar domnesc a pășit cu deplină bărbăție în domeniul gloriei. Un asemenea moment nu putea rămîne nefructifi-

[4] Ion Mușlea, *„Cîntare și verș la Constantin". Sfîrșitul lui Brîncoveanu în repertoriul dramatic al minerilor români din nordul Transilvaniei*, în „Studii de istorie literară și folclor", 1961, p. 21 — 61. În „Cîntările" II, III și IV din *„Constantinul"* există unele precizări și amănunte și chiar un episod hotărîtor, luarea în „chezășie de către boieri" a lui Brîncoveanu, care nu figurează în variantele Cîntecului istoric, și care îndreptățesc să se admită că autorul a utilizat și o altă sursă de inspirație. Aceasta a putut fi Cronica lui Șincai, în care e reprodus sfîrșitul domniei lui Constantin Brîncoveanu Bălăceanu și Del Chiaro (*Ibidem*, p. 25).

[5] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, București, 1974, vol. II, p. 261 — 262.

[6] Dan Simonescu, *op. cit.*

[7] P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 144 — 145.

[8] Andrei Pippidi, *Constantin Brîncoveanu, personaj al abatelui Prévost*, în „Studii de literatură universală", 16, 1970, p. 179.

[9] Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*. Ediția Gabriel Ștrempel, București, 1982, p. 648.

https://biblioteca-digitala.ro

cat în artă, nu putea fi trecut cu vederea; tot zbuciumul conștiinței omenești nu se putea pierde și cheltui în zadar. Și atunci, în acest moment esențial, a crescut din sîngele coconului domnesc floarea roșie dar veșnică a artei. Creatorul nostru popular a aflat în rezerva universală de *topoi* exact pe acela care trebuia pentru a pune în lumină valoarea eternă a omului, marea sfîșiere a conștiinței, dar și imensa capacitate a omului de a transforma o nefericire într-o apoteoză. Este un moment de seamă al creației noastre orale, care-și găsește o paralelă faimoasă numai în demna și solemna seninătate din *Miorița* [10].

Este de remarcat importanța pe care o prezintă pe linia artei populare orale prezența într-un număr mare de variante din zona sud-dunăreană, din părțile Romanațului, a unui episod în plus legat de momentul morții tînărului vlăstar domnesc. Atunci cînd îi vine rîndul să fie dat morții, doica sa, țiganca Gherghina, îl ascunde și îi substituie propriul ei copil, din devotament față de părintele nefericit, dar și pentru a nu se pierde „sămînța" Domnilor Țării Românești [11].

Da' Ghierghina țiganca,/Care zlujnică mi-o-avea,/Fecioraşu că-i lua,/P-al ei nainte mi-l da/Și p-al lui că-l ascundea,/Sub rochiță mi-l vîra · · ·/Așa din gură striga :/— Decît ar plînge o lume,/Mai bine-o singură mumă,/Puținică usturîme/Și la urmă, pace bună! · · ·/Fecioraşu i-l lua,/Căpățîna i-o tăia,/Capu pîn curte șădea,/Trupu prin curte-mi umbla,/Capu la buștean șădea/Trupu prin curte-mi umbla,/Dă ță mai mare groaza/ [12]

Într-o altă variantă din aceeași colecție, copilul încearcă să se salveze ascunzîndu-se după doica sa, dar călăul îl descoperă și îl ucide la rînd după ceilalți frați ai lui, imediat înaintea tatălui [13]. Episodul doicii apare pentru prima dată în culegerea lui Nicolae Păsculescu [14], a doua oară apare în colecția lui Mihail C. Gregorian [15], a treia și a patra dată în culegerea lui Al. I. Amzulescu, citată, și a cincea și ultima oară în culegerea Angelei Dumitrescu [16].

Din punct de vedere tipologic, menționează Adrian Fochi, se poate vorbi despre două structuri diferite ale *Cîntecului despre moartea lui Brâncoveanu*, care cuprinde prezența sau absența acestui episod. În continuarea efortului permanent de creație folclorică s-a căutat o soluție artistică și mai elocventă, s-a căutat o situație cu adevărat limită, și a fost soluția cu episodul doicii devotate [17].

Ne emoționează actul de dăruire din partea roabei țigănci, ca o mamă să-și sacrifice propriul său copil spre a salva viața altuia. Și este atît de neobișnuit, afirmă Adrian Fochi, încît nu apare ca motiv literar sau poetic în nici unul din marile cataloage internaționale elaborate pînă

[10] Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 226.

[11] *Ibidem*

[12] Al. I. Amzulescu, *Cîntece bătrînești*, București, 1974, p. 496 — 497 — cules de Al. I. Amzulescu și O. Birlea de la Gh. Pitulice, Corabia — Olt, 19-VI-1957.

[13] *Ibidem*, p. 507 — 508.

[14] Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească*, București, 1910.

[15] Mihail C. Gregorian, *Folclor din Oltenia de sud* (I), în „Ethnos" 1 (1941 — 1942), fasc. 2, p. 186 — 191, reprodus în „Folclor din Oltenia și Muntenia", București, 1967, vol. I, p. 509 — 513, cules de la Iordache Pătru Mirea, 70 de ani, com. Orlea, jud. Romanați.

[16] Angela Dumitrescu, *Balade românești*, Craiova, 1967, p. 161 — 165, cules tot de la Gh. Pitulice zis Oanță, în vîrstă de 70 de ani, din Corabia — Olt, 16. IV. 1966.

[17] Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 228.

https://biblioteca-digitala.ro

azi. Situația acestui motiv trebuie să ne preocupe, în primul rînd și pentru că este atît de neobișnuit, și, în al doilea rînd, pentru că îl întîlnim tocmai la noi, ca și pentru motivul că realizează un moment de intensă și adevărată artă. Dacă rostul artei este de a trezi sentimente alese și gînduri înălțătoare, atunci tocmai acest moment este cel care contribuie cel mai mult la crearea unei impresii artistice deosebite. Și nu este întîmplător, adaogă Adrian Fochi, nici faptul că această acțiune neobișnuită este pusă pe seama unei roabe, a unei persoane făcînd parte din categoria cea mai disprețuită a locuitorilor țării, în timp ce toți nobilii rafinați și educați nu numai că nu au schițat nici un gest pentru înlăturarea tragediei sau măcar pentru atenuarea ei, dar au pus-o ei înșiși la cale cu sînge rece și în mod deliberat. Se deschide aici, ca procedeu artistic, o antiteză puternică, în care singurul personaj care acționază în numele umanității este tocmai personajul cel mai lipsit de considerație și de respect. Pe lîngă opoziția dintre dragostea de mamă și devotamentul față de stăpîn, sîntem și în prezența opoziției dintre rob și stăpînii de robi, ceea ce încarcă pasajul cu semnificații din cele mai înalte, deoarece după grozăvia povestită rămînem totuși cu încredere în natura umană, cu o umbră de optimism cît privește perfectibilitatea morală a omului [18].

Acest motiv folcloric a suscitat interes din partea cercetătorilor folcloriști și etnografi și i s-a căutat o explicație. Cercetătoarea engleză Jean Ure din Edinburg considera în 1980 că acest pasaj ar fi fost compus spre a glorifica devotamentul roabei țigănci, fiind o tradiție a lăutarilor țigani [19]. Adrian Fochi afirmă că „nu este exclus să fie așa, dar aceasta nu scade cu nimic încărcătura emoțională și deci artistică a momentului" [20], și aduce o altă explicație, legată în istorie de omorîrea împăratului bizantin Mauricius, în anul 602 e.n., în urma uzurpării generalului său de la limesul nord-dunărean al imperiului, Focas, exemplu adus în discuție și de cercetătoarea Jean Ure, semnalat mai înainte de istoricul englez Edward Gibbon [21].

Se relatează că oamenii însărcinați să-l omoare pe împăratul Mauricius au fost trimiși și la Calcedon unde se refugiase cu toată familia sa în sanctuarul unei biserici și l-au tîrît afară împreună cu cinci fii ai săi, care au fost asasinați pe rînd, sub ochii îngroziți ai tatălui lor. La fiecare lovitură pe care o simțea în inimă, el găsea puterea de a repeta un strigăt smerit: „Tu ești drept, o, Doamne, și judecățile tale sînt drepte". Pînă în ultimele clipe, legămîntul său de adevăr și dreptate s-a dovedit atît de puternic, încît a avut tăria să dezvăluie soldaților comportarea cucernică de înșelătorie a unei doici, care oferise propriul ei copil în locul pruncului imperial. Scena tragică s-a încheiat cu execuția împăratului însuși, în al douăzecilea an al domniei sale și în al șaizeci și treilea al vîrstei [22].

[18] *Ibidem*, p. 226 — 227.

[19] Jean Ure, *The circumstances of the renewal of a historical legend in the Balkans. The story of the execution of a princely family in Constantinople as a historical motif*, apud, Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 227, 237.

[20] Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 227.

[21] Edward Gibbon, *Istoria declinului și a prăbușirii imperiului roman*, București, 1976), vol. III, p. 34.

[22] Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 228 — 229.

https://biblioteca-digitala.ro

Evenimentul respectiv a fost consemnat în sec. al VII-lea de istoricul contemporan Teophilact Simocatta, care, între 610 și 641 a scris cronica anilor 582 — 602. O altă mărturie contemporană o aduce *Chronicon Paschale*, care cuprinde istoria de la facerea lumii pînă la anul 628 e.n. În continuare a fost reținut de istoricii Teofores Confesor (+ 818), de Cedrenos (mort după 1057), de Zonaras în secolul al XII-lea, și de alți istorici [23].

Sîntem îndreptățiți să credem, afirmă Adrian Fochi, că narațiunea despre moartea crîncenă a împăratului Mauricius a rămas multă vreme vie în memoria oamenilor, impresionînd prin cele două laturi psihologice pe care le vehiculează : sălbăticia nemaipomenită a lui Focas și stoicismul și smerenia, precum și devotamentul unei doici, iar faima acestei întîmplări atît de sîngeroase și neobișnuite a depășit hotarele statului bizantin și s-a răspîndit pe spații mai largi, ajungînd și pe teritoriul țării noastre prin intermediul cronografelor, care au circulat la noi în decursul sec. al XVIII-lea. Adrian Fochi consideră ca posibilă ipoteză de lucru ideea despre pătrunderea motivului doicii devotate în folclorul românesc pe cale cărturărească. Creatorului român, recunoscut în general iliterat, i-ar fi ajuns subiectul respectiv „la ureche în românește" și astfel i-a venit în minte ideea de a contamina personajele, mai ales că existau și unele detalii similare și în alte puncte ale narațiunii. Serviciul de transmitere l-ar fi îndeplinit deci cronografele[24].

La o analiză mai atentă, este greu de acceptat ipoteza formulată de Adrian Fochi, a originii „pe cale cărturărească" a motivului respectiv folcloric. Ținînd seama că acest motiv astăzi face parte din cercetarea folcloriștilor și etnografilor atît români cît și streini, vom căuta să examinăm această temă de literatură populară română.

Este de reținut de la început, cum a arătat Adrian Fochi, că avem de a face, din punctul de vedere tipologic, cu două structuri epice diferite ale *Cîntecului despre moartea lui Brâncoveanu*, datorită prezenței sau absenței episodului eroinei Gherghina. Acest episod este întîlnit numai în variantele cîntecului cules din Oltenia, din părțile sud-dunărene, din localitățile, adăogăm noi, din jurul comunei Brâncoveni, adică de pe domenii care au aparținut în trecut voievodului Brâncoveanu, și acest fapt este important de reținut în primul rînd. Însăși acțiunea subiectului Cîntecului cules din această parte de țară diferă în parte de acțiunea cronicii rimate, de origine cronicărească.

Cîntărețul din părțile oltene sud-dunărene plasează acțiunea Cîntecului pornind de la Dunăre, din părțile sale.

Voievodul călătorește într-un caic minunat pe Dunăre și pe mare spre Țarigrad : *Și cu Aga Bălăceanul/Cel mai voinicel sărmanul,/Cu trei copii ce-i avea,/Cu Gherghina țiganca,/Care le purta grija/Cu zahăr și cu cafea . . .* [25]

Ajungînd la Țarigrad aprind rogojini, după obiceiul supușilor sultanului, pentru a atrage atenția că se înfățișează cu plîngeri. Astfel împă-

[23] *Ibidem*, p. 229 — 230.
[24] *Ibidem*, p. 230 — 231.
[25] Nicolae Păsculescu, *op. cit.*, p. 192, la Gheorghe Vrabie, *Balada populară română*, București, 1966, p. 316.

https://biblioteca-digitala.ro

ratul ia cunoștință că Brâncoveanu a sosit în capitala turcească : *Șapte rogojini lua,/Cu catran le cătrănea,/Sus pe catarg că le suia,/Perdaf de foc că le da,/Foc de trei părți le punea,/Vîlvă-n ceriu să ridica* [26].

Cîntărețul este strein de evenimentul istoric povestit în Cronica rimată și el recurge la un clișeu tradițional local, oltenesc, al rogojinii aprinse, comun eposului popular.

Sultanul poruncește ca Brâncoveanu să fie legat și-i cere țara, avuția și trecerea la legea turcească :

— Brâncovene, dumneata,/ . . . Bine-ai făcut d-ai venit,/Parcă eu ți-am poruncit ; /Nici cu gîndul n-am gîndit,/Așa bine să te-apuc!/ . . . Dăruiește-mi tu țara,/Țara și bogăția,/Care bei, mănînci din ea,/Și te dă în legea mea . . .

— Împărate,dumneata, /Nu-ți dăruiesc eu țara,/Țara și bogăția,/Care beau, mănînc din ea,/Fă cu mine ce-oi vrea,/Nu mă dau în legea ta/ [27]

Pentru că Brâncoveanu refuză cererea sultanului, capetele celor doi fii mai mari cad sub securea călăului. Uneori, pe al treilea copil îl salvează slujnica Gherghina, înlocuindu-l cu propriul ei fiu :

Sub fustă îl pitula,/P-al ei înainte-l da,/Să nu să piarză sămînța . . [28]

În cele din urmă, Brâncoveanu e jupuit de piele, iar trupul lui ciopîrțit e pus într-un coș și aruncat în mare. Trei zile marea arde în flăcări, primind jertfa voievodului martir. Rugăciunile soborului de preoți chemați de sultan potolesc focul miraculos, care l-a speriat pe sultan pentru nedreptatea și crima comisă [29]. Cîntecul sfîrșește astfel ca în basme în miraculos, spre deosebire de cronica rimată cu sfîrșitul parenetic, ceea ce indică o zonă cu real potențial de artă populară orală.

Motivul salvării copilului domnesc de către doica lui, roaba țigancă Gherghina, aparține variantelor sud-dunărene din părțile Romanațului, locuri legate de originea paternă a lui Constantin Brâncoveanu. Străbunicul său David, care a avut ca fiu pe Preda, iar acesta pe Papa, tatăl lui Constantin Brâncoveanu, era din Brâncoveni, moșie părintească, de unde și patronimul de Brâncoveanu.

În copilăria lui Constantin Brâncoveanu a avut loc o mare tragedie. În dimineața zilei de 15 februarie 1655, în timpul răscoalei seimenilor și a dorobanților din București, a fost ucis, printre alți boieri, și Papa Brâncoveanu, în casele sale de la poalele dealului actualei Patriarhii. Fiul său, pruncul Constantin, în vîrstă de un an, a scăpat cu viață, datorită devotamentului unei slujnice de la curte, care a dat în loc un copilaș de țigan, adică propriul ei copilaș.

Informația se păstrează de la principele Gheorghe Rákóczi al II-lea, care, la 12 martie 1655, scria de la Cluj mamei sale, Suzana Lovantffy, că „voievodul din Țara Românească este la locul său, dar s-a făcut nemaipomenită vărsare de sînge ; dărăbanii seimeni nu s-au milostivit nici de boieroaicele însărcinate, nici de copiii nevinovați, au ucis nenumărați boieri ; sărmanul domn Sava și Preda [30] și-au răscumpărat

[26] *Ibidem*, la Gheorghe Vrabie, *op. cit.*, p. 317.
[27] *Ibidem*
[28] *Ibidem*
[29] Al. I. Amzulescu, *Cîntecul epic eroic*, București, Editura Academiei, 1981, p. 159.
[30] bunicul lui Constantin Brîncoveanu

https://biblioteca-digitala.ro

viața cu mulți bani; i-au omorît fiul [31]; i-a rămas un nepoțel de la fiu[32], în locul acestuia slugile au dat un copilaș de țigan, așa i-au scăpat viața; urît lucru, mulți boieri au fugit încoace" [33].

Răscoala a durat cinci luni. În acel timp, pruncul Constantin, salvat cu viață, împreună cu doica lui și cu mama lui s-au refugiat din fața urgiei la moșia din Brâncoveni unde a fost adăpostit și ocrotit printre robii de la curte, care au cunoscut cele petrecute și le-au transmis oral. Doica Gherghina, personajul cîntecului, care salvează de la moarte pruncul cel mic al lui Brâncoveanu la Constantinopol, în realitate va fi fost doica ce salvase de la moarte pe pruncul de odinioară, Constantin Brâncoveanu.

În plus, se mai adaugă un fapt istoric. În 1712, Constantin Brâncoveanu a sfătuit pe fiul său mai mare, tot Constantin, să așeze o cruce de piatră în locul celei de lemn pe locul unde fusese ucis tatăl său, Papa. Crucea mare de piatră cu inscripția evenimentului narat și ornată a fost încastrată în zidul de la intrare al casei și a dăinuit pînă nu de mult la poalele dealului Patriarhiei, unde Constantin Șerban (1654 — 1658), drept recunoștință pentru biruința împotriva seimenilor, a ridicat în timpul domniei lui mănăstirea cu hramul Sfinții Constantin și Elena, transformată în 1668, în timpul lui Leon vodă (1664 — 1669), în catedrala Mitropoliei Țării Românești, devenită din 1925 catedrala patriarhală [34].

Prin inscripția ei votivă, crucea a păstrat în memoria posterității tragedia Brâncovenilor din 15 februarie 1655.

Motivul folcloric al cîntecului din părțile Romanațului, salvarea pruncului domnesc de către roaba doică, țiganca Gherghina, are o bază reală istorică, transmisă și păstrată pînă astăzi, cum a intuit Jean Ure, ca o tradiție a lăutarilor țigani, care au ținut să glorifice „devotamentul roabei țigănci".

Substituirea de personaje, copilul salvat în locul tatălui prunc odinioară salvat, este o licență poetică, și justifică explicarea pe care o aducem noi a pătrunderii motivului doicii devotate în folclorul românesc, ca pornind de la o realitate istorică românească, transmisă prin tradiție și intrată în cîntec, și nu venită din afară, din lumea Bizanțului „pe cale cărturărească".

Făcînd o comparație între cele două structuri epice diferite ale *Cîntecului despre moartea lui Brâncoveanu*, cel legat de cronica rimată și cel venit din părțile sud-dunărene ale Romanațului din Oltenia, cu cel din urmă rămînem mai mult în domeniul artei populare, care a știut să creeze și să contureze caractere mult mai puternice, să dinamizeze dialogul, conflictul și antitezele, să comunice nobile sentimente și mesajul de înalt umanism, de patriotism și eroism moral, care înfruntă cu seninătatea *Mioriței* moartea pentru lege și țară.

[31] tatăl lui Constantin Brîncoveanu
[32] Constantin Brîncoveanu
[33] Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. X, București, 1938, p. 287.
[34] Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 128, nota 4.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

FOLCLORIȘTI LA ACADEMIA ROMÂNĂ: ARTUR GOROVEI *

ALEXANDRU DOBRE

Așa cum s-a arătat și în alte ocazii, istoria folcloristicii și etnografiei românești, perioada ei de cristalizare și dezvoltare din ultimul secol se întrepătrund aproape pînă la identificare cu istoria forului academic al țării. Contribuția Academiei Române la dezvoltarea rapidă și organică a cercetărilor în domeniul culturii populare este de primă importanță, astfel că, fără a releva, obiectiv și aprofundat, rolul Academiei în promovarea studiilor de etnografie și folclor, nu se poate scrie istoria disciplinei, o istorie care să emită pretenția abordării cuprinzătoare a fenomenului din ultimul veac [1].

Opera celor mai de seamă folcloriști ai noștri este legată nemijlocit de activitatea acestui așezămînt cultural-științific al țării. Am încercat să prezentăm această realitate de necontestat atunci cînd am analizat, din perspectiva amintită, opera și activitatea lui Simion Florea Marian, a lui Alexandru Odobescu, Ioan Bianu și a lui Tudor Pamfile.

Împlinirea (în 1989 — n.n.) a 125 de ani de la nașterea lui Artur Gorovei ne oferă din nou ocazia să argumentăm, cu date pe care le considerăm convingătoare, rolul Academiei Române în promovarea cercetărilor asupra culturii populare, în asigurarea cadrului corespunzător de manifestare a activității unora dintre cei mai de seamă reprezentanți ai folcloristicii românești.

O analiză din această perspectivă este cu atît mai necesară cu cît, în cele mai multe cazuri, din motive al căror substrat ne rămîne de neînțeles, activitatea folcloriștilor și etnografilor noștri sub cupola forului academic al țării, încurajarea și orientarea cercetărilor lor de către Academia Română, este trecută cu vederea.

Ori, așa cum s-a văzut în cazul lui Marian, Odobescu, Bianu și Tudor Pamfile, așa cum vom încerca să demonstrăm și în comunicarea de față, Academia Română a avut un rol decisiv în încurajarea activității acestor mari reprezentanți ai cercetărilor din domeniul culturii populare, rol care s-a exercitat prin integrarea lor într-un anume curent științific, prin crearea acelor condiții indispensabile desfășurării unor cercetări de interes major și valorificării rezultatelor la care au ajuns.

* Comunicare prezentată la ședința publică organizată de Comisia de folclor a Academiei Române la 21 aprilie 1989.

[1] Alexandru Dobre, *Academia Română promotoare a valorificării tezaurului spiritual al poporului nostru*, în „Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte", seria IV, tomul VIII, (1986), București, Editura Academiei, 1987, p. 39 — 44.

https://biblioteca-digitala.ro

Opera și activitatea lui Artur Gorovei sînt foarte bine cunoscute. Lucrările sale fundamentale au fost de curînd reeditate de Iordan Datcu în cele două volume de „Literatură populară".

Petru Ursachi a închinat o monografie revistei „Șezătoarea", iar sintezele lui Gheorghe Vrabie, Ovidiu Bîrlea și Iordan Datcu — Sabina Cornelia Stroescu acordă un spațiu larg operei folcloristice și etnografice a lui Artur Gorovei, pe măsura însemnătății acesteia în istoria disciplinei. A fost, de asemenea, publicată majoritatea corespondenței primite de Artur Gorovei sau cea expediată de el lui Ioan Bianu sau altor cărturari contemporani. În sfîrșit, o listă bibliografică aproape completă cu privire la și despre Artur Gorovei a fost întocmită de Iordan Datcu și publicată în unul din volumele operelor folcloristului din Fălticeni. Au fost puse, în acest fel, temeiurile și create condițiile necesare elaborării unei monografii cuprinzătoare consacrate operei și personalității lui Artur Gorovei.

Socotim necesară, ca o condiție indispensabilă pentru conturarea mai precisă a însemnătății operei și activității lui Gorovei, o privire, chiar și fugară, asupra prezenței lui Artur Gorovei la Academia Română. Cu atît mai mult cu cît, așa cum arătam, această latură a biografiei sale a fost ocolită pînă acum.

Pe lîngă noile adăugiri bibliografice, care, desigur, își au importanța lor pentru cunoașterea activității atît de bogate a acestui atît de energic cărturar, vom constata că, fără integrarea operei folcloristice a lui Gorovei în curentul științific promovat de Academia Română, întreaga lui activitate își pierde sensurile, devine de neexplicat și de neînțeles.

Activitatea academică a lui Artur Gorovei începe cu mult înainte ca acesta să fi pășit sub cupola înaltului așezămînt ca membru corespondent al Academiei Române.

În 1897, Artur Gorovei prezintă colecția sa de Cimilituri rugînd „Academia a le supune apreciării Secțiunii literare și, găsindu-le bune, să binevoiască a le da publicității" [*Anale* II, XIX (1896 — 1897), p. 209].

Secțiunea literară decide ca Ioan Sbiera să cerceteze manuscrisul. Raportul lui Ioan Sbiera este una dintre primele și cele mai autorizate și prestigioase aprecieri la adresa activității științifice a lui Artur Gorovei și aceasta va conta mult în cariera lui folcloristică.

„Subscrisul, notează academicianul Ioan Sbiera, însărcinat de către Secțiunea literară în întrunirea ei din 31 martie 1897 s.v. cu examinarea valorii și a dispoziției materiei din acest specimen, recunoaște autorului colecțiunii un deosebit merit și, avînd în vedere însemnătatea cea mare, ce o are literatura poporană în genere pentru cunoașterea și pătrunderea vieței intelectuale a unui popor și considerînd că cimiliturile în special ne arată mijloacele prin care s-a întreținut și s-a cultivat la vatra părintească agerimea minții, precum și spiritul șăgalnic al tinerimii, face respectuoasa propunere ca Secțiunea literară să binevoiască a recomanda Academiei publicarea pe spesele sale a acestei colecțiuni . . . " (*Ibidem*, p. 211).

Academia aprobă raportul lui Sbiera și propunerea Secțiunii literare și, în anul următor, va tipări colecția lui Artur Gorovei.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu o asemenea carte de vizită, Artur Gorovei și colecția sa de ghicitori vor face o frumoasă carieră în folcloristica românească.

Cimilîturile românilor devine o lucrare de referință în folcloristica românească, deschizînd drumul altor lucrări pe această temă, ceea ce va duce, în cele din urmă, la mai buna cunoaștere a genului. Este important să reamintim că, ceea ce se va publica de acum înainte, se va face cu trimitere, în primul rînd, la această lucrare a lui Gorovei. Și tot de reținut este și faptul că, în procesul de adîncire a cunoașterii genului, de perfecționare a metodologiei de culegere și valorificare și de rezolvare a atît de spinoasei probleme a clasificării, punctul de pornire îl constituie tot lucrarea lui Artur Gorovei. Atrăgînd atenția că toate acestea au loc sub cupola Academiei Române vom înțelege mai bine sensurile și contextul în care evoluează lucrurile.

Despre volumul lui Tudor Pamfile cu același subiect, prezentat, în 1908, Academiei pentru publicare, Ioan Bianu menționa: „Cimilîturile d-lui T. Pamfile, folcloristul autor al *Jocurilor de copii*, publicate de Academie în *Anale*, sunt o contribuțiune la colecționarea d-lui Artur Gorovei. Completarea proprie a d-lui Pamfile consistă în cele 233 cimilîturi inedite, deoarece cele 897, care se mai adaog, sînt numai reproduceri din diferite colecțiuni ale altora. D-l raportor este de părere a se publica din lucrarea în chestiune numai interesanta ei introducere și partea inedită, care prin urmare lipsește din colecțiunea d-lui Gorovei", [*Anale*, II, XXX (1907 — 1908), p. 214). „Academia, spunea Ioan Bianu, a publicat la 1898 o lucrare generală despre *Cimilîturi*, întocmită de d-l Artur Gorovei. Ceilalți culegători sînt deci chemați să adune materiale, cari să completeze culegerea d-lui Gorovei, pînă cînd aceste completări vor fi atît de bogate, încît să facă necesară o nouă organizare sistematică a întregului material" (*Idem*, p. 215).

Un moment important atît pentru fixarea locului și valorii colecției lui Artur Gorovei în folcloristica română, cît și pentru clarificarea unor probleme de ordin teoretic și metodologic asupra ghicitorii, îl constituie cele două studii ale lui Georgie Pascu, *Despre cimilîturi, studiu filologic și folkloric*, publicate în „Memoriile Secțiunii literare", volumul pe anul academic 1910 — 1911.

Aprecierile, nu peste tot favorabile, ale lui Georgie Pascu sînt valabile și astăzi și au fost reluate întocmai de toți cei ce s-au ocupat de acest volum al lui Gorovei, din păcate nefăcîndu-se, cel mai adesea, și trimiterile bibliografice corespunzătoare.

Cariera academică propriu-zisă a lui Artur Gorovei începe, de fapt, cu un prim eșec.

După cum ne este tuturor cunoscut, anul 1908 marchează un moment însemnat pentru istoria folcloristicii și etnografiei românești. La propunerea lui Ioan Bianu se decide începerea publicării colecției „Din viața poporului român". Apreciindu-i meritele deja recunoscute, și, în mod sigur, gîndindu-se și la perspectivele realizării programului de valorificare a culturii populare românești prin amintita colecție, Ioan Bianu susține candidatura lui Artur Gorovei pentru unul din posturile vacante de membru corespondent al Academiei Române, la Secțiunea literară.

https://biblioteca-digitala.ro

Candidatura susținută de Ioan Bianu nu întrunește însă și adeziunea membrilor Secțiunii literare care preferă alegerea lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, Simion Mehedinți și Ilie Bărbulescu.

Dar, după cum știm, Ioan Bianu nu era omul care să renunțe chiar atît de ușor. Poziția sa de frunte în ierarhia academică, prestigiul incontestabil de care se bucura, precum și activitatea atît de bogată, diversă și folositoare pe care Artur Gorovei o desfășura în cîmpul istoriei literare, al istoriografiei, al folcloristicii și etnografiei și impresionanta sa activitate publicistică, determină o nouă încercare de a-i da lui Artur Gorovei recunoașterea și consacrarea meritate, de această dată încununată de succes.

Evenimentul are loc în sesiunea anului academic 1914 — 1915. Procesul verbal al ședinței Secțiunii literare din 27 mai (9 iunie) 1915 consemnează, la un moment dat: „Pentru două locuri de membri corespondenți români, rămase vacante prin încetarea din viață a lui Pompiliu Eliade și prin alegerea ca membru activ a d-lui S. Mehedinți, Secțiunea, în unanimitate decide a propune pe d-nii Artur Gorovei și Al. Tzigara-Samurcaș. D-nii I. Bianu și Duiliu Zamfirescu vor prezenta expunerea titlurilor pe cari se întemeiază propunerea fiecăruia" [*Anale*, II, XXXVII (1914 — 1915) p. 223].

Decizia Secțiunii literare este adusă la cunoștința plenului în ziua următoare, 28 mai/10 iunie, cînd se hotărăște „a se pune la ordinea zilei în ședința de astăzi alegerea d-lor Gorovei și Tzigara-Samurcaș" (*Ibidem*, p. 197).

Expunerea lui Ioan Bianu pe marginea activității științifice și publicistice a lui Artur Gorovei este deosebit de prețioasă atît pentru aprecierile la adresa candidatului cît și pentru fixarea locului operei acestuia în istoria folcloristicii și etnografiei românești.

„După marele Alecsandri, își începe Ioan Bianu recomandarea, care a descoperit și a arătat lumii române și străine bogăția de frumuseți a poeziei noastre populare, cîțiva cărturari convinși au urmat îndemnului dat de poetul neamului și au adunat alte poezii, tradiții, obiceiuri, credințe, povești. În fruntea acestora a stat ani îndelungați neuitatul nostru coleg S. Fl. Marian. Puțin în urma lui, cu o stăruință rară și mai pe sus de orice laudă, s-a ținut d-l *Artur Gorovei* de la Fălticeni" (*Ibidem* p. 198).

Despre meritele lui Gorovei și ale revistei „Șezătoarea" Ioan Bianu spunea: „De aproape un pătrar de secol, de la 1892, dînsul publică acolo în Fălticeni revista „Șezătoarea" pentru literatură și tradițiuni poporale, luptînd și biruind tot felul de greutăți. Această revistă este cea mai bogată arhivă de folklor ce există la noi și poate sta cu cinste alături de multe din străinătate, unde asemenea publicații se fac de societăți organizate" (*Ibidem*).

Urmează apoi o enumerare a lucrărilor publicate de Gorovei pînă la acea dată: *Cimiliturile românilor* (1898), *O chestie de folclor* (1906), *Datinele noastre la naștere* (1909), *Zmei și zîne* (1909), *Datinele noastre la nunte* (1909), *Credințe și superstiții ale poporului român* (1914).

„D-l Gorovei, sintetizează Ioan Bianu într-o singură frază, nu este, numai un adunător de material din viața poporului, d-sa clasifică, alege, studiază acest material cu metodă și cu o stăruință neobosită" (*Ibidem* p. 199).

https://biblioteca-digitala.ro

În încheiere, Ioan Bianu consideră că „Pentru toată lunga și solida activitate atît de rodnică, pe care a îndeplinit-o singur, prin propriile sale mijloace, d-l A. Gorovei merita de mult să fie ales între membrii corespondenți ai Academiei" (*Ibidem*).

Adunarea Generală a Academiei votează, la 28 mai/10 iunie 1915, în unanimitate alegerea lui Artur Gorovei ca membru corespondent român al înaltului așezămînt, la Secțiunea literară. La vot au participat 23 de membri activi ai Academiei. Rezultatul: 23 votanți, 23 voturi exprimate, 23 pentru alegerea lui Artur Gorovei, nici o abținere, nici un vot împotrivă. Ceea ce spune îndestul.

După anunțarea votului, proclamarea oficială ca membru corespondent al Academiei și înștiințarea despre această înaltă cinstire, Artur Gorovei este sfătuit de Bianu să trimită președintelui Academiei o scrisoare protocolară de mulțumire. Iată pasajul din scrisoarea lui Ioan Bianu, publicată de altfel integral de Maria Luiza Ungureanu: „Cinstea o meritai demult; ai cîștigat drept la ea prin statornica dragoste și prin neîncetata muncă ce ai depus — dimpreună cu alte sacrificii — ca să contribui la cunoașterea tot mai largă și mai adîncă a sufletului poporului nostru — cea mai mare bogăție a neamului, cea mai solidă piatră de temelie pe care se va înălța — sînt sigur — cultura viitoare a nației noastre" [2].

Și acum pasajul cu pricina: „Se cuvine acuma — îl sfătuia Bianu — să scrii o scrisoare de mulțumire Academiei, adresînd-o d-lui Președinte al Academiei Române, București. În scrisoare vei mulțumi pentru onoarea ce ți s-a făcut, că aceasta este o dulce răsplată a străduinței ce ți-ai dat, ca să aduni din popor manifestările lui sufletești cu dorul de a contribui la luminarea psihologiei lui. În viitor — făgăduiala — vei continua etc., etc." [3].

Asemenea scrisori de mulțumire și făgăduieli erau un lucru obișnuit, în primul rînd ca o chestiune elementară de civilizație. Din fericire, nu toate conțineau doar obișnuitele fraze protocolare. Multe dintre ele sînt adevărate profesiuni de credință, cu o valoare documentară și literară indiscutabilă. Între acestea se numără și cea a lui Artur Gorovei expediată la 8 iunie 1915 st. n. din Fălticeni. Fiind mai puțin cunoscută și pentru a da putința unei imagini autentice a momentului trăit de Gorovei o reproducem în întregime:

„Domnului președinte al Academiei Române
București

Adînc mișcat de cinstea deosebită ce mi s-a făcut, de Secțiunea literară a Academiei Române, alegîndu-mă membru corespondent al ei, îmi permit a vă ruga să binevoiți a împărtăși colegilor mei, în mijlocul cărora mă simt așa de mîndru, mulțumirile mele cele mai călduroase.

Dacă munca îndelungată și stăruitoare ce am pus, pentru adunarea și orînduirea materialului nostru de folklor, și din care mi-am făcut o țintă a vieții, a fost așa de larg răsplătită, de către cei chemați să o aprecieze, cinstea de a fi membru corespondent al Academiei Române este, pentru mine, un nou și puternic îndemn ca să-mi jertfesc și res-

[2] Maria Luiza Ungureanu, *Scrisori către Artur Gorovei*. Ediție îngrijită și introducere de . . . , București, Editura Minerva, 1970, p. 39.
[3] *Idem*.

https://biblioteca-digitala.ro

tul zilelor, pe cît mă va îngădui bunul Dumnezeu să mai pot munci, tot în cercetarea acestui preţios material, ca să pot contribui la cunoaşterea tot mai largă şi mai adîncă a sufletului poporului nostru, cea mai mare bogăţie a neamului, cea mai neclintită piatră de temelie pe care se va înălţa cultura viitoare a patriei noastre". [*Arh. Acad.*, Dos. A-7, 1915, fila 17.; *Anale*, II, XXXVIII (1915 — 1916), p. 4].

Un moment semnificativ în cariera academică a lui Artur Gorovei îl constituie trecerea sa din rîndul membrilor corespondenţi în acela al membrilor de onoare ai Academiei Române. Am prezentat acest episod în detaliu într-un număr al revistei noastre astfel că nu vom insista [4]. Amintim numai că evenimentul a avut loc la 25 mai 1940.

Ca membru corespondent şi apoi membru de onoare al Academiei Române, Artur Gorovei a desfăşurat o activitate bogată, activitate care se concretizează în întocmirea de rapoarte despre lucrări în manuscris trimise Academiei pentru publicare, în susţinerea unor comunicări ştiinţifice pe marginea unor subiecte pline de interes din domeniul istoriei, al istoriei literare sau folcloristicii.

Frumoasă şi plină de învăţăminte este, de exemplu, notiţa prezentată de Gorovei, la 14 martie 1941, despre Theodor Stefanelli, fostul membru al Academiei Române.

De un interes aparte pentru mai buna cunoaştere a concepţiei folcloristice a lui Artur Gorovei ni se pare raportul pe care îl întocmeşte, în 1916, pe marginea manuscrisului, *Legende, tradiţii şi amintiri istorice*, volumul II, pe care C. Rădulescu-Codin îl trimisese Academiei pentru a fi publicat în colecţia „Din viaţa poporului român".

Să ne fie îngăduit să reproducem doar două pasaje din acest atît de interesant raport:

„Pentru ca o povestire să fie legendă sau tradiţie istorică, susţine Artur Gorovei, trebuie să fie legată de numele unui personaj istoric, al unei localităţi, al unui fapt istoric, sau al unor datine naţionale" [*Anale*, II, XXXVIII (1915 — 1916), p. 75]. Iar ceva mai departe, făcînd tot o consideraţie de natură teoretică, apreciază că: „Cele ce spun ţăranii, prin sate, despre lucrurile de astăzi, chiar cînd sînt în legătură cu personaje care au însemnătate în viaţa noastră socială, nu pot fi considerate ca legende istorice, cum vor putea fi peste cîţiva ani, cînd vremea va întinde vălul amintirii asupra faptelor întîmplate în zilele noastre" (*Ibidem*, p. 76).

Artur Gorovei primeşte un sprijin însemnat din partea Academiei Române, sprijin de ordin material şi moral.

Premiindu-i unele dintre lucrări, Academia Română îi recunoaşte valoarea muncii sale intelectuale, îi acordă girul său consacrînd-o, i-o răsplăteşte material.

La rîndul său, participînd la concursurile cu premii iniţiate de Academia Română, Artur Gorovei se integrează programului de cercetare al Academiei, îl sprijină şi îl concretizează în lucrări de ţinută ştiinţifică.

Între lucrările premiate amintim monografia *Ierotheiu, Episcopul Huşilor*, distinsă în 1932 cu premiul „At. Toncoviceanu", de 1.000 lei,

[4] Alexandru Dobre, *Artur Gorovei membru de onoare al Academiei Române*, în „Revista de etnografie şi folclor", 34(1989), nr. 1, p. 44.

https://biblioteca-digitala.ro

pe baza raportului întocmit de preotul istoric Nicolae M. Popescu și o altă monografie, *Folticeni. Cercetări istorice asupra orașului*, distinsă în 1936 cu premiul „Vasile Adamachi", de 5.000 lei, pe baza raportului lui Ion Nistor.

Activitatea cea mai însemnată a lui Artur Gorovei sub cupola forului Academic al țării se conturează în numărul mare al lucrărilor pe care le tipărește în publicațiile Academiei și în regia acesteia.

Sub egida Academiei Române, în publicațiile acesteia și cu cheltuiala Academiei, Artur Gorovei își tipărește aproape întreaga sa operă, toate lucrările sale de referință de fapt.

Iată lista lucrărilor lui Gorovei tipărite de Academia Română reprodusă oarecum la întîmplare și oricum nu în întregime:

— *Șerpele de casă.* Cercetări de folclor;
— *Popoarele balcanice în folclorul românesc*;
— *Legenda arborilor îmbrățișați.* Cercetări de folclor;
— *Ouăle de Paști.* Studiu de folclor;
— *„Șezătoarea". Povestea vieții unei reviste de folclor*;
— *M. Gaster și folclorul românesc*;
— *Elementul popular în literatura cultă*;
— *Contribuțiuni la biografia lui Constantin Stamati*;
— *Artistul Matei Millo*;
— *Contribuții la istoria literară*;
— *Ierotheiu, Episcopul Hușilor*;
— *Descîntecele românilor.* Studiu de folclor.

Relațiile lui Gorovei cu Academia Română se întind pe parcursul unei jumătăți de secol. În tot acest răstimp în mișcarea folcloristică românească sînt detectabile cîteva etape mai importante la a căror delimitare Academia a avut un rol important, decisiv chiar. Pentru evoluția concepției și activității de folclorist a lui Artur Gorovei, participarea sa la programele de cercetare în domeniul culturii populare, inițiate de Academia Română, a avut consecințe deosebit de importante, prima dintre ele fiind aceea că folcloristul nostru s-a adaptat cu o ușurință meritorie noilor evoluții și direcții pe care le-a sprijinit după putință.

De aceea, cercetarea operei lui Artur Gorovei nu poate fi făcută decît în strînsă corelație cu mișcarea de idei și cu programul de cercetare inițiat de Academia Română în toată această perioadă.

Am încercat, în scurta noastră comunicare, să schițăm doar acele repere ce ni s-au părut mai semnificative din activitatea lui Artur Gorovei la Academia Română.

Scopul acestor însemnări a fost, în primul rînd, acela de a aduce un omagiu activității merituoase a lui Artur Gorovei cu prilejul împlinirii a 125 de ani de la nașterea sa.

Am considerat că cea mai potrivită cale de a-i contura și omagia personalitatea este aceea de a-i restitui și integra opera în contextul real, în condițiile în care ea s-a manifestat.

Pentru că, așa cum am văzut, deși a trăit și a lucrat toată viața la Fălticeni, Artur Gorovei nu a fost un izolat, nu și-a desfășurat munca ca un singuratic, ci în cadrul unei mișcări științifice cu caracter național, cu o orientare unitară și cu girul de prestigiu pe care îl asigura Academia Română.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CONSIDERAȚII PRIVIND STUDIUL ETNOGRAFIC AL POPULAȚIEI DIN ROMÂNIA
(cu privire specială la rudari)

Dr. PUIA SILVIA IOSIPESCU

În unele lucrări de specialitate se consideră că „etnografia . . . studiază viața și cultura popoarelor de pe glob, originea, răspîndirea teritorială și legăturile lor reciproce pe tărîm cultural-istoric" [1]. Reiese faptul că etnografia are în atenție populația de pe întreg globul și desigur dintr-o regiune sau țară, care este cercetată dintr-un alt unghi de vedere comparativ cu alte științe. George Vâlsan aprecia că etnografia (alături de geografie, istorie și filologie) este o știință fundamentală care se pretează la cercetarea unei țări „și a neamurilor care o locuiesc". După geografie care studiază ambianța fizică în care trăiește un popor, cuprinzînd aici și ambianța omenească, „ar trebui să vie la rînd disciplina care studiază ființa poporului, în înfățișarea sa fizică și însușirile sale sufletești. Aceasta e etnografia. Etnografia e știința neamurilor și a varietăților de neamuri și prin aceasta se deosebește de Geografia umană, care nu poate ține seamă de omenire decît ca aglomerări în legătură cu pămîntul, iar de neamuri nu se ocupă decît întrucît ele aduc un aspect particular de aglomerare, sau raporturi noi între grupările omenești" [2].

Ștefan Pascu susține că „prima problemă însemnată din etnografie (este) aceea a populației" [3].

Nu se poate spune însă, că pînă în prezent, în etnografia românească s-a mers pe această linie. În cele cinci decenii care au trecut de cînd George Vâlsan vedea în etnografie „icoana grupărilor etnice" și știința care „descurcă originile lor și făgăduiește să afle legile după care evoluează aceste grupări" [4], etnografia românească a strîns multe informații referitoare la așezări, ocupații, meșteșuguri, locuință, gospodărie, obiceiuri etc., populația fiind considerată doar sub aspectul izvorului de informație. Chiar și în cadrul păstoritului, atenția a fost îndreptată asupra ocupației în sine sau asupra fenomenului transhumanței, iar lipsa corelării cu populația care a generat ocupația și fenomenul deplasării nu a dus totdeauna la concluziile cele mai fericite; așa se explică faptul că mulți oameni de știință streini și din păcate unii români, au greșit

[1] S. P. Tolstov, M. S. Levin, și N. N. Ceboksarov (1959), *Etnografia Continentelor*, p. 7. Editura Științifică și Enciclopedică. București.

[2] George Vâlsan (1927), *Menirea Etnografiei în România*, p. 32.

[3] Ștefan Pascu (1963), *Etnografia și Istorie*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1959 — 1961", p. 16.

[4] George Vâlsan (1927), *O știință nouă: Etnografia*, p. 11, Cluj.

REF, tom 37, nr. 3, p. 293—302, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

stabilind un nomadism la poporul român într-o anumită perioadă din istorie și ceva mai grav, de a considera poporul român drept un „venetic" în propria sa țară pe care o moștenește de veacuri. În ultima vreme, unii etnografi au surprins în lucrările lor unele aspecte referitoare la populație (R. Vuia, R. Vulcănescu, N. Dunăre, Georgeta Moraru-Popa) iar cu ocazia Anului Mondial al Populației, 1974, sfera preocupărilor s-a extins [5]. În cele ce urmează doresc să discut unele aspecte privind studiul etnografic al populației din România.

Problemele ce se desprind din studiul geografic și sociologic al populației și care ar putea să intereseze mai mult etnografia sînt : repartiția și densitatea populației, mișcarea naturală a populației, mobilitatea, structura social-economică [6].

Repartiția și densitatea populației într-un județ, zonă, țară, s-a făcut de-a lungul timpului în raport de condițiile și resursele economice, de condițiile social-istorice dar și în funcție de ocupațiile acelei populații, de limba vorbită, de credințe și obiceiuri, de structura etnică. În acest fel se explică unitatea poporului român în interiorul granițelor sale. Etnicul unește populația și contribuie la sporirea densității ei într-o regiune sau țară ; este o legitate care se verifică pentru fiecare popor în parte sau grupare etnică.

Se știe de asemeni, că mișcarea naturală a populației este generată în principal de factori economici și sociali, între care starea materială a indivizilor, obiceiurile locului etc.

Dinamica populației, deplasarea ei dictată de muncă în diferite etape ale istoriei, în ultima perioadă afluxul populației spre orașe, spre marile șantiere, interesează de asemeni etnografia. În deplasările dintr-o zonă în alta, de la sat la oraș, populația duce elemente tradiționale de viață materială și spirituală pe de o parte, iar pe de altă parte se încadrează într-o viață culturală nouă izvorîtă din ocupația diferită de cea din agricultură pentru o primă etapă, de relațiile interumane ce primesc valențe net superioare în funcție de posibilitățile de instruire. Cercetarea fenomenului nou de urbanizare a populației, chiar și pentru cea care se deplasează în cadrul pendulărilor zilnice la muncă, evidențiază transformări etnoculturale atît în gusturi, în comportament cît și în cadrul altor parametri. Faptul că sporul migratoriu constituie și în prezent o cale principală de creștere a populației urbane din România, îndreptățește necesitatea cercetării pentru care opinez.

Cercetarea migrației interne pentru lucru și îndeosebi a migrației definitive de la sat la oraș, s-ar putea realiza în mai multe moduri, demarînd cercetarea în satele în care se manifestă frecvent procesul de imigrare, sau în orașe, îndeosebi în cartierele noi, știind că populația recent sosită ocupă mai mult aceste zone rezidențiale. Metodele de anchetă vor putea fi din categoria celor mai noi (ancheta prin sondaj, metoda eșantionului etc), în timp ce alte fenomene etnografice se pot studia în continuare pe baza metodelor clasice. Deplasările definitive spre orașe, spre centrele industriale, sînt un proces cu caracter de legitate în condi-

[5] În cadrul Simpozionului „Aspecte și Tendințe ale Fenomenelor Demografice și Factorii care le influențează", București 22 — 23 ianuarie 1974.

[6] Ion Popovici (1971), *Geografia Economică a R.S.R.*, Centrul de multiplicare al Universității din București.

https://biblioteca-digitala.ro

țiile mecanizării continue a agriculturii și dezvoltării industriei [7]. Acest lucru prezintă mare interes pentru etnografie deoarece prin abordarea unor asemenea studii se poate constata situația etnoculturală a populației dintr-un cartier, dintr-un oraș, în urma procesului complex de transformări. Studiul s-ar putea extinde la nivelul unui județ și chiar al întregii țări. Pe baza rezultatelor obținute în urma anchetei de teren, se poate estima situația de perspectivă a culturii populare contemporane, știind că revoluția tehnico-științifică aduce prefaceri majore în rîndurile populației privind și credințele și obiceiurile. Pentru etapa viitoare ne interesează deopotrivă potențialul economic al țării și forța spirituală a poporului, ambele corelîndu-se în mod obiectiv.

Structura social-economică a populației este urmare a ocupațiilor ei, a schimbărilor profunde care au avut loc în economia națională a României, dezvoltării ramurilor industriei și agriculturii. Etnografia poate aduce contribuții valoroase în acest sens îmbinînd studiul etnoeconomic, respectiv studiul ocupațiilor, cu studiul populației în sens etnografic.

Demarînd o astfel de cercetare de teren în iulie 1973, la rudarii din Țara Oltului, am putut stabili o mare vechime în teritoriu a acestei populații. Extinzînd cercetarea rudarilor la nivelul întregii țări pe baza investigațiilor de cabinet și avînd în atenție unele lucrări despre rudari, emit ipoteza originii locale a rudarilor din țara noastră.

Există informații care apreciază că exploatarea și prelucrarea lemnului este una din cele mai vechi ocupații din țara noastră, mai veche decît creșterea animalelor și agricultura. Băștinașii acestor locuri nu puteau să practice mai întîi agricultura sau păstoritul deoarece pădurea ocupa 90% din teritoriul țării în preistorie [8]. I-a trebuit localnicului vreme îndelungată să se confrunte cu pădurea pînă să ajungă la poienele cu pășune pentru animale sau teren pentru agricultură. Sate cu numele: Poieniţa, Poiana, Poieni, Valea Poienii, Poienari, Laz, Lăzești, Lazuri, Rediu, Seaca, Seaca de Pădure, Secu, Securi, Curățele, Curături, Arșița, Arsa, Arsuri, Luminița, Luminișu, Arsura, Jariștea, Runcușor, Runcurel, Pojaru, etc. [9]. sînt răspîndite în toate județele țării, fără a mai considera și oronimele și hidronimele, și indică multiple practici de defrișarare a pădurii de-a lungul secolelor.

Pornind de la aspectul geografic-cartografic-istoric al țării, de la ocupația rudarilor (culesul fructelor de pădure și prelucrarea meșteșugărească a lemnului) și corelînd cu oiconimele care exprimă aceste ocupații (Blideşti-Alba, Rudeni și Rudeni-Argeș, Blidari-Bacău, Blidărești-Cluj, Blidari-Dîmboviţa, Blidari-Gorj, Ruda și Ruda-Brad, Hunedoara, Blidari-Maramureș, Rudina și Blidari-Mehedinți, Rudari-Olt, Rudești-Sălaj, Rudna-Timiș, Ruda Blidari și Lădești-Vîlcea, Blidari și Blidari-Vrancea, Blideiasa-Mureș) [10] discut vechimea lor pe tot cuprinsul României. În județul Hunedoara, oiconimul Ruda Brad lămurește numele general —rudari—dat acestei populații. Ruda este o „prăjină" sau „par", „drug",

[7] Ion Popovici, *lucr. cit.*

[8] S. Pașcovschi, D. Sburlan (1966), *Pădurile României*, p. 9, Editura Agro-Silvică, București.

[9] * * * (1972), *Județele României Socialiste*, Editura Politică, București.

[10] * * * (1972), lucr. cit.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1. — Rudari din Vișlișoara (Țara Oltului) împletind „corfe".

Fig. 2. — Rudăreasă la Scaunul de cuțitoaie Vișlișoara (Țara Oltului).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3. — Rudar la Scaunul de cuțitoaie Vișțișoara (Țara Oltului).

Fig. 4. — Rudar din Vișțișoara (Țara Oltului).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5. — Rudar din Cîrțișoara cu furcile la vîndut în Ucea de Sus.

Fig. 6. — Rudar din Avrig la scaunul de cuțitoaie (Țara Oltului).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7. — Rudăreasă din Ucea de Jos.

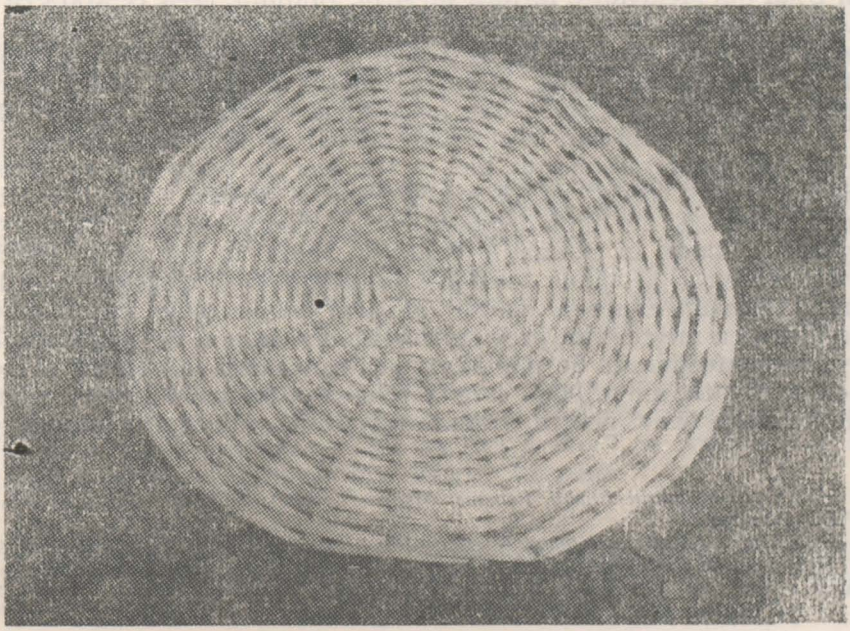

https://biblioteca-digitala.ro

de la sîrbescul „ruda", sau „oiște", „proțap" [11]. Faptul că același sat poartă numele Ruda Brad, arată că ruda, acea prăjină, se confecționa din brad sau alt lemn. Și în prezent, cînd discutăm despre prăjină ne gîndim că doar lemnul poate fi materia primă. Dacă ne referim și la celelalte trei explicații din *Dicționarul Limbii Române Moderne*, ce se dau pentru expresia ruda, și anume „par", „oiște", „proțap", stabilim că provenienta lor se referă tot la lemn și se știe că rudarii au confecționat unelte agricole, grape, juguri, diferite piese pentru car, printre care oiștii sau proțape și posibil chiar carul întreg. Iată ce ne informează și rudarul Jiga Ion (50 ani, Cîrțișoara-Sibiu). „Iară numele rudari (ne) vine de la obiectele de lemn, adică o rudă care este (o prăjină) între cai (folosită) pentru oprit(ul) (căruței), sau (de la) rudițe, (care) se folosesc la orice căruță de un cal; acele două lemne rotunde (de) care trage calul (și) cu ajutorul (cărora) se face oprirea căruței. Numele vine de la rudă fiindcă lucram și la lemnăria căruțelor". (1973). Faptul că din oiconimele citate mai sus 11 exprimă confecționarea blidelor de lemn iar 9 desemnează expresia „rudă", ne conduce spre realitatea unui trecut mai depărtat din țara noastră cînd băștinașul culegea fructe și alte produse alimentare din pădure și cînd și-a procurat prăjină de lemn pentru a se apăra de animalele sălbatece și de asemeni blidul de lemn în care-și strîngea hrana și care desigur era rudimentar scobit cu o piatră sau alt obiect contondent.

Menționez faptul că marele nostru istoric Nicolae Iorga a numit pe rudari sau blidari după meșteșugul lor: „Blidele se lucrau iarăși de meșteri anume, care-și alegeau o poiană din marii codri necurățiți încă și gătiau acolo, în căsuța sau bordeiul lor, la blide. Ei se ziceau blidari, și de aici vine cîte un nume ca Poiana Blidarului, care trăiește și pînă acum în Moldova. În Țara Românească sunt patru sate cu numele Blidari. Unul din Mehedinți, înrîurit de sîrbi, Blidnița, ceea ce arată că locul unde se făceau blidele se chema în Oltenia astfel: blidniță" [12]. Înrîurirea aceasta din limba sîrbă se verifică și în cazul numirii rudarilor cu apelativul de la sîrbescul „ruda". Pentru județul Mehedinți, Ion Ionescu de la Brad menționa în anul 1868: „Slătinicul și Blidarele, este un domeniu . . ." în care într-un trecut mai îndepărtat, blidarii mult mai numeroși își practicau meșteșugul lor. Și tot aici vorbește despre „Hotarul Blidarilor" care, corelat cu „domeniu", indică aceeași situație [13]. Dintotdeauna rudarii își zic după ocupația lor: rudari și băieși în Transilvania, lingurari și blidari în Oltenia și Moldova, rudari în Muntenia. Rudarilor din Orlat-Sibiu li se spune „corfari" de la împletitul corfelor (coșurilor)[14]. Rămîne să explic expresia „băieși" al cărui sens este mai puțin cunoscut în legătură cu meșteșugul prelucrării lemnului la această populație. Între obiectele confecționate de blidari, rudari sau băieși se numără și troaca-trocuța, covata, albia, baia, care se folosea și se mai folosește în gospodărie de către femei pentru frămîntatul pîinii, scăldatul copilului, spăla-

[11] * * * *Dicționarul Limbii Române Moderne* (1958), p. 728, Editura Academiei R. P.R., București.

[12] N. Iorga (1906), *Negoțul și Meșteșugurile în Țările Române*, p. 163, București.

[13] I. Ionescu de la Brad (1868), *Agricultura Română din județul Mehedinți*, p. 653, București.

[14] Ion Chelcea (1944), *Rudarii*, p. 76.

https://biblioteca-digitala.ro

rea rufelor, explicație confirmată și de informatori. Se corelează deci cu a scălda, a face baie. În *Dicționarul Limbii Române Moderne*, baie însemnează „îmbăiere", „scăldare", baie este „cada sau putina în care cineva se îmbăiază" [15]. La băieșii sau rudarii din Țara Oltului am întîlnit și o onomastică ce exprimă strînsa apropiere a acestei populații de pădure sau care explică ocupația lor: Pădureanu, Băieșu, Linguraru etc.

Toate faptele enumerate mai sus conduc spre a considera vechimea blidarilor, băieșilor sau rudarilor în țară. Ei constituie o grupare etnică mai puțin alterată de vicisitudinile istoriei datorită faptului că prin ocupațiile lor au fost strîns legați de pădure, așa cum am arătat, iar aceasta i-a ferit de ochii curioși ai streinilor. Este bine știut că de-a lungul întregii istorii a poporului român, marii comandanți de oști s-au temut de pădurile noastre, că în timpul năvălirilor pădurea a fost locul de refugiu pentru populația autohtonă, iar numeroasele lupte pentru apărare, de care este plină istoria neamului, s-au dat la adăpostul cadrului natural [16].

Dacă astfel stau lucrurile se pune întrebarea — cum se face că țiganii aduși în secolul al XIII-lea de tătari, cînd țara era plină de păduri (în sec. XVIII dețineau 65% din teritoriu) ale căror poteci tainice nu le cunoșteau decît băștinașii, au ajuns în asemenea păduri, au așteptat să treacă timp (fără să moară de foame) și să constate prezența bunătăților pădurii, a fructelor, ciupercilor, rădăcinilor și să prelucreze așa din senin lemnul (deoarece această populație nu a prelucrat niciodată lemnul). Această minoritate a fost constituită în triburi, nomade atunci. O parte s-au stabilit în satele românești, iar mai tîrziu unii și-au întemeiat pe alocuri așezări noi. Dar în ambele situații ei au avut un alt meșteșug decît cel al populației băștinașe prelucrînd fierul și metalele prețioase. Datorită condițiilor istorice ei au fost robi pe moșiile domnești, boierești sau mănăstirești.

Datorită faptului că pădurile în țara noastră au ocupat cea mai mare parte a teritoriului, și din acest motiv lemnul a fost ieftin cum bine se știe, înseși obiectele de lemn confecționate de blidari erau ieftine. Din acest motiv situația lor economică a fost totdeauna precară comparativ cu cea a agricultorilor și crescătorilor de animale cărora le furnizau produsele lor.

Legați de ocupațiile lor, rudarii, băieșii sau blidarii au practicat într-o perioadă ceva mai recentă, cînd pădurea cedase teren agriculturii și păstoritului, două categorii de deplasări:

1 — Deplasări pentru culesul fructelor, ciupercilor și pentru procurarea materiei prime, la distanțe mici, luînd în considerație faptul că ei și-au construit totdeauna așezările în directa vecinătate a pădurii.

2 — Deplasări pentru vînzarea produselor la distanțe mari. Un exemplu îl constituie băieșii din Cîrțișoara și alte așezări din Țara Oltului, care ajungeau cu produsele lor pînă în jurul Făgărașului, pînă la Mediaș, Sibiu, Alba Iulia, mergînd cu căruțele „în convoi" pe cîte una sau două săptămîni, la fel ca și moții din Munții Apuseni.

[15] * * * (1958), *lucr. cit.* p. 63.

[16] Silvia Iosipescu (1973), *Raportul dintre condițiile naturale și valorificarea resurselor cu aplicație la România*, Sesiunea de comunicări de la Facultatea de Geologie-Geografie, București.

https://biblioteca-digitala.ro

În prezent culesul fructelor de pădure și valorificarea lor prin centrele sătești din cadrul Întreprinderii Fruct-Export din România, exploatarea și prelucrarea industrială a lemnului în cele mai diverse produse astăzi, este o continuare a tradiției.

Prin stabilirea probabilă a originii române a rudarilor sau blidarilor, se poate vorbi în prezent de următoarele ocupații : culesul din natură, exploatarea și prelucrarea lemnului, păstoritul și agricultura. Sînt ocupațiile care, de-a lungul istoriei țării noastre, ne identifică drept un popor sedentar legat de pămîntul strămoșesc.

Unii cercetători au confundat rudarii, culegători din pădure și meșteșugari ai lemnului, cu o populație care a practicat într-o altă perioadă culegerea aurului din rîuri sau din „băile" de aur și cu țiganii. Trebuiește stabilit adevărul chiar dacă pe parcurs au avut loc căsătorii interetnice și gruparea rudarilor nu se mai prezintă pură. Pentru aceasta sînt necesare cercetări de teren în satele de pe lîngă rîurile cu fire de metal prețios, coroborarea acestora cu informații geografice, lingvistice, istorice, sociologice, economice. Cercetătorii care au confundat pe băieși cu alte categorii minoritare nu au luat în considerație teritoriul și informatorii, ignorînd observația directă și metoda anchetei, instrumente de bază în cercetarea științifică de teren.

https://biblioteca-digitala.ro

UN AMBASADOR LA SORBONA: PAUL H. STAHL

IORDAN DATCU

Paul H. Stahl (s-a născut în iunie 1925 la București) a avut șansa de a se afla, de la o vîrstă fragedă, în proximitatea unor sociologi, de a-i observa, pe cît putea face aceasta un copil, în exercițiul funcțiunii lor. A fost hotărîrea tatălui său, Henri H. Stahl, ca feciorul să participe, firește ca spectator, la campanii monografice ale Școlii sociologice de la București, cum au fost acelea de la Drăguș — cînd fiul „a luat primul contact cu o meserie în care, mult după aceea, va deveni maestru" (opinează, cu deplină obiectivitate, H. H. Stahl) —, Făgăraș, Șanț, Dioști ș.a. Participarea aceasta a copilului din acei ani la cercetări de antropologie socială nu dura o zi sau două: în 1939, spre exemplu, împreună cu Valer Butură și Ștefania Cristescu-Golopenția, a colindat sat de sat, mai bine de o lună de zile, prin Țara Oltului. Dacă, pentru moment, a reținut, cu privire la cercetare doar că este „pasionantă", în schimb a făcut constatări ce i se vor imprima pentru totdeauna: „țara frumoasă, viața tradițională puternică, iar ospitalitatea, cea dintotdeauna".

A făcut liceul (1936 — 1944) și facultatea (1944 — 1948) la București, teza de licență avînd titlul *Monografia sociologică și metoda statistică reprezentativă*. A făcut parte din ultima serie de studenți ai lui Dimitrie Gusti. Își desfășoară activitatea de cercetător, în țară, timp de aproape două decenii, între anii 1949 și 1953 la Centrul de cercetări psiho-medico-pedagogice, unde la început a fost șef al secției sociale, apoi director adjunct; între anii 1953 și 1963 la Institutul de istoria artei și, în fine, între anii 1963 și 1969 la Institutul de studii sud-est europene.

A făcut, uneori însoțit de prietenul său mai vîrstnic, distinsul etnograf Valer Butură, alteori de alți specialiști (coautori ai săi la o serie de studii ce le-a publicat în țară), numeroase și sistematice cercetări în varii zone etnografice ale țării. Împărtășește convingerea lui D. Gusti că sociologia nu se poate face în birou, ci pe baza unei nemijlocite, sistematice, neîntrerupte observări a terenului. Își însușește, de asemenea, altă idee directoare a școlii românești de sociologie: necesitatea cercetării în echipă. Sociologul, prin definiție, tinde spre sinteză, și de aceea trebuie să ia în seamă, să se sprijine pe cuceririle tuturor disciplinelor învecinate. Cu alte cuvinte, spune H. H. Stahl, opinie pe care o împărtășește și fiul său, sociologul trebuie să fie „om-orchestră". De la tatăl său a reținut, de asemenea, ideea că prin observarea aspectelor vii ale societății contemporane, sociologul face, implicit, arheologie socială, „faire l'histoire a rebours", după expresia lui Marc Bloch (*Les caractè-*

REF, tom 37, nr. 3, p. 303—314, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

res originaux de l'histoire rurale française, 1931). Sociologul, etnologul, etnograful trebuie să adauge cercetării directe de teren, cercetarea arhivistică, un model de cercetător de acest fel a fost, spune Paul H. Stahl, Georg Ludwig von Maurer.

Lucrările publicate de Paul H. Stahl în țară, între anii 1955 și 1969 au ca obiect arhitectura țărănească a zonelor Hunedoara, Ploiești, Dobrogea, Pitești, București, ceramica, arta populară, locuința țăranului român. Și-a asociat, în elaborarea acestor studii, de la caz la caz, specialiști ca Paul Petrescu, Anton Dâmboianu, Fl. Stănculescu, Adrian Gheorghiu, Barbu Slătineanu, Fl. Bobu Florescu. Împreună cu tatăl său a publicat studiul *Civilizația vechilor sate românești*. Dar s-a întîmplat și cu Paul H. Stahl, ca și cu atîția alții, să fie frustrat de posibilitatea de a-și da, în țară, întreaga măsură a potențialului său de om de știință, de a se exprima pe sine cît dorea și cît ar fi putut. De aceea a luat calea străinătății, cum aveau s-o facă după aceea etnografi ca Paul Petrescu, Paul Simionescu, Monica Brătulescu, Ion Taloș ș.a. Înăsprirea cenzurii, care i-a interzis apariția a 9 volume (3 au fost topite, 2 au fost distruse în faza de șpalturi iar altele 4 în manuscris), îl silește să se stabilească în Franța, unde, din anul 1969 desfășoară o prodigioasă activitate la École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, la Université René Descartes-Sorbona și la Laboratoire d'Anthropologie Sociale. La École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, ca director de studii, predă disciplina Etnologia Europei de Sud-Est, căreia îi adaugă, din anul 1985, o nouă direcție de studii : Antropologia juridică a societăților tradiționale europene. În cadrul primei direcții de studii, tratează teme ca : structurile sociale, sistemele de proprietate, arhitectura rurală, religia populară, romanitatea orientală, marile momente ale vieții : nașterea, nunta, înmormîntarea, opiniile unor călători străini despre zona cercetată. La cea de a doua direcție de studii, a examinat, pe parcursul a trei ani, vendeta în regiunile caucaziene, balcanice, italice, corsicane, scoțiene, la triburile germanice din Evul Mediu. Pentru viitor are în vedere un curs despre românii din spațiul carpato-danubian-pontic, dar și despre cei din vecinătatea acestui spațiu. Face, totodată, un curs și la Sorbona, în cadrul căruia, începînd din 1970, s-a ocupat de societățile sud-est europene, iar începînd din 1981, o dată cu pensionarea lui Marcel Maget (care se ocupa exclusiv de Franța), abordează o tematică mai largă : comunitățile de trib, de vale, de sat, de familie. Înmulțirea numărului de studenți conduce la crearea, în 1986, a unei „option Europe-sociologie et ethnologie", la care participă regulat peste 50 de studenți, vreo 35 dintre ei făcînd cu profesorul Paul H. Stahl un doctorat. Acesta ține, destul de des, conferințe și uneori cursuri la universități italiene, din 1986 fiind profesor asociat la Universitatea de drept din Macerata (Italia), unde ține un curs de antropologie juridică. A sa „option Europe" a rămas fermă, în numele ei refuzînd, în 1973, o foarte avantajoasă chemare pentru cursuri în Canada.

Pentru a-și asigura baza materială a cercetării (aparate de fotografiat, xeroxuri, fonduri pentru cercetări de teren), intră, începînd tot din 1969, între membrii Laboratorului de Antropologie Socială din Paris, cel mai vestit și cel mai bine dotat din Franța, dependent de Collège de France. Înființat în anul 1960 de către Claude Levi Strauss,

https://biblioteca-digitala.ro

laboratorul are specialiști pentru Europa, America de Sud, regiunile Pacificului, Asia și mai ales pentru Africa. Membrii laboratorului sînt colaboratori de la Centre National de la Recherche Scientifique și de la École des Hautes Etudes en Sciences Sociales.

Anii săi de cercetări în capitala Franței corespund elaborării și tipăririi unor cărți cum sînt următoarele: *Ethnologie de l'Europe du Sud-Est* (Paris — La Haye, Mouton, 1975, 312 p.); *Il sangue e la terra. Comunita di villaggio e comunita familiari nell' Europa dell' 800* (Milano, Jaca Book, 1977, 626 p.); *Un' Italia sconosciuta. Comunita di villaggio e comunita familiari nell' Italia dell' 800* (Milano, Jaca Book, 1978, 408 p.); *Le radici dell' Europa. Il dibattito ottocentesco su comunita di villaggio e familiari* (Milano, Jaca Book, 1979, 398 p.), tustrele studiile apărute în limba italiană fiind în colaborare cu Massimo Guidetti; *Societes traditionnelles balkanique. Contribution a l'etude des structures sociales* (Paris, 1979, 258 p.); *Histoire de la decapitation* (Paris, P.U.F., 249 p.), *House — hold, village and village confederation in Southeastern Europe* (1986, New York, Columbia University Press, 253 p.)

Adept convins, cum am spus, al unei sociologii bazate pe profunda cunoaștere a realităților, Paul H. Stahl a continuat să facă numeroase cercetări în Iugoslavia, Bulgaria, Albania și mai ales în Grecia și Italia. Este direcția de cercetare pe care a imprimat-o și studenților săi cărora le cere ca lucrările prezentate la doctorat sau la examenul de stat să fie fundamentate numai pe observație directă pe teren. Nu doar că le propune studenților săi astfel de lucrări, dar și a creat pentru difuzarea pe calea tiparului a celor mai bune publicația *Études et Documents Balkaniques et Mediterraneens* (care apare din 1979 și a ajuns, la sfîrșitul anului 1990, la al 15-lea volum). Aici au văzut lumina tiparului studii tratînd aspecte ale culturii populare românești: Danielle Musset, *Le mariage à Moișeni, Roumanie*; Daniele Mason, *Quand l'arbre devient bois. Techniques et croyances des paysans roumains*; Paul H. Stahl și Paul Petrescu, *Maisons et attenances des Paysans roumains de Margina Sibiului (Transylvanie)*. În această colecție de studii întîlnim colaborări semnate de Anca Pop-Bratu, Silvia Gabriela Beju, Andrei Pippidi, Mihail Mihalcu, Ion Conea, Elena Secoșan, Elena Cojocaru, Ioan Godea, Liviu Marcu, Andrei Oișteanu, Răzvan Theodorescu ș.a., ca și numeroase recenzii despre cărți românești, semnate multe dintre ele de Paul H. Stahl. Cealaltă publicație pe care o conduce, *Sociétés Européennes*, din care au apărut, pînă la sfîrșitul anului 1990, 8 volume, consacrată studiilor privind cultura populară românească, sociologia românească. Dintre volumele apărute aici amintim: *L'ecole sociologique de Bucarest. 1935—1985.* Sous la rédaction de Paul H. Stahl; Vasile Tega, *American, English and French travellers ont the Vlachs (19th — 20th century)*; Henri H. Stahl, *Nérej, un village d'une région archaïque. Matériaux et documents*; Valer Butură, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, vol. II, *Credințe și obiceiuri despre plante*; Henri H. Stahl, *Povestiri din satele de altădată*. Aceste două serii de studii (fiecare titlu însumează cca 200 exemplare) se distribuie gratuit marilor biblioteci de specialitate, instituțiilor de cercetare și învățămînt, unor specialiști.

https://biblioteca-digitala.ro

Volumele al șaptelea și al optulea sînt riguros structurate tematic, primul fiind consacrat prezentării etnografice, folclorice, sociologice a românilor din Răsărit, iar al doilea celor din sud-est. Impulsul de a alcătui aceste volume — la care colaborează specialiști recunoscuți — a fost unul pur științific, afirmat programatic de Paul H. Stahl încă din introducerea la al șaptelea volum: „Numeroși români trăiesc în exteriorul frontierelor României; istoria lor, ca și în general studiile ce le sînt consacrate, au fost influențate adeseori de rațiuni de ordin politic, care s-au opus unei discuții libere, exclusiv științifice. Schimbări de frontiere, conflicte opunînd state, cîntăresc greu asupra cercetărilor sociale de aici sau de aiurea și împiedică perceperea clară a lucrurilor simple". A selectat, pentru a respecta acest criteriu științific, studii și articole de deosebit interes, din care lectorul este invitat să deceleze ceea ce este important pentru preocupările sale. Volumul al șaptelea este consacrat românilor de peste Prut. Cele mai multe studii sînt preluate din publicații de acum cinci sau șase decenii. Din această categorie fac parte cercetările basarabeanului Petre V. Ștefănucă (*Folclor din județul Lăpușna*, 1933; *Hora în regiunea Iurcenilor*, 1938); Ion Apostol (*Crăciunul și Anul Nou la românii de la est de Bug* și *Nume de familie din 25 de sate de la est de Bug*, ambele din 1943) și Gh. Pavelescu (*Aspecte din spiritualitatea românilor transnistrieni*, 1943). Inedit este studiul lui Eugen Lozovan (din Copenhaga), intitulat *Românii orientali de la Nistru la Vladivostok (sec. XI — XX)*. Sprijinit pe surse informative nord-europene, E. Lozovan proiectează ceea ce el numește „tabloul dramatic al prezenței românești" în spațiul vast amintit, al prezenței românilor dezrădăcinați din țara lor de origine și aruncați între Munții Urali și Altai, în regiunea Orenburg și Turgai, în împrejurimile Samarcandului, în zona Semipalatinsk, în împrejurimile orașelor Omsk și Akmolinsk, apoi în Siberia centrală (regiunea Tomsk), în Siberia oriental-meridională (în jurul orașului Irkuțk), în Siberia extrem-orientală apoi la nord de Vladivostok, în Manciuria, români care trăiesc cu nostalgia patriei îndepărtate.

Volumul al optulea este constituit din studii (cele mai multe în limba franceză) consacrate românilor și aromânilor și datorate unor specialiști ca Nicoară Beldiceanu (*Românii din Balcani în surse otomane*); Anca Bratu cu un studiu privind practici funerare la români; Petru Caraman (*Porțile monumentale ale României*); Dejan Dimitrijevic-Rufu (*Năsia și botezul în comuna Melnica*, localitate de expresie română din nord-estul Iugoslaviei); Alexandru Duțu (*Sacru și profan în sud-estul Europei*); excelentul studiu al lui Robert Ficheux, fost profesor — de origine franceză — la Universitatea din Cluj, unde l-a succedat pe geograful Emmanuel de Martonne (*Românii și minoritățile etnice în Transilvania*); Gh. Iordache (*Rolul comunității sătești în viața românilor*); Vintilă Mihăilescu și Radu Răutu (*Fiertul mărgicii*); Petre S. Năsturel (*Kuțovlahii. Cercetare etimologică*); G. James Patterson (*Emigrația balcanică în America de Nord*); Ștefan Olteanu (*Societatea carpato-dunăreană-pontică între secolele III — XI*); Radu Popa (*Formații social-teritoriale la începutul statelor române*) și Paul H. Stahl (*Evoluția istorică a comunității sătești europene*). Să adăugăm că multe studii sînt însoțite de hărți și statistici, foarte concludente. Cît privește spiritul care animă cercetările respective, este ilustrativ un citat din studiul venerabilului profesor Robert

https://biblioteca-digitala.ro

Ficheux, concluzie de fapt a lucrării : „J'ai lu récemment qu'un intellectuel hongrois s'étant rendu dans le Pays de Galles y avait été surpris de trouver tant de gens parlant toujours leur langue celtique et pourtant fort attachés à l'Anglettere ; il concluait : « comment se fait-il, que chez nous, tant de gens sachant le hongrois nous sont-ils hostiles, voire ennemis ». Sans doute faut-il savoir se faire aimer, estimer et inspirer confiance. Sans cette attitude conciliatrice le réglement de la question des minorités ethniques en Transylvanie demeurera une illusion".

O menţiune specială facem grupajului de texte *Francezii şi românii*, în care Paul H. Stahl a selectat citate din Frédéric Mistral, Jules Michelet, Edgar Quinet şi Elias Regnault, care se disting într-adevăr prin forţa lor emoţională. În ansamblu, *Sociétés Européennes*, publicaţie ştiinţifică de ţinută, contribuie la cunoaşterea românilor. Tipărirea în limbi străine (franceză, engleză) a numeroase studii din sumar facilitează consultarea publicaţiei de către specialiştii din alte ţări.

Paul H. Stahl şi-aminteşte că, la începutul activităţii sale în Franţa, într-o discuţie cu Fernand Braudel, acesta nu l-a întrebat ce ştiinţă doreşte să îmbrăţişeze la École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, ci care este problematica ce voieşte s-o aprofundeze. El însuşi în activitatea cu studenţii săi, nu-i constrînge pe aceştia să facă sociologie sau etnologie, să-şi definească foarte bine disciplina (definiţiile sînt nu o dată imprecise, şi asupra acestei imprecizii atrăgea atenţia şi Romulus Vuia cu ani în urmă cînd spunea că „programele şi definiţiile, făcute a priori, rămîn nişte deziderate, iar ştiinţa ia o altă cale după cum îi dictează evoluţia şi împrejurările"), ci este interesat de problematica ce-i preocupă, de limbile străine pe care le cunosc, de metodele de lucru pe care le-au deprins. Profesorul se preocupă ca discipolii săi să se adreseze tuturor ştiinţelor sociale, să-şi formeze un univers larg de cunoştinţe, să recurgă constant la cuceririle disciplinelor învecinate. Profitabilă în ştiinţă nu este retragerea, izolarea în perimetrul unei discipline, ci dărîmarea zidurilor. În cercetarea culturii unui popor nu duc nicăieri unele prejudecăţi, unele credinţe într-un suflet etnic anistoric ; fructuoasă este, dimpotrivă, examinarea fenomenului în evoluţia sa istorică şi în diversitatea sa regională. Neştiinţifică este poziţia unora care nu sînt dispuşi să recunoască şi posibilităţile creatoare ale altor popoare.

Drama cercetătorului aflat departe de obiectul său de studiu şi împiedicat sistematic, timp de aproape un deceniu, de a-şi revedea ţara pentru a se documenta în vederea elaborării unei ample lucrări comparatiste despre arhitectura ţărănească românească, drama sa a atins apogeul cînd această civilizaţie străveche a început să fie ameninţată cu dispariţia. A făcut ceea ce putea să facă un intelectual român în străinătate pentru a opri buldozerele : a scris, a organizat expoziţii de fotografii, a publicat documente care în ţară n-ar fi putut să apară, a afirmat cu toată fermitatea că „pierderea civilizaţiei ţărăneşti nu este mai puţin gravă ca pierderea limbii naţionale". Au fost ani cînd democratul consecvent Paul H. Stahl şi-a exprimat poziţia sa de respingere a oricăre forme de totalitarism (trebuie citit textul său, *La rouge et la noire* din volumul *Les roumains orientaux*, 1990), poziţie căreia îi rămîne credincios.

Prin Paul H. Stahl, au fost afirmate la Paris cuceririle şcolii sociologice de la Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro

PAUL H. STAHL

BIBLIOGRAPHIE

Les comptes-rendus, les articles parus dans la presse, de même que les titres des communications et des conférences ne sont pas inclus dans la liste qui suit.

TOMES

1955 — (avec Paul Petrescu et Anton Dâmboianu) ARHITECTURA DIN MUZEUL SATULUI (L'architecture du Musée du Village). Bucarest, Editura Tehnică, 98 pp.

1956 — (avec Paul Petrescu) CERAMICA DIN HUREZ (La poterie de Hurez). Bucarest, E.S.P.L.A., 41 pp., 33 planches.

1956 — (avec Fl. Stănculescu, Adrian Gheorghiu et Paul Petrescu) ARHITECTURA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ. REGIUNEA HUNEDOARA (L'architecture populaire roumaine. La région de Hunedoara). Bucarest, Editura Tehnică, 123 pp.

1957 — (avec Fl. Stănculescu, Adrian Gheorghiu et Paul Petrescu) ARHITECTURA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ. REGIUNEA PLOIEȘTI (L'architecture populaire roumaine. La région de Ploiești). Bucarest, Editura Tehnică, 155 pp.

1957 — (avec Paul Petrescu) ARTA POPULARĂ ÎN R.P.R. PORT, CUSĂTURI, ȚESĂTURI (L'art populaire en Rép. Pop. Roumaine. Costumes, tissus, broderies). Les chapitres consacrés aux textiles des Turcs, des Tatares, des Lipovanes, des Bulgares et des Aromounes. Bucarest, E.S.P.L.A., les pages 119 — 150.

1957 — (avec Fl. Stănculescu, A. Gheorghiu et Paul Petrescu) ARHITECTURA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ. DOBROGEA (L'architecture populaire roumaine. La Dobroudja). Bucarest, Editura Tehnică, 107 pp.

1958 — (avec Fl. Stănculescu, Adrian Gheorghiu et Paul Petrescu) ARHITECTURA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ. REGIUNEA PITEȘTI (L'architecture populaire roumaine. La région de Pitești). Bucarest, Editura Tehnică 275 pp.

1958 — (avec Paul Petrescu) LOCUINȚA ȚĂRANULUI ROMÂN (La maison du paysan roumain). Bucarest, E.S.P.L.A., 271 pp. (ouvrage envoyé au pilon).

1958 — PLANURILE CASELOR ȚĂRĂNEȘTI ROMÂNEȘTI. DIE GRUNDRISSE DER RUMANISCHEN BAUERNHAUSER (Les plans des maison paysannes roumaines). Sibiu, dans la collection du Musée Brukenthal, 91 pp.

1958 — (avec Barbu Slătineanu et Paul Petrescu) MANUAL DE CERAMICĂ POPULARĂ ROMÂNEASCĂ (Manuel de poterie roumaine). Bucarest, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 195 pp. (publication envoyée au pilon).

1958 — (avec Barbu Slătineanu et Paul Petrescu) ARTA POPULARĂ ÎN R.P.R. CERAMICA (L'art populaire en Rép. Pop. Roumaine. La poterie). Bucarest, E.S.P.L.A., 277 pp. (publication envoyée au pilon).

1959 — (avec Fl. Stănculescu, Adrian Gheorghiu et Paul Petrescu) ARHITECTURA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ. REGIUNEA BUCUREȘTI (L'architecture populaire roumaine. La région de Bucarest). Bucarest, Editura Tehnică, 140 pp.

1963 — (avec Paul Petrescu) ARTA POPULARĂ DIN VALEA JIULUI (L'art populaire de la région de Jiu). Bucarest, Editura Academiei, 589 pp. Le chapitre „Construcțiile" (Les constructions), les pp. 137 — 178.

1966 — (avec Paul Petrescu) SCOARȚE ROMÂNEȘTI (Kilims roumains). Bucarest, E.S.P.L.A., 33 pp., 80 planches.

Le même ouvrage est publié la même année en trois autres versions portant le titre suivant :

TAPIS ROUMAINS
RUMUNSKIE COVRÎI
ROMANIAN RUGS

1967 — (avec Fl. B. Florescu et Paul Petrescu) ARTA POPULARĂ DIN ZONELE ARGEȘ ȘI MUSCEL (L'art populaire des région de Argeș et de Muscel). Bucarest, Editura Academiei.

1968 — (avec Henri H. Stahl) CIVILIZAȚIA VECHILOR SATE ROMÂNEȘTI (La civilisation des anciens villages roumains). Bucarest, Editura Științifică, 100 p.

https://biblioteca-digitala.ro

1968 — FOLCLORUL ŞI ARTA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ (Le folklore et l'art populaire roumain). Bucarest, Editura Meridiane, 52 pp., 41 planches noir et blanc, 16 planches couleur.

Le même ouvrage est publié la même année en version anglaise portant le titre suivant:

FOLK ART AND ROMANIAN FOLKLORE

1969 — MEŞTERII ŢĂRANI ROMÂNI ŞI CREAŢIILE LOR DE ARTĂ (Les artisans paysans roumains et leurs créations d'art). Bucarest, Editura Enciclopedică Română, 101 pp.

1969 — (avec Fl. B. Florescu et Paul Petrescu) ARTA POPULARĂ DE PE VALEA BISTRIŢEI (L'art populaire de la région de Bistriţa). Editura Academiei, 250 pp.

1975 — ETHNOLOGIE DE L'EUROPE DU SUD-EST. Paris-La Haye, Mouton, 312 pp

1977 — (avec Massimo Guidetti) IL SANGUE E LA TERRA. COMUNITA DI VILLAGGIO E COMUNITA FAMILIARI NELL'EUROPA DELL'800. Milano, Jaca Book, 626 pp.

1978 — (avec Massimo Guidetti) UN'ITALIA SCONOSCIUTA. COMUNITA DI VILLAGGIO E COMUNITA FAMILIARI NELL'ITALIA DELL'800. Milano, Jaca Book, 408 pp.

1979 — (avec Massimo Guidetti) LE RADICI DELL'EUROPA. IL DIBATTITO OTTOCENTESCO SU COMUNITA DI VILLAGGIO E FAMILIARI. Milano, Jaca Book, 398 pp.

1979 — SOCIETES TRADITIONNELLES BALKANIQUES. CONTRIBUTION A L'ETUDE DES STRUCTURES SOCIALES. Paris, 258 pp., dans la collection „Etudes et Documents Balkaniques).

1981 — (sous la rédaction de) LE MARIAGE. RECHERCHES CONTEMPORAINES SUR DES POPULATIONS BALKANIQUES. Freiburg, Rumänische Bibliothek, 152 pp.

1983 — (sous la rédaction de) RECUEIL. I. Paris, 185 pp., dans la collection Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, vol. 6.

1984 — (sous la rédaction de) RECUIEL. II. Paris, 188 pp., dans la collection Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, vol. 7.

1986 — (sous la rédaction de) RECUEIL. III. Paris, 164 pp., dans la collection Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, vol. 10.

1986 — HISTOIRE DE LA DECAPITATION. Paris, P.U.F., 249 pp.

1986 — HOUSEHOLD, VILLAGE AND VILLAGE CONFEDERATION IN SOUTHEASTERN EUROPE. New York, Columbia University Press, 253 pp.

1987 — (avec Paul Petrescu) MAISONS ET ATENANCES DES PAYSANS ROUMAINS DE MARGINA SIBIULUI (TRANSYLVANIE). Paris, 110 pp., dans la collection Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, vol. 12.

Le même ouvrage est publié en version roumaine et porte le titre suivant: CASE ŞI ACARETURI ŢĂRĂNEŞTI DIN MARGINA SIBIULUI.

1987 — (sous la rédaction de) RECUEIL. IV. Paris, 96 pp., dans la collection Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, vol. 13.

1987 — (sous la rédaction de) H. H. STAHL. NEREJ, UN VILLAGE D'UNE REGION ARCHAIQUE. MATERIAUX ET DOCUMENTS. Paris, 55 pp.

1988 — (sous la rédaction de) H. H. STAHL, Povestiri din satele de altădată. Paris, 167 pp; dans la série Sociétés européennes, vol. 5.

1989 — (sous la rédaction de) RECUEIL. V. Paris, 188 pp., dans la collection Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, vol. 14.

ARTICLES

S.C.I.A. — Studii şi Cercetări de Istoria Artei

1955 — (avec Paul Petrescu) „Elemente de înfrumuseţare a locuinţelor ţărăneşti de pe Valea Bistriţei" (Eléments esthétiques chez les maisons paysannes sur la vallée de la Bistriţa). Bucarest, S.C.I.A., 1 — 2, pp. 27 — 43.

https://biblioteca-digitala.ro

1955 — (avec A. Gheorghiu et Paul Petrescu) „Arhitectura populară din bazinul superior al Argeşului. Ornamentica" (Le décor dans l'architecture populaire de la région de Argeş). ARHITECTURA R.P.R., nr. 1, Bucarest, les pp. 27 — 33.

1956 — (avec Paul Petrescu) „Arhitectura populară din regiunea Suceava" (L'architecture populaire dans la région de Suceava). ARHITECTURA R.P.R., Bucarest, nr. 8, pp. 29—34.

1956 — (avec Paul Petrescu) „Obiecte de artă populară la expoziţia cooperaţiei meşteşugăreşti" (L'art populaire dans l'exposition de la coopération artisanale). ARTA PLASTICĂ, nr. 3, Bucarest, pp. 41 — 44.

1956 — (avec Paul Petrescu) „Ceramica smălţuită românească" (La poterie émaillée roumaine). S.C.I.A., nr. 1 — 2, Bucarest, les pp. 57 — 72.

1956 — (avec Paul Petrescu) „Arta populară din Oltenia" (L'art populaire en Petite Valachie) ROUMAINE D'AUJOURD'HUI, Bucarest.

1956 — (avec Paul Petrescu) „Varietatea aspectelor etnografice ale popoarelor din R.P.R." (La variété des aspects culturels des minorités, en Roumaine). NARODNAIA RUMUNIA, Bucarest.

1957 — (avec Paul Petrescu) „Ceramica ţărănească din Oltenia" (La poterie paysanne de la Petite Valachie). ARTA PLASTICĂ, nr. 1, les pp. 36 — 39.

1957 — (avec Paul Petrescu) „Arta populară din Dobrogea" (L'art populaire de la Dobroudja). ROUMANIE D'AUJOURD'HUI, Bucarest.

1957 — (avec Paul Petrescu) „O biserică-locuinţă românească" (Une église-maison roumaine). S.C.I.A., 1 — 2, Bucarest, les pp. 329 — 331.

1957 — (avec Paul Petrescu) „Înrîuririle vieţii sociale asupra arhitecturii ţărăneşti dobrogene" (L'influence de la vie sociale sur l'habitation paysanne en Dobroudja). S.C.I.A., 1 — 2, Bucarest, les pp. 25 — 40.

1957 — „Locuinţele ţărăneşti cu două caturi la români" (Les maison à deux niveaux chez les paysans roumains). S.C.I.A., nr. 3 — 4, Bucarest, les pp. 33 — 57.

1958 — (avec Paul Petrescu) „Arhitectura în lemn a Maramureşului" (L'architecture en bois du Maramureş). ARHITECTURA R.P.R., nr. 1 — 2, Bucarest, les pp. 48 — 57.

1958 — (avec Paul Petrescu) „Folk Art in the Rumanian Peasant Dwelling". ROOOPALEKHA, le nr. de décembre, les pp. 63 — 71.

1959 — „La dendrolatrie dans le folklore et l'art rustique du XIX-éme siècle en Roumanie". ARCHIVIO INTERNAZIONALE DI ETNOGRAFIA E PREISTORIA, vol. II, Torino, les pp. 43 — 69.

1960 — (avec Paul Petrescu) „Decorul în arhitectura populară românească" (Le décor dans l'architecture populaire roumaine). S.C.I.A., nr. 1, Bucarest, les pp. 75 — 109.

1960 — „Porţile ţărăneşti la români" (Les portèes cochères des Roumains). S.C.I.A., nr. 2, Bucarest, les pp. 81 — 106.

1960 — „Les habitat humains sur la vallée de la Bistriţa en Roumanie". ETHNOGRAPHICA, II, Brno, les pp. 67 — 81.

1961 — (avec Valeriu Butură et Paul Petrescu) "Die Freilichtmuseen des R.V.R." (Les musées de plein air de la Roumanie). FORSCHUNGEN FUR VOLKS- UND LANDESKUNDE, nr. 4, Sibiu, les pp. 101 — 108.

1961 — „Case ţărăneşti în regiunea Câmpulungului" (Maisons paysannes de la région de Câmpulung). Dans le volume omagial dédié à George Oprescu, Bucarest, les pp. 523 — 534.

1961 — „Case ţărăneşti din Maramureş" (Maison paysannes du Maramureş). S.C.I.A., nr. 2, Bucarest, les pp. 339 — 361.

1961 — „Slonce, ksiesye w ludowim zdobnictwia rumunskim XIX w" (Le soleil, la lune et les étoiles dans l'art populaire roumain du 19e siècle). Polska Sztuka Ludowa, nr. 7, Krakowie, les pp. 27 — 34.

1962 — „Motive decorative la porţile ţărăneşti din raionul Reghin" (Le décor des portes cochères du département de Reghin). S.C.I.A., nr. 2, Bucarest, les pp. 383 — 386.

1962 — „Die befestigte Bauernhäuser in der Walachei. Ursprung und Entwicklung" (Les maisons paysannes fortifiées de la Valachie. Origine et développement). DEUTSCHES JAHRBUCH FUR VOLKSKUNDE, vol. 8, 2e partie, Berlin, les pp. 361 — 367.

https://biblioteca-digitala.ro

1963 — „Casa țărănească la români în secolul al XIX-lea" (Maisons paysannes roumaines du 19-ème siècle). ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL TRANSILVANIEI PE ANII 1959 — 1961, les pp. 111 — 145.

1963 — „Vechi case și biserici de lemn din Muntenia" (Vieilles maisons et églises en bois de la Valachie). S.C.I.A., nr. 2, Bucarest, les pp. 315 — 334.

1964 — „Realismul în arta populară" (Le réalisme dans l'art populaire). S.C.I.A., nr. 2, Bucarest, les pp. 198 — 204.

1964 — „Case noi țărănești" (Maisons paysannes nouvelles). S.C.I.A., nr. 1, Bucarest, les pp. 15 — 33.

1964 — „Din istoricul cercetărilor de arhitectură populară" (L'histoire des recherches dans le domaine de l'architecture populaire roumaine). REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR nr. 3, Bucarest, les pp. 275 — 291.

1964* — „La taille-calendaire des paysans roumains". LES TRAVAUX DU CONGRES INTERNATIONAL D'ANTHROPOLOGIE ET D'ETHNOLOGIE DE PARIS. 1960. Tome II, les pp. 285 — 287.

1964 — „Les vieilles maisons à étage de Roumanie. Les facteurs balkaniques". REVUE DES ETUDES SUD EST EUROPEENNES, nr. 3 — 4, Bucarest, les pp. 529 — 546.

1965 — „La dendrolatrie chez les Turcs et les Tatares de la Dobroudja". REVUE DES ETUDES SUD EST EUROPEENNES, nr. 1 — 2, Bucarest les pp. 298 — 303.
La même étude a été republiée par EUROPE SUD-EST, nr. XI; Athènes, 1966.

1965 — „La force motrice des moulins traditionnels en Roumanie à la fin du XIX-éme siécle et au début du XX-ème". ETUDES D'ETHNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE, Bucarest, les pp. 38 — 44.
La même étude a été publiée dans les TRAVAUX DU VIIe CONGRES INTERNATIONAL D'ANTHROPOLOGIE ET DE FOLKLORE, 5e volume, Moscou, 1970, les pp. 163 — 169.

1965 — „Vieilles églises en bois de Roumanie". REVUE DES ETUDES SUD EST EUROPEENNES, nr. 3 — 4, Bucarest, les pp. 611 — 637.

1965 — (avec Paul Petrescu) „Olăria țărănească din Vîlcea" (La poterie paysanne dans le département de Vîlcea). S.C.I.A., nr. 1, Bucarest, les pp. 159 — 174.

1965 — (avec Paul Petrescu) „Construcții țărănești din Vîlcea" (Constructions paysannes du département de Vîlcea). S.C.I.A., nr. 1, Bucarest, les pp. 131 — 158.

1965 — „Așezarea caselor și acareturilor pe Valea Bistriței moldovenești" (L'emplacement des maisons et des attenances, dans la région de Bistrița, en Moldavie). REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI DE FOLCLOR, nr. 10, Bucarest, les pp. 439 — 443.

1965 — „Folclor și artă populară românească" (Le folklore et l'art plastique des paysans roumains). ARTA PLASTICĂ, nr. 8 — 9, Bucarest, les pp. 439 — 443.

1965 — „Soarele și luna în decorul artei populare românești din secolul al XIX-lea" (Le soleil et la lune dans le décor de l'art populaire roumain du 19-ème siècle). Dans le volume omagial offert à P. Constantinescu-Iași, Bucarest, les pp. 699 — 708.

1965 — (avec Paul Petrescu) „Gospodării românești cu ocol întărit" (Fermes roumaines à enceintes fortifiées). STUDII ȘI CERCETĂRI DE ETNOGRAFIE ȘI ARTĂ POPULARĂ, Bucarest, les pp. 193 — 227.

1966 — (avec Paul Petrescu) „Construcții țărănești din Hațeg" (Constructions paysannes du Hațeg). ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL TRANSILVANIEI PE ANII 1961 — 1964. Cluj, les pp. 95 — 136.

1966 — „Freilichtmuseen in Rumänien". ETHNOGRAPHICA, nr. 5 — 6, Brno, les pp. 179 — 188.

1967 — „Arta populară românească și arta orășenească" (L'art populaire roumain et l'art citadin). S.C.I.A., nr. 1, Bucarest, les pp. 11 — 21.

1967 — „L'art des campagnes et l'art des villes en Roumanie". REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART, nr. 4, Bucarest, les pp. 81 — 92.

1967 — „Interioare țărănești din România. Secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea" (Les intérieurs paysans de la Roumanie. XIX-e siècle et début du XX-e siècle). MUZEUL BRUKENTHAL. 1817 — 1967. Sibiu, les pp. 85 — 104.

1967 — „Zum Bauernhaus des Donauebenen im XIX Jahrhundert". DEUTSCHES JAHRBUCH FUR VOLKSKUNDE, vol. 13, première partie, Berlin, les pp. 69 — 88.

https://biblioteca-digitala.ro

1967 — „Les musées en plein air. Le choix des pièces caractéristiques". SCHWEIZERISCHES ARCHIV FUR VOLKSKUNDE, Berne.

1967 — „L'enseignement universitaire de l'ethnologie en Roumanie". ETHNOLOGIA EUROPAEA, nr. 4, les pp. 302 — 303.

1967 — „Structures agraires en Roumanie". Publié dans le cadre des études préparatoires du congrès FUTURIBLES, Venise, 1967, à Paris?

1968 — „Civilizația vechiului sat românesc" (La civilisation de l'ancien village roumain). ALMANAHUL CIVILIZAȚIEI, Bucarest, Editura Științifică, les pp. 93 — 96.

1968 — „Bäuerliche Rundbauten in Südosteuropa. Kuppel- und Kegelhütten" (Constructions circulaires en Europe du Sud-Est). REVUE DES ETUDES SUD EST EUROPEENNES, nr. 2, Bucarest, les pp. 227 — 238.

1969 — „Rosturile și profilul unui muzeu etnografic al Dobrogei" (La fonction et le profile d'un musee ethnographique de la Dobroudja). TOMIS, Constanța, août.

1969 — „Constructions rustiques du XIX-ème siècle dans la plaine centrale de la Valachie". ETHNOGRAPHICA, 7 — 8, Brno, les pp. 117 — 130.

1970 — „L'habitation rurale traditionnelle des Roumains", dans ARCHEO CIVILISATION, nr. 7 — 8, Paris, les pp. 47 — 56.

1970 — „Cultural Anthropology in Romania: Orientation, Organisation, Investigation, Teaching and Principal Achievements". EAST EUROPEAN QUARTERLY, IV, nr. 3, Colorado, les pp. 319 — 327.

1970 — „Contribution à l'étude des maisons rustiques dans la plaine du Danube au 19-ème siècle". ACTES DU PREMIER CONGRES INTERNATIONAL DES ETUDES BALKANIQUES ET SUD-EST EUROPEENNES, Sofia les pp. 1027 — 1030.

1972 — „L'habitation enterrée dans la région orientale du Danube (XIX-ème et XX-ème siècle)". L'HOMME, 4, Paris, les pp. 37 — 61.

1972 — „Villages colonisés et villages 'spontanés' ". Dans le volume comprenant les communications du congrès d'ethnographie européenne d'août 1972, Paris (microédition).

1973 — „L'organisation magique du territoire villageois roumain". L'HOMME, XIII, 3, Paris, les pp. 150 — 162.

1973 — „Le village traditionnel roumain et les 'coopératives agricoles collectives' ". ARCHIVES INTERNATIONALES DE SOCIOLOGIE DE LA COOPERATION ET DU DEVELOPPEMENT, nr. 34, Paris, les pp. 252 — 261.

1974 — „Frontières politiques et civilisations paysannes traditionnelles". CONFINI E REGIONI. BOUNDARIES AND REGIONS, Trieste; les pp. 459 — 465.

1974 — „Groupe domestique, maison, maisnié. Le cas roumain". IN MEMORIAM ANTONIO JORGE DIAS, II, Lisabonne, les pp. 401 — 413.

1975 — „Deux communautés villageoises en Europe du sud-est". ELEMENTS D'ETHNOLOGIE (sous la rédaction de R. Cresswell), vol. 1, les pp. 249 — 269.

1976 — „Le testament de Maxim le Marchand (1753). Commentaires ethnologiques". BULETINUL BIBLIOTECII ROMÂNE, IX, Freiburg, les pp. 465 — 478.

1976 — „Peasant House Building and its Relations to Church Building: the Rumanian Case". THE MUTUAL INTERACTION OF PEOPLE AND THEIR BUILT ENVIRONMENT (sous la rédaction de Amos Rapoport), Paris-The Hague, Mouton, les pp. 243 — 254.

1977 — „Soi-même et les autres. Quelques exemples balkaniques". L'IDENTITE, (séminaire dirigé par Cl. Lévi-Strauss), Paris, Grasset, les pp. 287 — 304.

1978 — „The Domestic Group in the Traditional Balkan Societies". ZEITSCHRIFT FUR BALKANOLOGIE, XIV, les pp. 184 — 199.

1978 — „La maisnie (gospodăria) du paysan roumain". BULETINUL BIBLIOTECII ROMÂNE, X, Freiburg, les pp. 91 — 158.

1979 — „The Rumanian Household from the Eighteenth to the Early Twentieth Century". EUROPE AS A CULTURAL AREA (sous la rédaction de J. Cuisenier), The Hague-Paris-New York, les pp. 209 — 220.

1979 — „The Rumanian Farm Household and the Village Community". ANTHROPOLOGY AND SOCIAL CHANGE IN RURAL AREAS, The Hague-Paris-New York; les pp. 235 — 244.

1979 — Intervention au rapport 'Anthropologie de la France et de l'Europe'. COLLOQUES INTERNATIONAUX DU CNRS, nº 572, Paris, les pp. 368 — 369.

https://biblioteca-digitala.ro

1979 — „Maisons fortifiées et tours habitées balkaniques". ETNOGRAFSKI I FOLKLORISTICNI ISLEDVANIJA, Sofia, les pp. 91 — 99.

1979 — „Croyances communes des chrétiens et des musulmans balkaniques". BULETINUL BIBLIOTECII ROMÂNE, XI, Freiburg, les pp. 79 — 126.

1981 — „Les enfants et la pérennité de la maisnie. Quelques exemples balkaniques". REVUE DES ETUDES ROUMAINES, XVI, Athènes, 1981, les pp. 47 — 62.

1982 — „La Citta antica e la cultura contadina nel XIX secolo". IL NUOVO AREOPAGO, 4, Rome, les pp. 40 — 53.

1982 — „Chasseurs de têtes balkaniques (15e — 19e siècles). Contribution à l'anthropologie sociele du crâne". BULETINUL BIBLIOTECII ROMÂNE, XIII, 1982, les pp. 1 — 134.

1982 — „Strukturat e vjetra shoqërore Shqiptare në kuadrin e Shöqerive balkanike dhe evropiane (Shek. XIX)" (Les anciennes structures sociales albanaises dans le cadre des sociétés balkaniques et européennes — 19e siècle). KULTURA POPULLORE, nr. 2, les pp. 105 — 111.

1983 — „Eléments occidentaux, balkaniques et orientaux dans les constructions paysannes roumaines". ETUDES ET DOCUMENTS BALKANIQUES ET MEDITERRANEENS, vol. 6, les pp. 109 — 137.

1983 — „L'autre monde. Les signes de reconnaissance". BULETINUL BIBLIOTECII ROMÂNE, XIV, Freiburg, les pp. 87 — 106.

1984 — „Les églises en bois de la Valachie. La table des ancêtres". ETUDES ET DOCUMENTS BALKANIQUES ET MEDITERRANEENS, vol. 7, les pp. 155 — 159.

1985 — „La consanguinité fictive. Quelques exemples balkaniques". QUADERNI FIORENTINI PER LA STORIA DEL PENSIERO GIURIDICO MODERNO, 14, Milano, les pp. 121 — 147.

1986 — „Le Livre des Rois. La décapitation". ETUDES ET DOCUMENTS BALKANIQUES ET MEDITERRANEENS, vol. 10, Paris, les pp. 100 — 106.

1986 — „Tumulus et pyramides de corps. Contribution à l'étude de la mort colective et lointaine en Europe Orientale". ANTHROPOS, 81, Freiburg, les pp. 583 — 603.

1986 — „Les crânes d'animaux dans les croyances et l'art populaire roumain". BULETINUL BIBLIOTECII ROMÂNE, XIII (XVII), Freiburg i. Br.; les pp. 23 — 38.

1987 — „L'Europa contadina". UOMINI E TEMPO CONTEMPORANEO, vol. 3, Jaca Book, Milano, les pp. 11 — 14.

1987 — „The Fictitious Consanguinity. Some Balkan Examples". Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, 13, Paris, les pp. 56 — 66.

1987 — „Y se casaron y tuvieron muchos hijos. La perennidad de la casa familiar". DOTE Y MATRIMONIO EN LOS PAISES MEDITERRANEOS, (sous la rédaction de John G. Peristiany), Madrid, les pp. 39 — 62.

1987 — „Le strutture comunitaire e la montagna". LA MONTAGNA: UN PROTAGONISTA NELL'ITALIA DEGLI ANNI '90. Milano, Jaca Book, les pp. 28 — 32.

1988 — „Le départ des morts. Quelques exemples roumains et balkaniques". Etudes Rurales, nr. 105 — 106, les pp. 215 — 241.

1989 — „Le comunità contadine europee: consanguineità e solidarietà". Le origini della Valtellina e della Valchaivenna, Jaca Book, Milano. pp. 95 — 101.

1989 — „L'onore e il sacro. Strutture sociali e spazi sacri". Onore e storia belle società mediterranee. Atti del seminario internazionale (Palermo 3 — 5 dicembre 1987). La Luna edizioni, Palermo. les pp. 23 — 45.

1989 — „La regione tribale albanese (19⁰ secolo — inzi del 20⁰ secolo⁰)". Incontri meridionali, 2/1988, Messina; les pp. 33 — 80.

1989 — „La définition des sciences sociales. Contribution". Problemy metodologiczne etnografii, Wroclaw-Warszawa-Krakow-Gdansk-Lodz, 1989, les pp. 207 — 217. Polska Akademia Nauk, Komisja etnograficzna, sous la rédaction de Anny Zambrzyckiej-Kunachowicz et Leszka Dziegla.

1989 (avec Paul Petrescu) „Les artisans flutistes du village de Urşani (Roumanie)". Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, 14, Paris, les pp. 93 — 104.

1989 — „La 'vraie' définition des sciences sociales". Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens, 14, Paris, les pp. 146 — 149.

https://biblioteca-digitala.ro

1989 — „I musei all'aria aperta : le forme della conservazione. Una nuova strada ormai diffusa in tutta Europe, per la valorizzazione della cultura contadina". Quaderni Valtellinesi, 32/luglio 1989, Şondrio, pp. 40 — 45.

1989 — „Et ils se marièrent, et ils eurent beaucoup d'enfants". LE PRIX DE L'ALLIANCE EN MEDITERRANEE. Paris, Editions du CNRS, pp. 273 — 291.

1990 — „L'evoluzione storica delle comunità di villaggio : alcuni riferimenti europei". COMUNITA DI VILLAGGIO E PROPRIETA COLLETTIVE IN ITALIA E IN EUROPA (a cura di Gian Candido de Martin), CEDAM, Padova, les pp. 325 — 341.

1989 — „La fonction de 'vieillard'. Quelques exemples de l'Europe Orientale". Estudos em homagem a Ernesto Veiga de Oliveira. Lisbonne, 1989, les pp. 791 — 802.

1990 — „L'évolution historique de la communauté villageoise européenne". ETUDES ROUMAINES ET AROUMAINES, Paris, pp. 122 — 123.

1990 — „Comptines roumaines". ETUDES ROUMAINES ET AROUMAINES, p. 137.

1990 — „L'architecture de bois". MONUMENTS HISTORIQUES, no 169, pp. 37 — 42.

1990 — „A qui appartient l'enfant? Parenté ou propriété". ETUDES ET DOCUMENTS BALKANIQUES ET MÉDITERRANÉENS, vol. 15, pp. 119 — 128.

1990 — „Les rubans des Saints, à San Demetrio Corone". ZJARRI 1969 — 1989, année XX, no 33, pp. 34 — 51.

1991 — „Le propriétaire des enfants". STORIA DEL DIRITTO E TEORIA POLITICA, 1989/II, pp. 843 — 858.

1991 — „Tre insediamenti di 'Rudari' in Romania". LA RICERCA FOLCLORICA, no 22, p. 55 — 66.

1991 — „Memorie di un ufficiale russo". L'UMANA AVVENTURA, ESTATE '91, Jaca Book, Milano, pp. 62 — 63.

1991 — „Maison et groupe domestique étendu. Exemples européens". ARMOROS, timitikos tomos. Thessalonique, vol. III, pp. 1667 — 1692.

1991 — „Le sang et la mort". KÖRPER. ESSEN UND TRINKEN IM KULTURVERSTÄNDIS DES BALKANVOLKER. Berlin, pp. 167 — 182.

1991 — „La couverture du toit dans l'architecture rustique roumaine". BULETINUL BIBLIOTECII ROMÂNE, vol. XVI (XX), Freiburg, pp. 361 — 370.

https://biblioteca-digitala.ro

Academia Română. Anuar 1990. București, Editura Academiei Române, 1991, 267 p.

Sărbătorirea celor 125 de ani de viață academică românească a constituit un binevenit prilej de tipărire a citorva lucrări menite să pună la dispoziția cititorilor cele mai variate informații și date asupra celei mai înalte instituții de știință și cultură a țării. Una dintre acestea este prezentul *Anuar*, apărut în condiții grafice remarcabile. Așa cum era de prevăzut, volumul informează în detaliu asupra stării instituției academice la momentul 1990, an semnificind, așa după cum consemnează actualul ei președinte, d-l acad. Mihai Drăgănescu, într-un scurt articol introductiv, debutul procesului renașterii Academiei Române — instituție națională ce a reprezentat, începînd din 1866, „un punct stabil de referință pentru spiritualitatea științifică și culturală românească".

Revoluția din decembrie 1989 constituie pentru Academia Română posibilitatea așezării activității sale pe baze noi, democratice, de promovare și dezvoltare a adevăratelor valori răsărite în solul românesc, în același timp cu reînnodarea tradițiilor științifice și culturale ce conduseseră la recunoașterea instituției drept cel mai reprezentativ for de exprimare a potențelor creatoare ale poporului român. Consiliul Frontului Salvării Naționale a intuit acest lucru și unul din primele sale decrete-lege (nr. 4 din 5 ianuarie 1990) este cel privind organizarea și funcționarea Academiei Române, act de necesară restituire nu numai a unei instituții ci, mai ales, de repunere la locul firesc a ceea ce a reprezentat pentru noi toți forul menit a reuni cele mai de seamă forțe creatoare ale națiunii în scopul servirii intereselor poporului și a propășirii patriei.

Anuarul 1990 al Academiei Române reapare după douăzeci de ani, reproducînd într-o primă secțiune (p. 13 — 54) decretul-lege amintit, Statutul Academiei adoptat în Adunarea generală extraordinară din 2 februarie 1990, precum și 26 hotăriri ale Guvernului privind trecerea unor instituții de cercetare fundamentală și avansată la Academia Română, emise în intervalul 7 februarie — 7 decembrie 1990, o retrocedare a numeroase institute și colective de cercetare aflate în anii dictaturii în cele mai diverse subordonări mai mult sau mai puțin firești iar nu acolo unde le era locul: sub cupola academică. Tot în această secțiune de documente pot fi integrate și stenogramele adunărilor generale extraordinare din 22 ianuarie și 2 februarie 1990 ale Academiei (p. 71 — 100) avînd la ordinea de zi discutarea și aprobarea unui nou statut, reorganizarea conducerii, secțiilor și aparatului propriu în conformitate cu reglementările Decretului-Lege din 5 ianuarie 1990, precum și promovarea de noi membri corespondenți.

Urmează (p. 55 — 70) o secțiune relevînd structura Academiei Române la 31 decembrie 1990, cu notarea titularilor prezidiului, secțiilor științifice și filialelor, comisiilor și comitetelor secțiilor Academiei Române, inclusiv cu date despre Biblioteca, Editura, Fundația familiei Menachem H. Elias și Casa Oamenilor de Știință. Sînt consemnate în această structură (p. 61 — 62) Comisia pentru Etnologie și Folclor (avînd ca președinte pe Romulus Vulcănescu iar ca secretar pe Alexandru Dobre) din componența Secției de filologie, literatură și arte și Comisia „Dimitrie Gusti" (președinte: acad. Ion Coteanu; secretar: Nicoleta Coatu) în cadrul comitetelor și comisiilor interdisciplinare.

Numele membrilor Academiei Române, în ordine alfabetică, avînd atașate și scurte date biografice, cu excepția membrilor biroului prezidiului cărora li se descrie detaliat viața și activitatea, inclusiv volumele publicate, constituie materia unei alte secțiuni (p. 101 — — 137), unde este arătată, de asemenea, repartizarea acestora pe secții științifice. Un interes aparte îl prezintă lista membrilor Academiei Române cărora li s-a retras această calitate prin reorganizarea din anul 1948 și care au fost repuși în drepturi prin hotărîrea adunării generale din 3 iulie 1990, ca și cea a celor plecați în străinătate și reconfirmați ca membri prin hotărîrea aceleiași adunări generale.

Datele (cuprinzînd adresa, componența conducerii, obiectul activității, publicații etc.) privind 55 unități de cercetare științifică ale Academiei Române sînt cuprinse într-un capitol distinct (p. 138 — 221). Între acestea sînt înserate și cele două institute (de Etnografie și Folclor din București și Arhiva de Folclor din Cluj-Napoca) specializate în cercetarea exhaustivă a creației populare. Despre Institutul din București (p. 210 — 211), cu două sectoare de cercetare (etnografie și folcloristică), aflăm că încă de la înființare, în 1949, a avut

https://biblioteca-digitala.ro

ca obiectiv „cercetarea sistematică a creației populare de pe întreg cuprinsul țării, completarea colecțiilor existente cu material de teren, prelucrarea și valorificarea acestui material". Regretabil este însă faptul că această vastă activitate, concretizată în zeci de volume, adevărat corpus al simțirii populare românești, nu este relevată și sub aspectul citării citorva volume reprezentative și mai ales al numirii unora dintre cercetătorii care s-au identificat cu realizările institutului aducîndu-i un binemeritat renume și peste hotarele țării. Ca obiective de viitor, unele chiar foarte apropiate, sînt menționate predarea la tipar a *Atlasului etnografic român* și continuarea elaborării lucrărilor pentru „Colecția națională de folclor", concomitent cu valorificarea imensului material legat de credințele religioase, de datini și obiceiuri la diferite sărbători, care, din motivele cunoscute, nu au putut fi puse în valoare în trecutul de care ne-am despărțit în decembrie 1989.

Arhiva de Folclor a Academiei Române din Cluj-Napoca (p. 211 — 213), înființată în 1930, a realizat cîteva corpusuri de arhivă și tipologii privind unele categorii folclorice (proverbele și zicătorile, cimiliturile, proza populară românească, maghiară și săsească, obiceiurile agrare, melodiile vocale etc.). Cercetătorii și colaboratorii Arhivei, dintre care sînt citați printre alții Em. Petrovici, R. Todoran, J. Farago, D. Pop, I. Taloș, au publicat aproape o sută de volume și peste 900 studii și articole. În perioada următoare se prevăd cercetări monografice în zona Codrului și în Cîmpia Transilvaniei, lucrări de modernizare vizînd computerizarea unor categorii folclorice, precum și cercetarea raporturilor culturale cu minoritățile naționale în paralel cu participarea la unele proiecte (bibliografii) europene de studiu.

Încă cinci institute ale Academiei au în profilul activității lor cercetări privind evoluția civilizației populare sud-est europene (Institutul de studii sud-est europene din București), alcătuirea Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei (Institutul de filologie română „Alexandru Philippide" din Iași), evoluția în timp și spațiu a instituțiilor populare, a mijloacelor de transport, a alimentației tradiționale, precum și a unor meserii străvechi (Institutul de cercetări socio-umane din Craiova), conturarea mai complexă a spațiului spiritual al Banatului (Institutul de cercetări socio-umane din Timișoara), tradițiile, obiceiurile și îndeletnicirile din mediul rural ce formează obiectul cercetărilor din sfera etnografiei și folclorului (Institutul de cercetări socio-umane din Sibiu).

Rămînem surprinși că în prezentarea altor instituții aparținînd Secției de filologie, literatură și arte a Academiei precum, în primul rînd, Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu" din București, dar și Institutul de lingvistică și istorie literară din Cluj-Napoca, Institutul de istoria artei din București nu s-a găsit util să se etaleze și legăturile acestora cu etnografia și folclorul, legături materializate în lucrări cunoscute (*Tratatul de istorie a literaturii române* etc.) avînd capitole substanțiale privitoare la influența pregnantă a culturii populare asupra celei scrise, limbii etc.

Anuarul se încheie cu prezentarea a 77 publicații ale Academiei Române (p. 222 — — 266), dintre care patru au un profil distinct de valorificare a cercetării creației populare. Cea mai veche este *Anuarul Arhivei de Folclor Cluj-Napoca* (p. 260 — 261), cu o primă serie, sub direcția lui Ion Mușlea, în șapte tomuri (1932 — 1945), seria nouă, inițiată în 1980, avînd sub tipar tomul VIII — XI (1987 — 1990). Ea cuprinde studii și articole, lucrări tipologice și materiale folclorice sub semnătura celor mai valoroși folcloriști ai vremii.

În prezent, cu șase apariții pe an, *Revista de etnografie și folclor* (p. 261), datînd din 1956 și avînd în cei 35 de ani de apariție neîntreruptă ca redactori șefi pe prof. Mihai Pop, Alexandru I. Amzulescu și Alexandru Dobre, se constituie în cea mai prestigioasă publicație a domeniului din țară, cunoscută bine în Balcani și în Europa prin importantele nume ce au publicat aici studii și materiale etnografice și folclorice acoperind întreaga arie de interes a culturii populare, cercetată din perspectiva etnografiei și a artei populare, a folcloristicii literare, a etnomuzicologiei și coregrafiei. În paginile ei se găsesc prezentări ale activității și operei celor mai de seamă folcloriști, etnografi și specialiști în arta populară românească. Profilul ei este întregit de consemnarea celor mai reprezentative discuri de muzică populară editate în România sau în străinătate, a noutăților editoriale, activitate stimulînd benefic critica folcloristică și etnografică.

Ca o reflectare a lucrărilor Comisiei de Folclor a Academiei Române, înființată în 1986, se doresc a fi *Memoriile Comisiei de Folclor*, avînd ca redactor responsabil pe d-na acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga. În primul tom al publicației se regăsesc studii și materiale din domeniul folclorului, etnografiei și artei populare, prezentate în cadrul diferitelor sesiuni științifice din 1987 în principalele centre culturale ale țării.

Valorificării comunicărilor științifice susținute în institutul de profil le este dedicat *Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor București*, care în perioada 1977 — 1982 a editat și *Buletinul Atlasului Etnografic al României*.

https://biblioteca-digitala.ro

Acestora li se mai pot alătura *Studii și cercetări de antropologie* și *Annuaire roumain d'anthropologie* (cu materiale de cultură populară și de etnopsihologie), *Synthesis* (avînd în atenție și cărțile populare în spațiul romanic), *Fonetică și Dialectologie* (cu studii de etnolingvistică), *Studii și cercetări de istoria artei* — seria *Artă plastică* și *Revue roumaine d'histoire de l'art* — série *Beaux-Arts* (care în 1964 — 1971 s-au ocupat și de arta populară), *Arhivele Olteniei* — serie nouă (articole de etnografie), *Forschungen zur Volks-und Landeskunde* și *Nyelv és irodalomtudományi közlemények* (studii de etnografie și folclor privind comunitățile săsești și, respectiv, maghiare din România), *Memoriile Secției de filologie, literatură și arte*, *Anuarul de lingvistică și istorie literară Iași* (cu studii de folcloristică sau asupra graiurilor populare românești).

Realizare notabilă a Editurii Academiei Române, *Anuarul* acesta este fără îndoială un prețios instrument pentru cunoașterea activității instituțiilor și oamenilor care, sub egida celui mai înalt for științific și cultural al țării — Academia Română — ostenesc întru construirea unei imagini de prestigiu a României în lume prin intermediul valorificării zăcămintelor de inteligență creativă a poporului nostru.

Petre Florea

ELENA D. O. SEVASTOS, **Literatură populară**. Ediție îngrijită și prefață de Ioan Ilișiu. Ediții critice de folclor, București, Editura Minerva, 1990, I, XXX + 410 p.; II, 240 p.

Elena Didia Odorica Sevastos n-a fost și nu este atît de uitată, cum crede, în entuziasmul său reparator, Ioan Ilișiu, merituosul editor al celor două volume apărute la Editura Minerva, volume care, sîntem anunțați, vor fi urmate de altele care năzuiesc să înfățișeze la dimensiunile ei reale opera folcloristei. Nu a fost uitată, și faptul acesta se poate ușor constata urmărind lucrările de istoria folcloristicii, dicționarele de specialitate. Este adevărat că nu i-au fost reeditate pînă acum operele mai de seamă, dar judecînd astfel ar trebui să spunem că și mulți alții sînt uitați. Și n-ar fi adevărat. Mai mult chiar, puțini folcloriști au beneficiat, ca Elena Sevastos, de un studiu așa de amplu cum este acela ce i l-a consacrat, în anul 1957, Al. Bistrițianu. Iar dacă lipsește din unele lucrări numele său, faptul — cum vom vedea — este explicabil.

Elena Sevastos (16 mai 1864, Cucorăni, județul Botoșani — 18 martie 1929, Chișinău) și-a tipărit, pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, principalele sale opere din domeniul care a consacrat-o: *Cîntece moldovenești* (1888), *Călătorii prin Țara Românească* (1888), *Nunta la români* (1889) și *Anecdote poporane* (1893). Distinsă de Academia Română, în 1888, pentru manuscrisul *Nunta la români*, cu premiul Heliade Rădulescu, și-a dobîndit o recunoaștere. Ceea ce a publicat, în volum, după 1900, atinge o altă tematică: *Ștefan cel Mare în munții Vrancei* (1904), *Mijloace pentru îmbunătățirea stării poporului român* (1905), *Pace, înfrățire* (1905), *Dreptul tău* (1906) și *Omagiu Franței* (1919). S-a manifestat, se vede, pe mai multe planuri, fiind, prin ceea ce a lăsat remarcabil, culegătoare de creații populare, autoare de studii asupra riturilor de trecere și de însemnări de călătorie scrise cu pana etnografului.

Cîntecele moldovenești (pe care le-a structurat în capitolele: Părinții și fiii, De-ale dragostei, Codrul și cîmpul, Streinătate, Soarta, Cîntece de chef, Ostășești, Haiducești, Cîntece bătrînești) au fost întîmpinate critic pentru cel puțin două motive: nu sînt însoțite de indicarea surselor, de numele informatorilor (voind să preîntîmpine parcă obiecțiile firești ale specialiștilor a ținut să le răspundă într-un scurt cuvînt înainte: „nu mă-ntrebați, cum, de unde și cine mi le-au spus; cîntecele poporane m-au legănat și m-au crescut"), și, în al doilea rînd, urmărirea formei unor texte ale sale apărute în „Convorbiri literare" cu aceea dobîndită de ele în volum, a condus la concluzia că Elena Sevastos a operat în ele o serie de modificări. Ingerințele folcloristei au fost semnalate critic într-un articol, intitulat *Cum nu trebuie să se culeagă materialul folcloristic*, apărut în „Noua revistă română" (nr. 37/1901).

Nunta la români este mai puțin ceea ce se subintitulează: studiu istorico-etnografic comparativ, și mai mult o colecție de folclor nupțial abundînd în conăcării și iertăciuni, unele preluate din presa vremii. Și aici întîlnim aceeași slabă preocupare pentru localizarea textelor selectate ori primite de la alții.

Într-un lapidar cuvînt către cititor, autoarea colecției de *Povești* îi urează acestuia ca „aceste povești ale tinereții mele, pline de visuri de fericire, să trezească visuri de fericire în sufletul tău". Dacă nu se poate nega că poveștile sale au trezit asemenea avînturi în su-

https://biblioteca-digitala.ro

fletul cititorilor, tot atît de adevărat este că specialistul a privit cu rezervă și această lucrare a folcloristei. Nu numai pentru că nu sînt nominalizați informatorii, ci și pentru ingerințele autoarei. Adolf Schullerus, în tipologia poveștilor românești (1928) situa volumul Elenei Sevastos între cele de categoria a treia. Ovidiu Birlea, în *Istoria folcloristicii românești* (1974, p. 293), spune despre poveștile în cauză că autoarea „le-a remaniat vizibil, mai ales pe unele care se disting prin ciudățeniile nemaiîntîlnite în poveștile populare de la noi". Iar Gr. Botezatu, în *Povești fantastice* (Chișinău, 1976, p. 14), apreciază că autoarea „a intervenit mult în subiectele și stilul poveștilor. Ele pot fi privite mai mult ca prelucrări și nicidecum ca documente istorico-folclorístice". Îngrijitorul ediției, Ioan Ilișiu, subscriind opiniei lui Al. Bistrițianu, crede că Elena Sevastos a rămas totuși, cu toate ingerințele, în ambianța creației populare.

Cu totul de neglijat este volumul de *Snoave*, pe care Elena Sevastos le-a versificat cum avea să procedeze și Th. D. Speranția.

Dar ediția lui Ioan Ilișiu nu are doar meritul de a reedita lucrări remarcabile ca cele amintite de noi: ea tipărește studiul inedit și neterminat *Nașterea la români* (1892). Studiul, tipărit parțial, la Iași, a rămas firește nedifuzat și a fost găsit în biblioteca lui Tudor Pamfile.

Cîteva observații. Autorul unei ediții trebuie să preia totul asupra sa, să cerceteze la sursă totul, să corecteze greșeli făcute de antecesori. Dacă ar fi procedat astfel, Ioan Ilișiu ar fi observat că articolul din „Noua revistă română", citat de noi mai sus, nu este de Ovidiu Densusianu. Greșeala am făcut-o și noi, în *Dicționarul folcloriștilor* (1979), încrezîndu-ne în Marin Bucur (vezi monografia *Ovid Densusianu*, 1967, p. 175, nota 1). S-ar fi impus ca în nota asupra ediției să se dea lista prescurtărilor folosite în capitolul de bibliografie, prescurtări luate *tale quale* după *Bibliografia etnografiei și folclorului românesc*. Cititorul obișnuit rămîne confuz în fața prescurtărilor ca acestea: GAZ. SĂT., F. SĂT., TROMP. COV. etc. Unele titluri de la bibliografie trebuia să fie mai bine controlate. Următorul, *Apa trage la matcă și omul la țeapă*, nu are nici o legătură cu . . . țeapa, ci cu teapa (1. soi, fel, fire, caracter, 2. treaptă, rang social, condiție socială). Nu există nici un folclorist cu numele Reny D. Mihalache, ci N. I. Dumitrașcu Reny. În introducere s-ar fi cuvenit să se elimine formulări de felul: „militează . . . . asupra ideii de pace". Ar mai fi de dat multe exemple de acest fel, însă ne oprim aici, pentru a nu umbri meritele unei ediții care se detașează prin calități reale, în primul rînd prin grija de a reproduce cu acuratețe textele autoarei.

În încheierea acestor însemnări, credem că ni se îngăduie o mărturisire. Cînd se pregătea manuscrisul în editură, factori de decizie, din interior (directorul) și din afară (lectorul de la fostul CCES) au înlăturat din studiul *Nunta la români* capitolul despre cununia religioasă. Am pledat atunci pentru editarea integrală a acestui studiu, de la a cărui apariție se împlinea un secol. N-am fost ascultat. S-a dat drumul în tipografie lucrării fără capitolul amintit. Norocul a făcut ca lucrarea să nu vadă lumina tiparului înainte de decembrie 1989. După marele eveniment, a fost retrasă din tipografie și i s-a reintrodus capitolul care fusese eliminat. *Habent sua fata libelli*!

Cartea a apărut la tipografia „Arta grafică" din București și este semnată de redactorul, căreia folcloristica românească de astăzi îi datorește mult, Ioan Șerb.

Iordan Datcu

Papers from the III European Colloqvium on Malay and Indonesian Studies (Naples, 2 — 4 June 1981). Edited by Luigi Santa Maria, Faizah Soenoto Rivai and Antonio Sorrentino. Istituto Universitario Orientale, Dipartimento di Studi Asiatici, Series Minor, XXX, Naples, 1988, 276 p.

Colocviile europene consacrate studiilor malaeziene și indoneziene au fost inaugurate prin reuniunea științifică de la Maison des Sciences de l'Homme (Paris), ținut în zilele de 27 — 29 aprilie 1978. Lucrările celui de-al doilea colocviu s-au desfășurat la Școala de Studii Orientale și Africane a Universității din Londra, între 2 — 6 aprilie 1979. Cel de-al treilea Colocviu european s-a ținut la Neapole, la „Hotel Paradiso", între 2 — 4 iunie 1981, sub egida Seminarului de Studii Asiatice a Institutului Universitar de Orientalistică aici aflin-

https://biblioteca-digitala.ro

du-se principalul centru de studii orientale din Italia. Organizatori au fost prof. Luigi Santa Maria și doamna Faizuh Soenoto Rivai. Au participat oameni de știință din Franța, Marea Britanie, R.F.G., Indonezia, Italia, Malaezia, Olanda, Filipine și Portugalia.

Cercetările publicate în acest volum cuprind o mare varietate de domenii. O bună parte se referă la literatura malaeziană și indoneziană, cum ar fi: *Câteva considerații asupra literaturii din Buton* (J. C. Anceaux — Olanda), *Cronica Kai Ba Lidei Shiji a comunității chineze din Batavia* (M. Blussé Boin — Franța), *Noi direcții în studiile indoneziene din Țările de Jos* (G. W. J. Drewes — Olanda), *Tezaurul poveștilor Bugis* (C. Pebras — Franța), *Considerații asupra metrului Sijobang* (M. Phillips — Marea Britanie). Reținatenția, în mod deosebit, un *raport preliminar asupra textelor Gajo adunate de Ch. Snouch Hurgronje și G. A. I. Hazen în Biblioteca Universității din Leiden*, de G. Soravia (Italia), precum și *câteva note asupra unei opere didactice malaieziene din sec. al XIX-lea*, de M. Zaini — Lajoubert (Franța).

Un alt grup de comunicări au în vedere problemele de lingvistică, îndeosebi de vocabular, fie despre cuvintele de origine indiană medie în limbile indoneziene (în special în limba veche din Java-J. G. de Casparis — Olanda), fie influențe malaieziene asupra vocabularului portughez (Luis Filipe F. R. Thomaz — Portugalia). Unul din realizatorii volumului, A. Sorrentino (Italia) face câteva considerații foarte interesante asupra cuvintelor de origine malaeziană în tamoul.

Cel mai mare spațiu în economia volumului îl ocupă comunicările de etnologie și antropologie. Astfel, M. Basstrachi (Italia) se referă la sculpturile în lemn realizate de aborigenii malaezieni, M. I. R. Hinzler (Leiden) cercetează ritualurile de oferire a numelor în Balinese, G. Corradi și E. Giordana (Italia) se ocupă de satul Tutrean din insulele Kai, ce constituie un exemplu al intervențiilor exterioare și rezistențelor culturale într-o regiune a Indoneziei Orientale, iar R. Jones (Marea Britanie) se referă la modalitățile de scurgere a timpului: de la fabrica de hîrtie la contopist. Mai tîrziu: *O misiune uitată: opere ale iezuiților în arhipelagul Maluku (1546—1677)*, de H. Jakobs S. I. (Olanda) și *Contribuția lui Nicoló de Conti (1385 — 1469) la cunoașterea Indoneziei*.

Studiile din această culegere constituie o contribuție remarcabilă la cunoașterea unei zone mai puțin studiate pînă acum.

Constantin Negreanu

LAMBROS LIAVAS, **Catalogue du fonds Samuel Baud-Bovy**, redigé par. . ., Conservatoire de musique de Genève, Genève, 1989, 186 p.; SAMUEL BAUD-BOVY, **Chansons aroumaines de Thessalie. Koutsovlahika tragoydia tis Thessalias**, elliniki metaphrasi Despoinas Mazaraki, Thessaloniki, Ekdotikos oikos Adelphon Kyriakidi, 1990, 12 + 65 p.

În bibliografia românească, Samuel Baud-Bovy (1906 — 1986), una din cele mai importante figuri ale etnomuzicologiei mondiale din secolul nostru, strălucește îndeosebi prin absență. Citat cîte o dată de Ghizela Suliteanu sau Gh. Ciobanu în studiile lor, recenzat la înălțime de către Tiberiu Alexandru cu prilejul apariției ultimei mari lucrări antume a savantului, prezentat într-un medalion-necrolog cu ocazia morții sale (de către același T. Alexandru, în aceeași „Revistă de Etnografie și Folclor"), Baud-Bovy și-a deschis interesul pentru știința practicată în țară la noi datorită, sau prin intermediul — mai întîi — amiciției și colegialității dintre sine și C. Brăiloiu. Treptat însă, după toate aparențele, cercetătorul elvețian a ajuns să cunoască folclorul și folcloristica românească mult mai bine decît îi cunosc folcloristica și muzicologia noastră activitatea și opera sa.

În sensul ideii din urmă se cuvine să atragem atenția că o instituție care se respectă, și care se numește Conservatorul de muzică din Geneva, a editat în 1989 catalogul întregului fond documentar Baud-Bovy (bibliotecă, fonotecă, arhivă personală). *Catalogue du fonds Samuel Baud-Bovy*, rédigé par Lambros Liavas, conține 186 de pagini cu: sumarul cărților, studii și culegeri referitoare la muzica populară, care au aparținut savantului, inventarul imensei sale fonoteci (în care 168 de discuri conțin doar muzică grecească, 12 românească, 75 de benzi și 61 de casete înregistrate), bibliografia Baud-Bovy (115 titluri de volume, studii și articole publicate în periodice de specialitate) și manuscrisele sale (între care 6 titluri inedite). Și important este faptul că volumul acesta de inventar a fost expediat ma

https://biblioteca-digitala.ro

multor personalităţi şi instituţii, cu invitaţia de a se apela la tot acest fond, spre consultare, prin contactarea, de către posibilii interesaţi, a

FONDS SAMUEL BAUD-BOVY
CONSERVATOIRE DE MUSIQUE
PLACE NEUVE
CH — 1204 GENEVE

Etnomuzicologii români amintiţi mai sus sînt cei mai prezenţi în cadrul catalogului de lucrări, prin titluri personale, dar şi în paginile sau subsolurile studiilor semnate de Baud-Bovy. (De altfel *Catalogul* enumeră 22 de autori români şi 56 de titluri de volume de autor şi periodice; pentru cei interesaţi de „percutanţa" lor internaţională a se vedea p. sale 35 — 40).

Extrem de interesantă, ba chiar surprinzătoare — prin generozitatea apariţiei şi prin excelenţa prezentării grafice a lucrării — este însă ultima prezenţă editorială, primă mare prezenţă postumă, semnată Samuel Baud-Bovy. Este vorba de volumul *Chansons aroumounes de Thessalie*. Κουτσοβλαχίκα τραγουδία τις Θεσσαλίας (Ελληνικί μεταφρασι Δεσποίνας Μαζαράκι, Εκδοτίκος οίκος Αδηλφων κιριακίδι Θησσαλονίκι 1990, 12 + 65 p.) Am spus de la început că apariţia acestui volum este surprinzătoare şi constituie un act de mare generozitate însă nu atît cît este în sine, ci cu deosebire în comparaţie cu starea şi atitudinea noastră culturală. Adică, dacă ar fi existat la noi în ţară o lucrare de genul acesta, fie ea şi semnată de o somitate cum e Baud-Bovy, cu certitudine nu ar fi putut să apară. O dată, fiindcă preţul de cost ar fi enorm, iar hîrtia superbă, coperta cretată, imprimarea trilingvă şi bialfabetă, discul compact ataşat, împreună cu portativele muzicale şi tirajul redus ale volumului dedicat cîntecelor aromâneşti dovedesc interesul şi generozitatea pecuniară a Asociaţiei Filologice, Istorice şi Literare (Ph. I.L.O.S.) din Trikala. Iar în al doilea rînd, apariţia acestui volum, în Grecia, consacrat unei minorităţi naţionale dragi nouă dovedeşte că acolo s-a depăşit nivelul fobiilor şi părtinirilor naţionaliste care ne mai traversează pe noi. (Á propos de lucrul acesta, pentru cei interesaţi temperamental sau ideologic semnalăm paragraful prologos-ului în care comitetul Asociaţiei editoare expune teoria prin care au rezolvat „problema" etnităţilor etnice componente noii Elade: aromânii, sau cuţovlahii, sînt *greci valahofoni*!)

Volumul acesta cuprinde deci o prefaţă în limbile greacă şi franceză, apoi trei pagini de medalion semnat de Bertrand Bouvier, profesorul care i-a succedat lui Baud-Bovy la catedra de limbă şi literatură greacă modernă la Universitatea din Geneva (*Samuel Baud-Bovy (1906 — 1986) et la chanson populaire grecque*, scris în 1985 şi publicat aici în original cît şi în traducerea greacă). Urmează apoi o hartă amănunţită a Thesaliei, în care satele cu populaţie aromână, destul de numeroase, se recunosc după faptul că au notată denumirea şi în alfabetul latin.

Introducerea-studiu etnomuzicologic scris de Baud-Bovy (desigur imprimat şi acesta inclusiv în varianta greacă, traducere efectuată de o colaboratoare foarte apropiată a savantului helvet, Despina Mazaraki), este deosebit de interesant prin trei principale motive şi elemente. Mai întîi, întreaga cercetare a etnomuzicologului a luat în seamă 14 piese (12 aromâne şi 2 greceşti) înregistrate la 30 iunie şi 1 iulie 1975 de la Ilias Makris din Ampelochori (actualul Burovic, sat neelectrificat în 1975) din Thesalia. Apoi, demonstraţia şi analiza ştiinţifică se concentrează atît asupra evidenţierii specificului valachofon al textelor muzicale (înrudirea lor cu sistemul de versificaţie românesc) cît şi asupra evidenţierii consecinţelor bilingvismului şi a influenţelor sistemelor poetico-muzicale greceşti.

Sînt amplu citate aici remarcile lui Bartók şi Brăiloiu referitoare la necesitatea cunoaşterii limbii române (p. 4). Ca în versul popular cîntat al românilor, la cuţovlahi se întîlneşte octosilabicul trohaic, catalectic sau acatalectic, sau anacruza de sprijin (îndeosebi prin silabele *more* şi *ore*, înainte de prima sau a 5-a silabă de vers). Hexasilabicul e întîlnit doar în două din cele 12 piese. În legătură cu mixtura de versuri, care determină strofe heterometrice, Baud-Bovy evocă atît posibilitatea „contaminării versului normal cu versul grec" (nota 5 de la p. 5), cît şi posibilitatea constituirii unor heptasilabi sau octosilabi hipermetrici. Etnomuzicologul optează şi pledează mai mult pentru această din urmă eventualitate teoretică, deşi nouă ea ne pare pur empirică şi simplistă. Cu atît mai mult cu cît, la p. 10, ni se dau şi alte exemple, din alte culegeri, de cîntece aromâneşti ale căror versuri sînt de 15 silabe, operaţia de *împrumut structural* este evidentă. Şi chiar şi în cazul hipermetriilor în care schema versului tradiţional românesc (octosilabul) poate fi reconstituită, aşa cum Baud-Bovy face în cazul unui decasilab obţinut prin contaminare cu fondul muzical sîrbesc (p. 6), este mult mai adecvat a delimita *procesul instructurării* (hipermetrice) de *produsul structural* **final *obţinut prin contaminare sau împrumut***. Fiindcă în caz contrar se pierde cu totul

https://biblioteca-digitala.ro

distincția între ceea ce este originar într-un sistem specific (octosilabicul panromânesc, deci izometria) și ceea ce este un produs secund, de hipermetrie *aparentă*, obținut prin împrumutul sau imitația structurilor proprii altor limbi.

La aceeași p. 6 a studiului său, Baud-Bovy propune o interpretare interesantă, dar și riscantă, a legăturii făcute între versificația aromână și versul popular grec, unde 8 + 7 silabe (ceea ce la noi ar fi octosilabicul + octosilabicul catalectic, două versuri distincte) să egalizeze (structural) cu „politik-ul" grec, versul de 15 (8 + 7) silabe.

În toată demonstrația, analiza și interpretarea sa, stăpîn prob al bibliografiei de referință, Baud-Bovy citează sau trimite și la remarcile lui Bartók, Brăiloiu, G. Marcu, G. Obedenaru sau G. Sulițeanu.

De la p. 24 la 65 sînt redate transcrierile celor 14 piese analizate. Acestea sînt 3 cîntece de nuntă (cu teme, ca aceea a colindei de fată, prezente și în folclorul românesc), 1 cîntec propriu zis, 8 cîntece locale de joc (multe puternic ornamentate) și două arii de dans în limba greacă. Pentru problema contaminării sau a sintezei bilingve este exemplar cîntecul de sub nr. 8, și nu numai, cu refren grec sau cu vers decapentasilabic. Cîntecul nr. 11 pare cel mai „deteriorat" și nesigur, avînd același refren atît în aromână cît și în greacă (*more c' ocl' iu laiu*, apoi *more maĭromalà*, însemnînd *hai, fată cu ochi negri*). Acolo unde există variante publicate ale acestor piese, Baud-Bovy face în note trimiterile de rigoare. Pentru arhaicitatea tuturora, este de reținut că, afară de cîntecul 14, o piesă grecească recentă, toate execuțiile aromânești sînt anhemitonice.

Toate textele cîntate de Ilias Makris sînt reproduse cu fidelitate fonetică în alfabetul latin, transcriere la care a contribuit și Nikos Katsanis, colaborator al lui Baud-Bovy. Apoi se dă o variantă în franceză a acestor texte poetice și apoi o alta în greacă, efectuată mai întîi de informator și stabilită de N. Katsanis. În fine, mai reamintim lectorului de discul compact care însoțește volumul, cuprinzînd documentul sonor al celor 14 piese, pentru a avea imaginea globală a unei apariții editoriale demne de invidiat.

Marin Marian

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ERNEST BERNEA

(1905 — 1990)

În activitatea mea îndelungată de redactor de editură, socotesc volumul *Studii de folclor și literatură* ca un moment important. Atunci, în 1967, în volumul apărut la Editura pentru Literatură, au colaborat personalități ca : H. H. Stahl, Dan Simonescu, Ernest Bernea, Eugeniu Speranția, Al. I. Amzulescu, Vasile Netea, Const. C. Giurescu, Ovidiu Bîrlea, Eugen Todoran. Am cuprins în sumar și un text al poetului Vasile Voiculescu, o lungă conferință despre poezia populară. Pe lîngă valoarea în sine a studiilor, prezența în volum a două personalități ca Ernest Bernea și Const. C. Giurescu mai însemna și altceva, esențial : reapariția în cîmpul publicistic a acestora după o lungă absență impusă. Ernest Bernea a fost prezent atunci cu un eminent studiu : *Nunta în Țara Oltului. Încercare de sociologie românească*, rezultat al cercetărilor autorului, între anii 1929 și 1935, efectuate inițial sub auspiciile Institutului de Cercetări Sociale, condus de prof. D. Gusti, și desăvîrșite ulterior prin cercetări pe cont propriu.

Am rămas cu eminentul sociolog în bune relații. Am susținut, la Editura Minerva, apariția volumului său *Poezii populare în lumina etnografiei* (1976), pe care mi l-a trimis cu dedicație, în care mă asigura de „prețuirea și bunele sentimente" ale sale. Iar pe volumul său *Cadre ale gîndirii populare românești* (Editura Cartea Românească, 1985), îmi mărturisea „prețuirea și afecțiunea" sa. Ani de-a rîndul, am propus să fie incluse în proiectele de plan ale Editurii Minerva unul sau altul din studiile ce ni le prezentase, dar am întîmpinat tot felul de refuzuri : ba că sînt studii de sociologie, ba că tratează despre moarte și înmormîntare (temă atunci tabu, după cum se știe). Motivul esențial, nedeclarat, era însă. . . dosarul autorului.

REF, tom 37, nr. 3, p. 323—326, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

Proiectînd, în anul 1980, un nou volum al *Dicționarului folcloriștilor* m-am adresat și distinsului sociolog și etnograf să-mi trimită date biobibliografice. Mi-a răspuns amplu, la 31 ianuarie 1980. Documentul este după cîte știm singular, autorul nefiind un răsfățat al presei din ultimele decenii, unde nu știm să-i fi fost publicat vreun interviu. Iată de ce acum cînd autorul a trecut, la 14 noiembrie 1990, în lumea celor drepți, socotim că scrisoarea ce ne-a trimis-o este un document esențial pentru cunoașterea vieții și activității reprezentantului de seamă al sociologiei românești.

„Născut 28 martie 1905, Focșani. Școala primară între anii 1912 — 1916, Brăila. Liceul între anii 1918 — 1922, Brăila și 1922 — 1926, Tecuci. Studii uinversitare între 1926 — 1929, licență în filozofie (Magna cum laude), 1926 — 1930 absolvență în litere, română-franceză. Profesori de seamă: D. Gusti, Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, Nae Ionescu, O. Densusianu, Ch. Drouhet. Specializare în străinătate: 1930 — 1932 la Paris am lucrat cu prof. Marcel Mauss în domeniul etnologiei și sociologiei comparate iar în 1932 — 1933 la Freiburg Br. am urmat cursurile filozofului Martin Heidegger. Diplomă de Hautes Etudes — Paris.

Funcții îndeplinite: Bibliotecar la Facultatea de Litere, 1927 — 1930. Secretar al secției de monografii sociologice la Institutul Social Român (D. Gusti), 1933 — 1935. Asistent la Catedra de Geografie și Etnografie (S. Mehedinți), unde am ținut și primul curs de etnologie la Universitatea București, 1935 — 1940. Director adjunct la Direcția Presei, 1940 — 1944. Director în Ministerul de Externe, 1944 — 1947. Cercetător științific principal la Institutul de Etnografie și Folclor, 1965 — 1972. Consultant științific la același institut, 1972 — 1978.

Am colaborat la reviste de specialitate: „Arhiva pentru știința și reforma socială" (D. Gusti), „Revista de filozofie" (C. Rădulescu-Motru), „Societatea de mîine" — Cluj, „Revista de etnografie și folclor".

Am colaborat la reviste de cultură generală: „Gîndirea", „Azi", „Rînduiala", „Vremea", „Dacia", „Universul literar", „Familia", „Țara Bîrsei".

Am debutat la ziarul „Cuvîntul" cu articole de cultură, la „Societatea de mîine" cu articole de sociologie, la „Arhiva pentru știința și reforma socială" cu primul studiu științific care m-a impus ca cercetător în domeniul sociologiei și etnopsihologiei. Pentru acest studiu am fost decorat.

Debutul a fost apreciat și protejat de prof. D. Gusti și Nae Ionescu.

Opere importante: *Aurora unei revoluții — Trei încercări sociologice asupra revoluției lui Horia, Tudor și Iancu*, 1937; *Gînd și cîntec*, poezii, 1938; *Ctitorii*, eseuri, 1940; *Preludii, încercări filozofice*, 1940; *Pași în singurătate*, poeme în proză, 1940; *Timpul la poporul român*, etnopsihologie, 1941; *Îndemn la simplitate*, însemnări filozofice, 1941; *Moldovă tristă*, poem în proză, 1942, *Colina lacrimilor*, poezii, 1943; *Firide literare*, studii de literatură, 1943; *Maramureșul, țară românească*, 1944; *Civilizația română sătească. Ipoteze și precizări*, 1944; *Poezii populare în lumina etnografiei*, 1976.

În reviste am publicat foarte multe studii și articole; redau aci numai cîteva studii, acelea care au marcat în evoluția mea intelectuală

https://biblioteca-digitala.ro

un moment important și care au putut influența în afară unele cercetări :

Calendarul în satul Cornova, apărut în „Arhiva pentru știința și reforma socială" (D. Gusti), 1932 ;

Tradiție și revoluție în formarea statului român modern, apărut în rev. „Rînduiala", vol. III, 1935 ;

Tehnică și magie, apărut în „Revista de filozofie", mai 1940.

Timpul, condiție și cadru, apărut în „Revista Fundațiilor" [Regale] 1940 ;

Introducere teoretică la studiul obiceiurilor, apărut în „Revista de etnografie și folclor", nr. 3, 1968 ;

Nunta în Țara Oltului — Încercare sociologică, 1967.

Lucrările mele de sinteză, acelea ale maturității, se află încă în manuscris ; redau aci titlul celor mai importante și anume numai din sectorul științific :

I. — *Trilogie sociologică* (*Sociologia ca știință concretă și experimentală* ; *Sociologia obiceiurilor* ; *Originile tehnicii și procesul inteligenței*) ;

II. — *Civilizația română sătească* (*Forme și funcțiuni* ; *Religie și magie* ; *Artă și meșteșug*) ;

III. — *Cadre fundamentale ale gîndirii populare* (*Reprezentarea spațiului* ; *Reprezentarea timpului* ; *Reprezentarea cauzalității*) ;

Moartea și înmormîntarea în Gorjul de Nord.

Poporul român la nivel etnografic, 130 pagini text și 350 fotografii (peste 50% inedite), album.

Studii de sociologie. Itinerar științific.

În afară de acestea citate mai sus, mai am executate lucrări de filozofie, între care o sinteză filozofică, și mai multe de literatură.

Acum cîteva precizări asupra modului meu de a vedea problemele și metodele aplicate. În domeniul filozofiei mi-am îndrumat cercetările către o filozofie concretă și o sinteză a procesului de cunoaștere în sensul unui *realism* integral ; filozofia nu este speculație, ci discernămînt.

În domeniul științific, adică al sociologiei și etnografiei, am pus în discuție teoretic și am practicat pe teren o metodă *concretă și experimentală*. Dacă metoda comparată are uneori interesante deschideri de orizont ea pierde în precizie punînd în circulație deseori multe concluzii dubioase, situație de care sîntem feriți prin metoda concretă și experimentală. La noi metoda comparată este prematură pentru că, mai ales în legătură cu fenomenul românesc, nu dispunem de materialul necesar".

O autobiografie cuprinzătoare, puține elemente lipsind din ea, cum este absența mențiunii condamnării, între anii 1952 și 1965, pentru activitatea sa politică interbelică.

Bibliografia operei însumează numeroase lucrări inedite. Dintre trilogiile sale a reușit să tipărească doar *Cadre ale gîndirii populare românești*, de a cărei apariție și receptare critică era foarte mîndru, fapt constatat de mine cu ocazia lansării cărții, într-un cerc de specialiști, la Muzeul Satului din București. Dintre articolele apărute ne oprim la acela al lui Andrei Pleșu, *Păstrarea ca formă a creației* (din „Viața românească", nr. 3, 1987), care remarcă o serie de calități ale sociologului și etnografului Ernest Bernea : arta de a întreba, participarea, ca la-

https://biblioteca-digitala.ro

tură însemnată a metodei sale, analizarea materialului nu numai cu interes, ci și cu „reverență", priceperea deosebită cu care organizează datele obținute, cartea sa fiind „nu doar substanțială, dar și riguros articulată, pe scurt, cu o construcție, cu o performanță compozițională ieșită din comun". Răspunsurile date de cei chestionați sînt, observă Andrei Pleșu, nu doar extraordinare ca text, dar au și o valoare etnologică: „Cîțiva din cei întrebați au o dotație speculativă demnă de invidia oricărui universitar și un farmec al formulării inimitabil!"

Opera lui Ernest Bernea urmează de abia de acum încolo să fie descoperită în toată amploarea și diversitatea ei.

Iordan Datcu

Institutul BIBLIOTECA de Folclor

https://biblioteca-digitala.ro

În curînd

ACADEMIA ROMÂNĂ

MEMORIILE COMISIEI DE FOLCLOR

Tomul II (1988)

În sumar :

- Mihai Pop, *Evocarea primului curs de folclor ținut la Universitatea din București*
- Al. I. Amzulescu, *Cîntecul „propriu-zis" în Muscel. Aspecte actuale* (II)
- Nicolae Constantinescu, *Tipologia relațiilor familiale în poveștile lui Ispirescu și Creangă*
- Iordan Datcu, *Balade populare din Teleorman în răspunsurile la chestionarul lui B. P. Hasdeu*
- Mihail M. Robea, *Vechi texte folclorice din nord-vestul Munteniei*
- Constantin Costea, *Geneza și evoluția dansului de perechi în spațiul folcloric transilvănean*
- Marin Marian, *Textul popular cîntat. Introducere în logica constructivă a arhitecturii de ansamblu melopoetic*
- Elena Maxim, *Țesăturile de interior din zona Tîrgu-Neamț*
- Alexandru Dobre, *Ion Mușlea și chestionarele Arhivei de Folclor a Academiei Române*

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ÎN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

STUDII

- Nicolae Bot, *Les chansons de la moisson*
- Constantin Eretescu, *Miturile populare în societatea românească contemporană*
- Dumitru Stanciu, *Modele de generare şi de selecţie în proverbe* (II)
- Adrian Şuştea, *Despre „răul cosmic" sau faptele de cosmogonie săvîrşite de dracu*
- Constanţa Cristescu, *Ritmul percutat autonom — un sistem distinct al ritmicii populare româneşti* (II)
- Sabina Ispas, *Domnul Chipor Crai*
- Vasile Vasile, *Folcloristul Gavriil Galinescu*

RESTITUIRI

- Mircea Eliade, *Destinul culturii româneşti*
- Harald Krasser, *Preocupările folcloriştilor saşi pentru poezia populară română de la 1848 şi o colecţie necunoscută de folclor român*

ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI

- Iordan Datcu, *Folcloriști români. Pagini de dicţionar*
- Alexandru Dobre şi Petre Florea, *Dicţionarul academicienilor*

MUZEE ETNOGRAFICE ŞI DE ARTĂ POPULARĂ DIN ROMÂNIA

- Corneliu Bucur, *Muzeul civilizaţiei populare din România*
- Maria Bocşe, *Şcoala etnografică clujeană la şapte decenii ale dăinuirii ei*

MATERIALE

- Rodica Raliade, *Bibliografia etnografiei şi folclorului românesc (1989 — 1990)*
- Gh. Pavelescu, *Contribuţia folclorului din Transilvania la colecţia lui Vasile Alecsandri*
- Alexandru Dobre, *Proverbul în Dicţionarul limbii române al lui Laurian şi Massim*
- Mariana Bara, *Aromânii — credinţe populare*
- Mihail Mihalcu, Mihaela Drăgănoiu şi Radu Octavian Maier, *Obţinerea coloranţilor organici din vegetalele florei locale şi utilizarea lor în diferite îndeletniciri tehnico-artistice la poporul român.* IV. *„Vopsitul ouălor"*
- Corneliu L. Dragoman, *Victor Păcală şi monografia Răşinariului*
- Mihai Rădulescu, *Originea instrumentelor muzicale în legendele românilor şi alte tradiţii privitoare la ele*

ISSN 0034 — 8198
REF, tom 37, nr. 3, p. 209—326, Bucureşti, 1992

S. C. UNIVERSUL S. A. c. 3398

Persoane fizice Lei 60
Persoane juridice Lei 150

https://biblioteca-digitala.ro